

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAFAZAKARLIK EKSENİNDE CARL SCHMITT'İN
EGEMENLİK ANLAYIŞI VE YENİ
MUHAFAZAKARLIK

BARAN İŞÇİ

2501150606

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ EYLEM ÖZDEMİR

İSTANBUL - 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAFAZAKARLIK EKSENİNDE CARL SCHMITT'İN
EGEMENLİK ANLAYIŞI VE YENİ
MUHAFAZAKARLIK

BARAN İŞÇİ

2501150606

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ EYLEM ÖZDEMİR

İSTANBUL - 2019

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : BARAN İŞCI Numarası : 2501150606
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ/YÜKSEK LİSANS Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ EYLEM ÖZDEMİR
Tez Savunma Tarihi : 30.07.2019 Saati : 12.00
Tez Başlığı : MUHAFAZAKARLIK EKSENİNDE CARL SCHMITT'İN EGEMENLİK ANLAYIŞI VE YENİ MUHAFAZAKARLIK

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÖ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖĞR. ÜYESİ EYLEM ÖZDEMİR		Kabul
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ ALI KAYA		Kabul
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ ELİF ÇAĞLI		Düzeltilme

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. BESİME SEN		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ BERRİN OKTAY YILMAZ		

ÖZ

MUHAFAZAKARLIK EKSENİNDE CARL SCHMITT'İN EGEMENLİK ANLAYIŞI VE YENİ MUHAFAZAKARLIK

Baran İŞCİ

Çalışmanın odağında Carl Schmitt'in egemenlik anlayışı bulunmaktadır. Schmitt'in egemenlik anlayışı, muhafazakar düşüncedeki otorite övgüsü ve Jean Bodin'in mutlak egemenlik kavramsallaştırmasına dayandırılmıştır. Muhafazakar düşüncenin üzerine bina edildiği değerler, Burke ve Maistre'nin düşünceleri etrafında değerlendirilmiştir. Bodin'in mutlak egemenliğinin kriterleri incelenmiştir. Schmitt'in egemenlik anlayışı da; hukuk, demokrasi ve otorite kavramları üzerinden detaylandırılmıştır. Bu aynı zamanda modern devlet ve liberalizm değerlendirmesi olmuştur. Yeni muhafazakarlık, Schmitt'in liberalizme getirdiği politik bir anlamdan yoksunluk ve egemenlik vaat etmeme eleştirilerinin aşıldığı alan olmuş ve modern devletin muhafazakarlaşan liberal bir yorumunu sunmuştur. Bir başka deyişle yeni muhafazakarlık, liberalizmin muhafazakar veçhesini açığa çıkarmıştır. Sonuçta ortaya, Schmitt'in düşüncelerine paralel şekillenen, liberalizmin piyasa değerlerini içselleştirmiş ve liberalizme muhafazakar otorite anlayışını içselleştirmiş, müdahaleci bir muhafazakarlık türü olan yeni muhafazakarlık portresi çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakarlık, Egemenlik, Liberalizm, Carl Schmitt, Yeni Muhafazakarlık

ABSTRACT

MUHAFAZAKARLIK EKSENİNDE CARL SCHMITT'İN EGEMENLİK ANLAYIŞI VE YENİ MUHAFAZAKARLIK

Baran İŞÇİ

This study focuses on the concept of Carl Schmitt's sovereignty. Schmitt's understanding of sovereignty is based on the praise of authority in conservative thinking and Jean Bodin's conceptualization of absolute sovereignty. Conservative thoughts and values were evaluated around Burke and Maistre's thoughts. The criteria of Bodin's absolute sovereignty have been examined. The understanding of Schmitt's sovereignty, too, the concept of law, democracy and authority. It was also a criticism of modern state and liberalism at the same time. Neo-conservatism has become an area, where in the direction of Schmitt's criticism about modern state, closer to conservatism and liberalism. In the end, a portrait of neo-conservatism, which is a new form of conservatism, includes market's values of liberalism and conservative authority together.

Key Words: Conservatism, Sovereignty, Liberalism, Carl Schmitt, Neo-Conservatism

ÖNSÖZ

Egemenlik kavramı siyasal teorinin en çok tartışılan kavramlarından birisi olmuştur. Bunun en önemli sebebi temelde iktidar olgusu ile olan yakın ilişkisidir. Siyasal düşüncede ideolojilerin kavranması ve yorumlanması, iktidar kavramını konumlandırmaları ekseninde şekillenen bir egemenlik anlayışı tartışmasını gerekli kılmaktadır. Bu açıdan, egemenlik anlayışı üzerinden tarihsel bir okuma ideolojik değişimlerin kavranmasına da imkan verecektir.

Çalışmada egemenlik anlayışı üzerinden yapılan tarihsel okumanın ana eksenini Carl Schmitt'in egemenlik anlayışı oluşturmaktadır. Muhafazakarlık ve mutlak egemenlik kavramlarının tarihsel arka planı ile beslenen Schmittyen anlayışın, özellikle liberalizm eleştirilerinde açığa çıkan, tarihsel ideolojik dönüşümde izlerini bulmanın mümkün olduğu savunulmuştur. Schmitt'in liberalizme egemenlik anlayışı noktasında getirdiği eleştirileri haklı çıkarır şekilde; klasik liberalizmden neoliberalizme doğru gerçekleşen ve egemenlik anlayışında etkili bir dönüşümün yaşanması, süreci Schmitt'e referans vererek okumayı mümkün kılmıştır. Neoliberalizmin egemenlik anlayışı ve iktidarı konumlandırışı, muhafazakarlık ile liberalizmin yaklaşması ve yeni muhafazakar düşüncenin doğuşunda da belirleyici olmuştur. Yeni muhafazakar düşüncede Carl Schmitt'in etkilerini görmek ve tarihsel süreçte liberalizm içerisinde yaşanan dönüşümü Schmitt'in eleştirileri ile ilişkilendirebilmek, Schmitt'in siyaset anlayışının siyasal düşüncede merkezi ve güncel bir tartışma alanı yarattığını göstermektedir.

Yönlendirmeleri ve eleştirileri ile bana kılavuzluk eden danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Eylem Özdemir'e ve tezim için çalışmalarından yararlandığım herkese teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM MUHAFAZAKARLIK

1.1. Kavram Olarak Muhafazakarlık	6
1.2. Edmund Burke Muhafazakarlığı	9
1.3. Joseph De Maistre Muhafazakarlığı	15

İKİNCİ BÖLÜM EGEMENLİK

2.1. Kavram Olarak Egemenlik	20
2.2. Jean Bodin'in Açtığı Yol: Mutlak Egemenlik	22
2.3. Carl Schmitt'in Egemenlik Anlayışı	27
2.3.1. Hukuk: Karar Alma (İstisna Halini Belirleme).....	28
2.3.2. Egemenlik: Muhafazakar Otorite.....	33
2.3.3. Muhafazakar Bir Eleştiri: Liberalizmin Egemenlik Krizi	41
2.4. Neoliberalizm: Minimal Devlet ve Yoğun İktidar	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM YENİ MUHAFAZAKARLIK

3.1. Yeni Muhafazakarlığın Temel Argümanları	57
3.2. Yeni Muhafazakarlıkta Carl Schmitt İzleri	62

3.3. Yeni Muhafazakarlık, Demokrasi ve Egemenlik	65
SONUÇ	73
KAYNAKÇA	78

GİRİŞ

Tezde savunulan görüş, Carl Schmitt'in egemenlik anlayışının yeni muhafazakar düşünce içerisinde güncelliğini koruduğu fikridir. Schmitt'in liberalizm eleştirisi olarak kabul edebileceğimiz, liberalizmin bir siyasa ve dolayısı ile bir egemenlik ifade etmediği görüşü tezin temel varsayımı olacaktır. Bu görüşü haklı çıkarır şekilde liberalizm içerisindeki egemenlik tartışmalarının bir sonucu olarak neoliberalizmin ortaya çıkışı ve muhafazakarlıkla yakınlaşması sonucu beliren yeni muhafazakar düşünce, Schmitt'in egemenlik anlayışının güncel teorik tartışmasının yapılacağı alan olacaktır.

Bu çalışmanın omurgasını Schmitt'in egemenlik anlayışı oluşturmaktadır. Egemenlik terimi, hukuk dilinde kamusal güç, imparatorluk, egemen otorite terimleri ile eş anlamlıdır. Jean Bodin'in *Les Six Livres Republice* (1576) adlı yapıtından beri, egemenlik ve güç terimleri devlet bağlamında kullanılır (Beaud, 2011: 271). Egemenliğin devlet ile birlikte düşünülmesi, "egemenlik devlet ile cismani iktidarın modern biçimi olma olgusunu paylaşır" (Beaud, 2011: 272) çıkarımının güncel gerçekliğine vurgu yapar. Egemenlik, devlet ile iktidarın modern biçimi olma vasfını kazanıyor ise, devlet ile egemenlik kavramları arasında karşılıklı belirleme ve elzemlik söz konusudur. Bu modern egemenlik anlayışı, Jean Bodin'in yapıtlarında devlete yüklenen birleşik, bölünmez ve yüce bir iktidar olarak belirlemiştir. Jean Bodin'in egemenlik için kullandığı kriterler, aynı zamanda modern devletin egemenlik anlayışının vasıflarını oluşturur. Aksi halde, devletin egemenliğinden söz etmek güçtür.

Carl Schmitt'in egemenlik anlayışı, Jean Bodin'in egemenliğin mutlaklığı anlayışından beslenmiştir. Siyasal olanı ve devleti belirleyen bir egemenin varlığı, devletin varlığının koşulu olarak görülmüştür. Böylece, mutlak egemenlik her yönetim biçimi içinde siyasal olanın doğası gereği kendini var edecektir. Schmitt'in liberalizme getirdiği egemenlik krizi eleştirisinin dayanağı da bu noktadır. Schmitt'in saf siyaset kuramına göre egemen, siyasal olanı ve devleti belirler. Schmitt, mutlak

bir egemenlik vaat etmeyen bir yönetim anlayışının, siyasalın doğası gereği değişim yaşamasının kaçınılmazlığını vurgulamıştır.

Yeni muhafazakarlık ise, Schmitt'in liberalizm eleştirilerini haklı çıkarır şekilde liberalizme bir egemenlik alternatifi sunmuştur. Liberalizmin Schmitt'in ifade ettiği gibi bir egemenlik vaat etmesi için muhafazakarlaşması, aynı zamanda muhafazakar düşünceye özellikle liberal piyasa anlayışı benimsetmesi gerekmiştir. Yeni muhafazakarlığın veçhesini böyle özetlemek mümkündür. Demokrasi ise, liberalizmin muhafazakarlaşması sürecinde Schmitt'ye uygun olarak her ideolojinin formuna bürünebilen bir yönetim aygıtından başka bir şey değildir. "Bir demokrasi, kendisinden taviz vermeksizin militarist veya pasifist, mutlakıyetçi veya liberal, merkeziyetçi veya yerinden yönetimci, ilerici veya gerici ve farklı zamanlarda bunlardan herhangi biri olabilir" (Schmitt, 2016, akt. Demir, 2013: 137). Schmitt'e göre demokrasi bu vasfı ile egemenlik sorunundan bağımsızdır. Egemenlik sorunsalı liberalizme içkindir ve liberalizmin muhafazakarlıklaştırmaktan başka şansı kalmamıştır.

Bu çalışmada Carl Schmitt'in egemenlik anlayışı ve saf siyaset kuramı üzerinden muhafazakarlık ve liberalizm kavramları değerlendirilecektir. Çalışma; klasik muhafazakarlıktan yeni muhafazakarlığa (neo-muhafazakarlığa), klasik liberalizmden yeni liberalizme (neo-liberalizme) doğru gelişen değişimin Carl Schmitt üzerinden bir okumasını sunacaktır.

Yeni muhafazakar düşüncenin, klasik muhafazakarlığın temel argümanlarına bağlı kalarak, liberalizmin serbest piyasa ve demokrasi ideallerini içselleştirmesi üzerinden şekillenen yeni siyaset anlayışının, çağdaş siyaseti belirlemedeki gücü açıktır. Yeni muhafazakarlar, hem yeni bir siyaset anlayışı inşa ederek, hem de buna uygun yeni bir egemenlik kuramını geliştirerek sistemin günümüzde en belirgin yüzünü oluşturmuşlardır. Siyaset teorisindeki önemi ise, liberalizm ile muhafazakarlığın yakınlaşması sonucunda liberalizmin gizli kalmış yüzlerinin ortaya çıkması ve böylece liberalizmin değerlendirilmesine yeni alanlar açmasıdır. Yeni muhafazakarlığın 'yeni'liği, klasik muhafazakar değerler üzerinden, liberal toplumun güvenliğini sağlamasında yatmaktadır. Liberalizme getirilen muhafazakar

eleştirilerde yerini bulan egemenlik krizi ve yeni muhafazakarlık sayesinde aşılmış görünmektedir. Otorite, toplumsal birlik gibi muhafazakar değerler, liberalizme içkin hale getirilip, ortak düşman imgesi üzerinden bu değerlerin savunulması yani liberalizmin güvenliği yeni muhafazakar siyaset ile sağlanmıştır. Bu çıkarımda üzerinde durulan otorite, toplumsal birlik ve ortak düşman gibi kavramlar, Carl Schmitt'in siyaset anlayışı ile kurulacak bağda önemli noktalar olacaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde klasik muhafazakar anlayış ve muhafazakarlığı belirleyen siyasal, toplumsal gelişmeler olan Fransız Devrimi ve Aydınlanma düşüncesi üzerinde durulacaktır. Muhafazakarlık teriminin ne ifade ettiği, yenilik karşıtı bir düşünce mi yoksa modernleşmeye koşut olarak yenilenen bir modern düşünce mi olduğu tartışılacaktır. Klasik muhafazakarlığın temel argümanları, sıralanacaktır.

Muhafazakar düşünce iki temel kola ayrılarak işlenecektir. Muhafazakarlığın iki temel kolundan biri olan İngiliz muhafazakarlığı, muhafazakarlığa sistematik bir veçhe kazandıran Edmund Burke'ün düşünceleri üzerinden değerlendirilecektir. Daha sonra muhafazakar düşüncenin uç bir ifadesini ortaya koymuş olan Joseph de Maistre'nin düşünceleri çerçevesinde Fransız muhafazakarlığı incelenecektir. Genelde İngiliz ve Fransız muhafazakarlıkları, özelde ise Edmund Burke ve Joseph de Maistre'nin düşüncelerinden çıkarılan iki farklı egemenlik anlayışının, bu iki muhafazakar düşüncenin temel ayırıcı olduğu vurgulanacaktır.

Sonraki bölümde egemenlik kavramı üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede ilk olarak egemenliğin hukuk ve siyaset bilimi açısından ne ifade ettiğine değinilecektir. Daha sonra egemenliğe kavramsal bir değer kazandıran Jean Bodin'in egemenlik anlayışı üzerinde durulacaktır. Jean Bodin'in egemenlik kavramını açıklarken yararlandığı; mutlaklık, süreklilik ve sınırsızlık kriterlerine değinilecek, bu kriterler üzerinden Bodin'in yönetim biçimleri değerlendirmesine bakılacaktır. Bodin'in egemenin sınırsızlığı, kendisinin ahlaki siyaset prensibi çerçevesinde tartışılacaktır.

Bu bölümde ikinci olarak, Carl Schmitt'in egemenlik anlayışı incelenecektir. Schmittçi bir egemenlik anlayışının vasıfları ve göstergeleri üzerinde durulacaktır. Bu bölüm, kendisinin de altını çizdiği gibi, Schmitt'in düşüncelerinde Bodin'in ve

muhafazakar düşünürlerin etkilerinin inceleneceği bölüm olacaktır. Sırasıyla egemen-hukuk ilişkisi, Schmitt'in egemenlik anlayışının belirlediği muhafazakar bir otorite fikri ve son olarak liberalizme getirdiği egemenlik krizi eleştirisi işlenecektir. Schmitt'in hem tarihsel hem de bu çalışma için önemi, klasik egemenlik anlayışını modern devlet sistemine uygularken liberalizmin ideallerine getirdiği eleştirilerdir. Liberalizm idealinin, hem en üst kriter olan siyasal belirleyen dost-düşman dikotomisine uygun olmayan, hem de bunu belirleyecek gücün varlığına imkan vermeyen yapısını anlamsız bulur. Bu noktada yani muhafazakarlık düşüncesi önem kazanmaktadır. Liberalizmin yaşadığı egemenlik krizi, muhafazakar bir anlayışa doğru sürüklenmeye mahkum olmuştur. Schmitt'in saf siyaset kuramına uygun olmayan liberalizm, siyasal olanın doğası gereği, egemenin içinde var olmasını engelleyemez. Schmitt'in liberalizmin idealini anlamsız bulması belki de pratikte kendisine idealinden uzaklaşmadan başka yol bırakmamasındandır. Schmitt'in bu yaklaşımı doğrultusunda liberal demokrasinin pratikteki niteliği tartışılacaktır.

Liberalizmin yaşadığı egemenlik krizinin kendi içinde bir dönüşüme yol açması ve bunun sonucu olarak beliren neoliberalizmin egemenlik ve otorite açısından ne ifade ettiği tartışılacaktır. Neoliberalizmin devlet ve otorite anlayışı, yeni muhafazakar düşünceye doğru ilerlerken üzerinde durulması gereken önemli nokta olacaktır. Zira muhafazakarlık ve liberalizmin yaklaşmasına olanak sağlayacak bir iktidar anlayışı sunacaktır. Bu anlayış, yeni muhafazakarlığa da içkin bir değer olacaktır.

Daha sonraki bölümde, yeni muhafazakarlık kavramı ve tarih sahnesine çıkışı incelenecektir. Yeni muhafazakarlığın düşünsel alt yapısı ve ortaya çıkmasına sebep olan reel politik durumlar tartışılacaktır. Yeni muhafazakarlık incelenirken, Carl Schmitt'in egemenlik anlayışından ve liberalizm eleştirilerinden yararlanılacak, yeni muhafazakarlığın klasik muhafazakarlık ile birleşen ve ayrılan noktaları vurgulanacaktır. Son olarak, yeni muhafazakarlığın demokrasi algısı ve demokrasi ile ilişkisi değerlendirilecektir. Yeni muhafazakarlık ve demokrasinin birliğinin neo-liberal bir hegemonyanın inşası anlamına geldiği üzerinde durulacaktır.

Sonuç bölümünde, Carl Schmitt'in siyaset anlayışının yeni muhafazakarlık düşüncesinde içkin bir yer edindiğı ve diğere muhafazakar düşünce biçimlerinin uç formlarının yeni muhafazakarlık ile birlikte modern siyasal düzen içinde var olduğı savunulacaktır. Aynı politik süreç içerisinde liberalizm içerisinde yaşanan değışimler, egemenlik ve otorite kavramları üzerinden okunacak ve neo-liberalizm ile yeni muhafazakarlık kavramlarının güncel politik süreç içerisinde egemenlik anlayışlarındaki ortaklıkları vurgulanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAFAZAKARLIK

1.1. Kavram Olarak Muhafazakarlık

Muhafazakarlık teriminin, reel politikada kullanılan anlamı ile akademik anlamı arasında büyük farklar mevcuttur. Muhafazakarlık en başta yaygın olarak kullanılan ve yanlışlığı üzerinde genel bir kanının var olduğu anlamının ifade ettiği gibi bir gericiği ya da tamamen değişim karşıtı bir tutuculuğu ifade etmemektedir. Muhafazakarlığın farklı yorumları olsa dahi, en radikal muhafazakar yorumlar bile tarihsel değişimin tamamen karşıtı bir pozisyonda yer almazlar. Muhafazakarlık, günümüzü şekillendiren büyük dönüşümlerin eleştirisi olarak ortaya çıkmıştır. Doğu Ergil muhafazakarlığı; "tarihsel olguların alt-üst ettiği bir dünyada, bireylerin ve sosyal kümelerin içine düştüğü kargaşa ve endişe duyguları ile beslenen, istikrarın ve geleneğin erdemlerini yücelten bir siyasal-düşünsel akım" olarak tanımlamıştır (Ergil, 1986: 269). Aynı zamanda muhafazakarlık bir korkunun, endişenin ifadesidir. "Muhafazakârlık, biraz da değişime karşı direniştir. Elindekileri kaybetme korkusu yaşayanlar statükoya ve statükoyu savunan muhafazakâr politikalara dört elle sarılır. Bu yüzden muhafazakarlar alternatiflerinin hep "kaos" olduğunu öne sürerler" (Türküne, t.y.: 2015). Muhafazakarlığın karşı duruşu yenilenmenin kendine değil yenilenmenin karakterinedir. Bu nedenle muhafazakarlık moderniteye koşut ilerleyen bir düşünüş veya fikir tarzı olarak var olmuştur.

Bu bölümün başında, muhafazakarlığın düşünsel olarak ne ifade ettiği üzerinde durulacaktır. Bunun için de muhafazakarlığın, tarihsel gelişimine göz atmak gerekecektir. "Her şeyden önce muhafazakarlık modern bir duyuş, düşünüşdür. Modernleşmenin seyrine koşut olarak sürekli yenilenen, değişen bir duyuş düşünüş" (Bora: 2012: 53). Muhafazakarlığın modern bir kavram olarak kabul edilmesinin sebebi, Aydınlanma Döneminden başlayıp Fransız Devrimine kadar geçen sürede sistematik bir bilince kavuşmuş olmasından dolayıdır. Özellikle, Fransız Devrimi

sonrası dönemde karşı devrimci düşüncenin gelişmesi, muhafazakarlığın sistematikleşmesinde oldukça önemlidir. "Fransız Devrimi öncesi döneme kadar muhafazakar düşüncüyü götürebiliriz, ancak bu düşünceler "bilinçsiz muhafazakarlık" ya da "sistemik olmayan muhafazakarlık" olarak adlandırılmaktadır" (Akıncı, 2013: 114).

Aydınlanma Hareketi ve Fransız Devrimi arasındaki dönemde ortaya çıkan fikirlere karşı gelişen muhafazakar eleştiri sistematik muhafazakarlığın temellerini oluşturmuştur. Özellikle Fransız Devrimi ve yarattığı etkiler, aydınlanma fikrinin radikalleşmesinin önünü açmıştır. Kaçınılmaz değişimi gören karşı devrimci düşünürlerin gelenekleri yücelterek devrimi eleştirmeleri, aynı şekilde radikalleşen ve aynı zamanda sistematik bir veçheye kavuşan muhafazakarlığın da önünü açmıştır (Bora, 2012: 56-57). Fransız Devriminin sonucunda gelişen halk egemenliği fikrine karşı çıkan muhafazakarlar, çalışmanın ana temasını oluşturan egemenlik ile doğrudan ilişkilendirebileceğimiz argümanlar geliştirmişlerdir. Bunları, sınırlı insana yani soyut akla güvensizlik, otorite savunusu ve geleneklere bağlılık olarak sıralayabiliriz.

Muhafazakar düşüncenin köşe taşları olan insan aklına güvensizlik ve insanın sınırlılığı vurgusu (Akıncı, 2012: 121-126) halk yönetimi fikrine karşı geleneklerin de doğruladığı bir mutlak yönetim fikrini destekler. Muhafazakar düşüncedeki otorite savunusunda, Fransız Devrimi sonrası gelişen halk iktidarı fikrine karşı toplumsal düzeni koruyacak monarşileri çıkış noktası olarak görme eğilimi vardır. "Muhafazakar düşüncede otorite, sözleşmecî düşünürlerin söylediği gibi bilinçli bir kurgu değil, geçmişten günümüze var olan doğal bir yapıdır" (Akıncı, 2012: 135). İnsanı birey olarak anlamsız gören, onu toplumla birlikte anlamlandıran ve toplumun en başından beri var olduğu düşüncesini benimseyen muhafazakar düşünce doğaldır ki, otoriteyi de insanın var oluşundan bu yana gelen ve büyük bir tecrübeden süzölmüş yönetim tarihinin ürünü olarak görür. Otoriteye karşı çok sınırlı olan bireyin isyanı yıkımdan başka bir şey getirmez görüşü hakimdir.

Aydınlanma fikrinin değerlerinin Fransız Devrimi ile yönetimlerde somut değişikliklere yol açacağına görülmesi üzerine şekillenen karşı devrimci

düşünürlerin en önemlileri olarak sayabileceğimiz ikisini inceleyeceğim. İlki elbette muhafazakar düşüncenin felsefi bir gerçeklik olarak var olmasını sağlayan Edmund Burke, bir diğeri ise Kıta Avrupa'sında gelişen muhafazakar düşüncenin önemli isimlerinden olan Joseph de Maistre olacak.

Andrew Heywood, muhafazakarlığı iki önemli kola ayırır bunlardan "liberal muhafazakarlık" Edmund Burke'nin fikirleri ışığında gelişen ve İngiliz muhafazakarlığını yansıtan yaklaşım diğeri ise, de Maistre'nin fikirlerinden yola çıkarak inceleyeceğim "otoriter muhafazakarlık" olarak adlandırdığı Fransız muhafazakarlığı (Heywood, 2010: 75-76). Bu iki muhafazakar yaklaşımı birbirinden ayıran en önemli nokta egemenliğin tanımı ve muhafazakar egemenliğin nasıl inşa edileceği ya da muhafaza edileceğidir. Siyaset teorisinde egemenlik kavramı çözümlenirken hiç şüphesiz modern devletin egemenlik anlayışına ciddi eleştirilerden biri olarak muhafazakar egemenlik anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Schmitt'in modern devlet eleştirilerinde de muhafazakar anlayışın izlerini diğeri bölümlerde göreceğiz.

Burke ve de Maistre'nin fikirleri, karşı devrimci düşüncenin temellerini oluşturmuştur. Fransız Devriminden sonraki yüzyıllarda siyasal alanı domine eden güçlü siyasal fenomenlerin ciddi eleştirilerinin temelleri atılmıştır böylece. Bu siyasal fenomenler, demokrasi ve demokrasi fikrinin etkisi ile yönetimde yaşanan değişikliklerdir. Fransız Devrimi'nin etkisi ile İngiltere ve Kıta Avrupası'nın siyasal yaşamında meydana gelen değişiklikler, egemenlik anlayışının yeniden üretilmesine sebep oldu. Schmitt'in egemenlik anlayışını tarihsel değişimlerden bağımsız okumak, köksüz ve indirgemeci bir yaklaşıma sebep olacaktır. Çünkü Schmitt'in egemenlik anlayışı açıktır ki muhafazakar bir egemenlik anlayışının modern ve radikal bir ifadesidir. Modernlik ve muhafazakarlık, Schmitt'in egemenlik anlayışını kavramakta yardımcı olacak önemli öğelerden. Şimdilik diyebiliriz ki, Schmitt'te egemenlik, egemenliğin özüne dair yapısal bir yeniden inşadır. Bu inşanın alt yapısı muhafazakar düşünce ile desteklenmiştir, bu sebeple Edmund Burke ve Joseph de Maistre muhafazakarlıkları üzerinde durmak Schmitt'e yaklaşırken bizi temellendirmeden mahrum olmaktan kurtaracaktır.

1.2. Edmund Burke Muhafazakarlığı

Edmund Burke (1729-1797), İngiltere Avam Kamarası'nda uzun süre milletvekilliği yapmış İrlandalı-İngiliz siyaset adamı, yazar, hatip, siyaset kuramcısı, filozof. Fransız Devrimi'ne karşıtlığı ve Kuzey Amerika'daki İngiliz sömürgelerinin bağımsızlık mücadelelerine verdiği destek ile tanınır. En önemli ve kendisinin siyaset teorisinde yer edinmesini sağlayan 'Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler' (1790) adlı eseridir.

Edmund Burke, muhafazakarlığın bir siyasal ideoloji, bir düşünce geleneği, bir duyuş ya da bir üslup olarak sistematikleşmesini sağlayan ilk metinleri üreten filozof ve devlet adamı olmasından dolayı tarihsel öneme sahiptir. Fransız Devrimi ve Aydınlanma Hareketi sonrası dönemde muhafazakarlığın, modernleşme karşısında bir endişe ifade etmesi ve bunun sonucunda sistematik bir kimlik kazanmasını Burke üzerinden okumak isabetli olacaktır. Bu tarihsel önemin tezahürüdür ki, Burke hala muhafazakar okumaların vazgeçilmez referanslarındandır. Bunun yanında tarihsel bir kopuş ifade eden devrimleri mahkum etmesine karşın, radikal değişimleri içermeyen hareketlere olumlu yaklaşımı da güncelliğini korumasındaki önemli etkenlerdendir.

"Muhafazakar düşünüş, modern zamanlarda doğan ve ona karşı ortaya çıkan entelektüel, siyasal bir harekettir" (Beneton, 2016: 10-11). Burke'ün üzerinde durduğu esas sorunsal, geleneksel toplumsal düzen ile modern toplumsal düzen arasındaki karşıtlıktır. Burke, Aydınlanma rasyonalizmi ve Fransız Devrimi sonucunda yeni oluşan düzen karşısında sadece Fransa için değil bütün Avrupa devletleri için eski düzeni (Ancien Regime) savunmuştur (Duman, 2004: 35). Burke, Fransız Devrimi'ni geçmişin birikiminden kopuş olarak görür. Kendisinin siyasi hayatının çerçevesini oluşturmuş İngiliz parlamenter demokrasi geleneği, Burke'ü devrimci bir kopuşun karşısında, evrimci toplumsal dönüşümün savunusuna itmiş görünmektedir. Kendisinin de parlamenter olması ve İngiliz Devrimi'nin içselleştirildiği toplumsal, siyasal hayatın bir parçası ve önemli figürlerinden olması tarihsel bir kopuşun yaratacağı sonuçları tehlikeli görmesinde etkili olmuştur.

Bu noktada Burke'ün Fransız Devrimi sırasında içinde bulunduğu koşullara bakmak gerekecektir. Edmund Burke, Fransız Devrimi sırasında siyasi yaşamı boyunca parlamentonun haklarını krala karşı savunmuş, saygınlığını büyük oranda siyasal liberalizmin büyük davaları uğruna geçmişte giriştiği eylemler sayesinde kazanmış tecrübeli bir parlamenterdir (Beneton, 2016: 16). Burke hakkındaki genel kanı, "Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler" adı kitabını yayınlarken fikirlerinde ciddi bir değişim yaşamış olmasıdır. Burke ilk başta Fransız Devrimi'ne karşı ihtiyatlı yaklaşır;

"Hükümetle, kamu gücüyle, orduların disiplini ve itaatkarlığıyla, huzur ve düzenle, sivil ve sosyal davranışlarla nasıl birleştirildiği konusunda bilgilendirilene kadar Fransa'nın yeni özgürlüğünü tebrik etme işini askıya almalıyım. Bunları hepsi (kendi hallerinde de) iyi şeylerdir ve onlar olmadan özgürlük bir yara sağlamaz, çünkü uzun sürmez" (Burke, 2010: 946).

Burke, Fransız Devrimi'ni değerlendirirken geçmişteki düşüncelerinden vazgeçmediğini vurgulamış, Fransa'daki Devrim'in kendisinden önce gelenlerden bambaşka olduğu ve İngiltere için temsil ettikleri açısından tehlikelerle dolu yeni bir tarihi başlattığı kanısına varmıştır (Beneton, 2016: 17). Burke, o güne kadar gelenekleri seyreden bir devrimin yani İngiliz Devrimi'nin savunuculuğunu yapmıştır, Fransız Devrimi bir kopuşun ifadesi haline gelmiş ve İngiliz tarzı liberal mücadelenin sınırlarını aşmıştır. Burke, geleneklere bağlı kalacak reformist bir İngiliz usulü "iyi" devrimi olumluyordu. İngiliz ve Fransız Devrimlerini kısaca şöyle ayırmıştır "İngiliz Devrimi, Fransız Devrimi'nin tersine, tarihin sürekliliğini yeniden sağlamıştır" (Beneton, 2016: 19). Fransız Devrimi ise Burke'e göre bir sosyal mühendislik projesidir (Parkin, 2000: 144). Burke'ün İngiliz ve Fransız Devrimleri arasında karakteristik bir ayrım yapması, muhafazakar düşüncede farklı karakterdeki devrimlere tepkileri de birbirinden ayırmıştır. Burke'ün temsil ettiği İngiliz muhafazakarlığı, reformist bir devrimi düzen içerisinde içselleştirebilecek bir anlayışa sahiptir.

Burke'e göre toplumsal düzen potasında eritilemeyecek kadar radikal anlayışlar tehlikelidir. Fransız Devrimi, bu radikalliğe bir örnek olmuştur. İngiliz Devrimi'nin aksine toplumsal düzen ve egemenlik biçimine karşı bir harekettir (Duman, 2004: 36). Burke için önemli olan geleneğin tecrübelerin birikimini reddetmemek ve soyut aklın yanlış yönlendirmesine kapılmadan devletlerin üzerine kurulduğu değerleri görmezden gelmemektir. Zira devletlerin üzerine kurulduğu değerler, tecrübelerle edinilmiş bilgi ve erdemlerdir. Fransız Devrimi'nin doğurduğu sonuç ise devleti soyut akla güvenerek baştan yaratma tehlikesi olmuştur. "Burke, birey-toplum karşılaştırması üzerinden insan aklının sınırlılıklarına vurgu yaparak, bireyin ürettiklerinin toplumun bütünü ürettiklerine kıyasla değersiz olduğunu vurgular" (Burke, 2016: 87). Toplum, geleneklerden süzülen bilgi birikiminin ürünüdür ve bu birikim kendini toplumsal kurumlarda açığa vurmaktadır. Devrim ise bir kopuş ifade ettiğinden, geçmişin birikimleri ile oluşmuş kurumların yıkımıdır ve tehlikelidir.

Muhafazakar düşünce akımı, toplumu radikal bir biçimde değiştirmenin, geri dönüşü imkansız etkiler yaratacağı ve yıkımlara yol açacağı ilkesi üzerinden kendini kurar. Bu düşüncenin temelinde ise Fransız Devrimi'ni yaratan, onun düşünsel arka planını oluşturan aydınlanma ve moderniteye karşı bir tepki yatmaktadır. Çünkü Aydınlanmanın iddiası akla dayanarak yeni bir düzenin inşa edilmesinin olanaklı olduğudur. "Muhafazakarlık, düşüncesinin felsefi omurgasını inşa ederken, topluma ve siyasete ilişkin temel tezlerini, işte bu Aydınlanma aklından farklı ve ona karşıt olan bir akıl anlayışına dayandırmıştır" (Özipek, 2004: 17). Bireyin soyut aklı, geçmişin tecrübelerinin reddini ifade eder, o halde Burke'ün eleştirileri Aydınlanmanın etkisiyle gelişen modern topluma ulaşır.

Burke'ün motivasyonunun temel güdüsü korkudur (Basat, 2016: 120). Korkunun yarattığı endişe, devrime karşı muhafazakar düşünüşün temasını oluşturmuştur. Korkunun sebebi, devrimin toplumun bütün kazanımlarını yok etmesi öngörüsüdür. Muhafazakarlığın bir ideoloji olarak değil de bir duyuş, düşünüş olarak tanımlanmasının sebebini de burada görebiliriz. İdeoloji bir değişimi vaat edebilir, ancak muhafazakarlık hep var olanın savunulmasını ifade eder. Bu anlamda ideoloji ifadesinden kaçınmak ta yine aynı korkunun ürünüdür. Geleneklerden kopuşu ifade

eden Fransız tipi bir devrimin anlamsızlığa ve karanlığa götüreceği fikrindedir. Modern toplumun geleneklere bağlı evrimini doğallığın içerisinde görür ve geleneklerden kopuşu ifade eden Fransız tipi devrimi doğa ile mücadele yani yenilmeye mahkum bir uğraş olarak görür (Beneton, 2016: 23). Edmund Burke'e göre devrimci faaliyet "doğa ile savaş" tır.

Burke'ün devrim karakterleri arasında yaptığı ayırmadan, devrime gerektiği koşullarda ve sınırlı durumlarda açık kapı bıraktığını anlıyoruz. "Köktenci ideolojilerin yaygınlaşmaması veya anayasanın korunması için devrimin gerekli olabileceğini söyler" (Akkaş, 2000: 114). Burke'nin muhafazakarlığını liberal kılan da budur zaten. Mutlak monarşiye olan mesafesi ve iktidarı sınırlayan anayasanın önemine olan inanç. Devrim, geleneklerden kopuşu ifade etmediği ve toplumsal düzende radikal değişimler yaratmadığı sürece makul görülebilir. Ancak bu durum çok sınırlıdır, devrimin olumlanması Burke'de istisnadır. Genel olarak, "devrime komplo öngörülerini ile yaklaşır ve devrim sonucunda devletin otoritesinin sarsılacağı, gelenekten kopuşun gerçekleşeceği ve her devrimin kendi karşı-devrimini yaratıp sürekli bir istikrarsızlığa yol açacağı görüşüne sahiptir" (Akkaş, 2000: 115-116).

Soyut akla dayalı olarak ortaya atılan fikirler, muhafazakar düşünce tarafından itibar görmezler. Muhafazakarların önemseydiği değerlerin başında gelen toplumsal düzen ile ilgili fikirleri de bu çerçevede değerlendirirler. Örneğin, Burke'ün sosyal sözleşme hakkındaki düşüncelerine bakabiliriz. Burke'ün Sosyal sözleşmeyi gerekli kılacak bir durumun yaşandığını ve sözleşmenin o dönemin yetişkin nesli tarafından kurulduğunu baştan kabul etmesi, soyut akla dayanması anlamına gelir. Ancak Burke'e göre "sosyal sözleşme zaman içerisinde ortaya çıkar ve bir kültürün önemli olaylarını ve geleneklerini, geçmişini, bugünü ve yarını ile birbirine bağlar" (Tannenbaum ve Schultz, 2011: 312). Toplumsal düzen, bir anın ürünü değil bir geleneğin ışığında geleceğin belirlenmesinin sonucu olarak kabul edilir.

Sosyal sözleşme teorisinde egemenliği belirleyen halktır. Ancak muhafazakar düşüncede egemenlik, sözleşmenin öncesinde geleneğin bir unsuru olarak var olmuştur. Burke'ün tasavvur ettiği "derin ve zengin bir ortak yaşamla birbirine

bağlanmış üyelerden oluşan organik bir toplum" (Parkin, 2000: 151-152) fikrinin birleştirici unsuru egemendir. Burke'ün egemenlik kavrayışı toplumsal düzen fikri ile tamamen eşitlenmiştir. Burke, ulusal egemenlik kavramını kabul etmemektedir ve bunun yerine hükümet ya da kamu düzeni kavramlarını önermektedir (Göze, 2015: 255). Burke'ün egemenlik ve toplumsal düzeni birbirine eşitlemesi, egemenliğin meşruiyetinin halkta değil toplumsal düzenin varlığında aramasına fırsat vermiştir. Muhafazakar düşüncenin genelinde hakim olan kaos kaygısı, egemenlik anlayışının belirlenmesinde önemli dayanak oluşturmuştur. Kaosun sebebi olacak bireyin soyut akılını ve haklarını kısıtlayabilecek devletin egemenliğini şöyle anlatır;

"Toplum, sadece, bireylerin tutkularına boyun eğdirilmesini değil, ayrıca bireylerde olduğu kadar kurumlar ve kitlelerde bile insanların eğilimlerinin sık sık engellenmesini, iradelerinin kontrol edilmesini ve tutkularının itaat altına alınmasını ister. Bu görevinin dizginlemek ve boyun eğdirmek olduğu bu irade ve tutkulara bağlı işlevler içinde değil, sadece kendileri dışındaki bir güç tarafından yapılabilir. Bu anlamda, insanların özgürlüklerinin yanı sıra üzerlerindeki kısıtlamalar hakları arasında sayılabilir. Fakat özgürlükler ve kısıtlamalar zaman ve koşullara göre çeşitlilik gösterdiği ve sayısız düzenlemeye imkan verdiği için hiçbir soyut kurala dayandırılmaz ve bu yüzden onları bu ilkeye dayanarak tartışmaya çalışmak kadar boş bir uğraş yoktur... Bu durum bir devletin katkısını ve güçlerinin gerektiği şekilde dağılımını gerçekleştiren şeydir ve oldukça hassas ve karmaşık bir yetenek konusudur" (Burke, 2010: 949).

Burke, devrimler arasında yaptığı ayrımında toplumsal düzen anlamında kavradığı egemenlik anlayışına etkiyi önemli bir kriter olarak kabul etmiştir. "1688 İngiliz Devrimi bir hanedanın yerine bir başkasını geçirmiş ancak yeni bir egemenlik biçimi ya da toplumsal düzen kurmak amacıyla olmamıştır. Devrim'in temel amacı, kralın tecavüzüne karşı İngilizlerin geleneksel özgürlüklerini muhafaza etmektir" (Duman, 2010: 112). Temel kriter geleneksel egemenlik anlayışının devamıdır. Buradan geleneklerde yer bulmayan hak ve özgürlüklerin de önemsiz olduğunu anlayabiliriz. Çünkü muhafazakar düşüncede hak ve özgürlükler soyut akla dayanarak belirlenemez. Burke, buna uygun şekilde "soyut akla dayalı olarak ortaya

atılan doğal haklar fikrine karşıdır. Ona göre gerçekte var olan haklar, bireyin emeğinin ürünlerine sahip olabilmesi, miras hakkı ve çocuk sahibi olabilme haklarıdır" (Tannenbaum ve Schultz, 2011: 312).

Görüldüğü gibi Burke muhafazakarlığı, muhafazakar düşünüşün esas değerlerine bağlı olsa da, Kıta Avrupası muhafazakarlığı ile kıyaslanınca görece liberal bir içeriğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada muhafazakar düşünceyi Burke ve de Maistre üzerinden okumadaki amaç da tam olarak bu ayrımın vurgulanmak istenmesidir. İngiliz ve Fransız Devrimlerinin arka planında bulunan aydınlanma hareketlerinin karakterlerindeki farklılık, Burke muhafazakarlığını belirleyen temel etken olarak sayılır. Burke, Fransız Devrimi ve onun felsefi altyapısını oluşturan Aydınlanma'nın karşısında yer alırken, İngiliz Devrimi'ni olumlu olarak İskoç Aydınlanması'nın¹ etkisinde kaldığını gösterir (Duman, 2010: 97).

İskoç Aydınlanmasının değerlerini rasyonalizm eleştirisi, sosyal evrim anlayışı, gelenek ve deneyimin önemi olarak sayabiliriz (Zariç, 2017: 46). İskoç Aydınlanması, saf bir rasyonalizme teslim olmayı reddediyordu. Bu sebeple İskoç aydınlanmacı düşünürlerin esas amaçları, "bireyden hareket ederek zihnin içeriğini oluşturan düşünce ve inançların ve insandaki moral/ahlâkî değer yargılarının 'bilimsel' bir açıklamasını sunmak olmuştur" (Duman, 2010: 98). İskoç Aydınlanması, gelenekleri rasyonel aklın karşısına koymaz, geleneklere aklın reddedemeyeceği türden bir değer yükler. İskoç Aydınlanması'nın bu niteliği adadaki muhafazakar anlayışın temel belirleyeni durumundadır. Burke'ün muhafazakarlığındaki liberal izler de buradan kaynaklanmaktadır. Değişimi, sosyal bir evrime bırakmaktadır. Burke'ün siyasi hayatındaki pratikleri de düşünceleri ile uyum içindedir. Toplumsal düzeni bozmayacak değişimlere karşı çıkmamış ve liberal siyaset içinde parlamentarizmi monarşiye karşı savunmuştur.

---

¹ 1730-1790 yılları arasında İskoçya'da ortaya çıkmış hareket. Aydınlanma geleneği içinde daha muhafazakar ve aklın gücüne karşı daha eleştirel bir tutumun ifadesidir. Ayrıca bkz. Başdemir, Hasan Yücel, *İSKOÇ AYDINLANMA ETİĞİ: HUTCHESON, HUME VE SMİTH*, Liberal Düşünce Dergisi, 37. Sayı, 2005.

Burke'ün temsil ettiği İngiliz muhafazakar anlayıştan farklı olarak Kıta Avrupası'ndaki dinamikler farklı seyretmiştir. Fransız Aydınlanması ve Fransız Devrimi yarattığı sonuçlar itibari ile karşında farklı tarzda bir muhafazakar anlayışın belirmesine sebep olmuştur.

1.3. Joseph De Maistre Muhafazakarlığı

Joseph de Maistre (1754-1821), Fransız Devrimi karşıtı muhafazakar ve monarşi ilkelerinin önemli savunucularındandır. 'Fransa Üzerine Düşünceler' (1796), 'Siyasal Bünyenin Kaynakları Üstüne Bir Deneme' (1814), 'Papalık Üstüne' (1819) isimli eserleri bulunur. Tarihsel önemini, muhafazakarlık anlayışını kilise ve monarşiye olan sıkı bağlılığı etrafında şekillendirmesinden kazanır. Ayrıca Joseph de Maistre muhafazakarlığı, Kıta Avrupası muhafazakarlığının ilk sistematik reflekslerini göstermesi açısından da önemlidir.

Muhafazakar doktrine önemli katkıda bulunan düşünürlerden Joseph de Maistre, Burke'den sonra Fransız Devrimi'ni değerlendirmiş ve en önemli siyasi fikirlerini yazdığı 'Considerations sur la France' adlı eserini kaleme almıştır. Fransız Devrimi'ni değerlendirirken Burke'nin aksine, devrimden sonraki sürecin mutlak monarşinin bir restorasyon süreci olarak gelişeceğini öngörür (Beneton, 2016: 31-32). Burada restorasyondan kasıt kesinlikle bir reform değildir. De Maistre Fransız Devrimi'nin getireceği kaçınılmaz değişimleri gördüğünden farklı karma bir muhafazakar çözüm önerir. Burke'ün yaklaşımına yukarıda değinildi, de Maistre ise devrim idealindeki 'yıkıcılığa' karşı sürecin mutlak monarşinin yeniden inşasından başka bir şekilde gelişemeyeceğini düşünmüştür. Batı felsefesi içerisindeki iki ana geleneğin Fransız Devrimi'ni değerlendirirken ayrıldıkları nokta, muhafazakarlık anlayışlarının karakterini de göstermektedir. Bunlardan ilki ılımlı olan Burke'ün kurduğu muhafazakarlık olarak ifade edilirken, diğeri Joseph de Maistre'nin kurmuş olduğu muhafazakarlığın ekstrem kanadıdır (Akıncı, 2009: 138).

Joseph de Maistre'nin temsil ettiği Fransız muhafazakarlığı, İngiliz muhafazakarlığına göre nispeten felsefi temelden yoksun, Fransız Devrimi'ne karşı reaksiyoner gelişmiş bir tutumdur. Yine Kıta Avrupası içerisinde "Alman muhafazakarlığı da Fransız muhafazakarlığı gibi muhafazakarlığın temel özelliklerine bağlı olmakla birlikte felsefi temelleri ondan daha güçlüdür. Alman muhafazakarlığının fikir babası Hegel olup derin muhafazakar düşünceyi köklü bir felsefi temele dayandırmıştır" (Çaha, 2012: 115). Buna rağmen genelde Fransız muhafazakarlığını, özelde ise Joseph de Maistre muhafazakarlığını özgün kılan; gelenekçi mutlak egemen fikrine olan bağlılıktır.

"Fransız Muhafazakârlığının öncü isimleri² arasında, muhafazakarlıkta 'otorite' düşüncesinin fikir babası olan Joseph de Maistre muhafazakarlığı; gelenekleri, monarşiyi, Kilise eksenli cemaat yapılanmasını savunan; devrim ve ilerleme düşüncesini şiddetle reddeden bir yaklaşım geliştirmiştir" (Safi, 2005: 20-21). De Maistre'i okumak, devrim fikrinin en yıkıcı sonuçlarına karşı alınmış teorik önlemlerin en uç noktalarını kavramamızda yardımcı olur. Mutlak monarşileri, devrimin en yıkıcı etkilerine karşı direncin olmazsa olmaz kurumu olarak görür. Muhafazakar düşüncenin ilkelerinden olan tecrübenin önemini işaret ederek kıyasladığı mutlak monarşi ile meşruti monarşi arasında net olarak mutlak monarşiyi üstün görür. Sebebi ise, "tarihin mutlak monarşilerin terk edilip seçimle gelen ya da kısıtlanan krallıklarda meydana gelmiş kargaşalarla dolu olmasıdır" (Demirel, 1950: 215). De Maistre, siyasal çözümlerinde tarihi metodu kullanır ve tarihi değerlendirerek geleceğe bakar. Fransız Devrimi öncesi dönemde var olmuş monarşilerin gücünü görerek Fransız Devrimi'nin yaratacağı kaçınılmaz etkilerin üstesinden gelecek, mutlak otoriteyi koruyacak tek yapının da mutlak monarşi olduğunu düşünür. Çünkü devrimin getireceği halk egemenliğinin, epistemolojik olarak teolojiden gelen ve tanrısal bir egemenlik formu olan mutlak monarşinin karşısında hiçbir değerinin olmadığını düşünmektedir. Bu tutum, Schmitt'in egemen ile Tanrı arasında kurduğu özdeşliğe benzemektedir.

---

² Kıta Avrupası muhafazakar düşüncesinin bir diğer önemli düşünürü olarak Louis de Bonald'ı (1754-1840) gösterebiliriz. Joseph de Maistre ile paralel düşüncelere sahip, Fransız Devrimi'nin getirdiği ilkelere mutlak monarşi ve dinsel otoritenin geçerliliği ekseninde karşı çıkmıştır. Bkz. Beneton Philippe, *Muhafazakarlık*, Çev: Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, 2016 s. 40-47.

Muhafazakarlığın köşe taşı ilkelerinden saydığımız sınırlı akla güvensizliği De Maistre, devrim fikrine keskin biçimde uygulamaktadır. Ona göre, "insanlar devrim yapmaz, devrim insanları kullanır" (Beneton, 2016: 36). De Maistre'nin bu kanısı aynı zamanda bir otorite övgüsü anlamına gelmektedir. Devrimin karşı konulmaz gücü karşısında çok sınırlı olan insanın, devrimi yönetmesinin imkansız olduğunu savunmaktadır. Çünkü ona göre insan, yönetilmek için yaratılmıştır. "Herkes kendi bireysel aklına göre hareket ederse otorite ne olur? sorusunu sormaktadır" (Beneton, 2016: 37). Bireysel akla, rasyonalizme güveni yoktur, bu güvensizlik insanın sınırlılığı inancından kaynaklanır.

Muhafazakarların rasyonalizme karşı tepkisini, insanın toplumsal bir varlık olarak yaratılması fikri ile alakalandırabiliriz. Otoriteye ihtiyaç duyan toplumun içinde doğan insan, hep bir otoritenin varlığı ile yaşamıştır. De Maistre'de otoriteyi toplumsal bir zorunluluk olarak görür ve dönem dönem değişse de son tahlilde otoriteyi toplum ile birlikte yaratılan insanın en başından beri ihtiyaç duyduğu ve en başından beri var olan toplumsal bir yapışkan olarak tanımlar. "Cemiyet gibi egemenlikte insan tabiatının zaruri bir neticesidir" (Demirel, 1950: 218). Bu yüzden muhafazakarlara göre otorite, kendisine ihtiyaç duyulan toplumla birlikte hep var olmuştur. Toplum öncesi bir dönemin reddi, insanın toplumu inşa etmesi fikrini de reddetmek anlamına gelir. Öyleyse insan aklı ile karmaşık bir yapı olan toplumu inşa etmiş olamaz ve bireyin yapı içindeki dönüştürücü gücü hiçbir zaman o kadar etkili bir seviyeye ulaşmış olamaz. Bu etkinlik yaratıcılık anlamına gelir ki yaratıcılık, sadece Tanrı'nın yani tek ve mutlak egemenin özelliğidir. Bu düzen, tek ve mutlak egemen olan Tanrı'nın eseridir. O halde siyasi otorite ile tanrısal otorite arasında sıkı bir bağ vardır. Fransız Devrimi'nin şeytanlaştırılmasının sebebi de, tanrısal otoriteye alternatif olarak halkın kendisini yönetmesi fikrini ortaya atmış olmasıdır.

Schmitt'te de göreceğimiz gibi De Maistre'de de din ve otorite arasında sürekli metaforik benzetmeler yapılır. Bu benzetmelerde muhafazakarlığın ilkelerine bağlılık oldukça nettir. Bireyin ve aklın bir özne olarak kendini var etmesini sapkınlık olarak görür, bu sapkınlığın çözümü ise bireyi sınırlayan otoritenin varlığıdır. Katolik bir bakış açısı ile kurduğu şu cümle egemenlik ve din ilişkisinin muhafazakar yorumunun özünü oluşturur; "Tanrı, egemenliği tesis için insanları

vasıta olarak kullanmıştır" (Akt. Demirel, 1950: 218). Demek oluyor ki Maistre'ye göre egemenlik, Tanrı'nın iradesinin neticesidir; zaruri, tabii bir şeydir. Egemenliğin bu tanrısal tanımı, dinde inancın kör olmayı gerektirdiği noktaların olduğu gibi siyasette de boyun eğmeği gerektiren bir noktanın var olduğunu söyler. Bu da otoritedir. Egemenliğin tesisinin De Maistre tarafından yorumunu, Schmitt metodolojik olarak önemli bulur ancak egemenliği tersi şekilde aşkın durumdan alıp içkin bir teoriye dönüştürür. Schmitt'e göre egemenliğin kaynağı Tanrı'nınkinden benzer şekilde mutlaktır aksi halde gerçek bir egemenlikten bahsedilemez. Bunun yanında egemenlik, bir insan uğraşdır (Schmitt, 2016: 50). Gerçek egemenliğin Tanrı'nın egemenliğine benzer şekilde tesisinin altını çizmesini önemli görse de De Maistre'nin egemenlik anlayışı Schmitt'in anlayışına göre daha modern öncesidir. Schmitt, muhafazakarlar kadar dini kaygılar gütmeyen egemenlik fikri ve teoloji arasında tarihsel ve etimolojik bağlar kurar.

De Maistre, Fransız Devrimi'nin toplumsal alanda yaptığı etki ile Protestanlığın Avrupa'nın dini olarak kabul ettiği Hıristiyanlığa yaptığı etkiyi eşdeğer görür. Fransız Devrimi de Protestanlık gibi otoriteye karşı yeni iktidar odaklarının belirmesine sebep olmuş, geleneklerin saygın bir yer edinmesini sağladığı otorite ve dini tartışma alanına çekmiştir.

"Şimdi yenilikçiler bu temeli sarstılar. Katolik muhakemesi yerine bireysel muhakemeyi getirdiler. Hakikatten daha eski olan ve bunu bize açıklama görevi verilen öğretim kurumunun yerine ahmakça, hakikatin yetkisini koydular. Buradan da 16. yüzyıl sapkınının belirli özellikleri ortaya çıktı. Bu sadece dinsel bir sapkınlık değil, ayrıca toplumsal bir sapkınlıktı, çünkü insanları itaatın esaretinden bağımsız hale getirerek ve insanlara dini egemenliği vererek yetkiye karşı ortak gururun zincirlerini serbest bıraktı ve itaatkarlığın yerini tartışma aldı" (De Maistre, 2010: 951-952).

Bu kilise eksenli Fransız muhafazakarlığı, frankofon muhafazakarlık olarak da bilinir. Frankofon muhafazakarlığın ayırt edici özelliği, Fransız Devrimi'nin hazırlayıcısı olan Aydınlanmanın bütün değerlerine karşı sert bir reddedişi ifade etmesidir. "Aydınlanma düşüncesini reddetmekle birlikte, onun

kullandığı üsluba yakın bir üslup kullanarak kolektivist, bütüncül ve uzlaşmaz bir tutum sergilemiştir" (Akkır, 2006: 17). Frankofon muhafazakarlığın kolektivist, bütüncül ve uzlaşmaz tavrı, Schmitt'in siyasal olanı tanımlarken çizdiği anlayışla da benzerlik göstermektedir. Schmitt'in fikirleri ilgili bölümde detaylı incelenecektir.

Muhafazakarların temel sorun olarak gördükleri değişimin yaratacağı etkiden kasıt, kurulu düzende (hiyerarşik düzende) meydana gelecek alt-üst oluştur (Bakan ve Arpacı, t.y.: 132). Toplumsal hiyerarşiler, kurumlar, kültürel değerler ve ürünler korunmak suretiyle, bunların çerçevesi içinde değişim mümkündür, dahası değişimin böylesi daha etkin ve kalıcıdır (Mert, 2007: 163-165). Joseph de Maistre muhafazakarlığı, bu çerçeve içindeki değişimlere bile en kuşkulu yaklaşan muhafazakar görüşün ifadesidir. Muhafazakarlığındaki uzlaşmaz tavır da buradan kaynaklanmaktadır. Değişim yaratacağı muhtemel bir alt-üst oluşa karşı bütüncül ve sürekli bir toplumsal düzen fikri üretilir.

Muhafazakarların kaygıları, sabit bir toplumsal düzenin yıkılması riskinin varlığına bağlıdır. Bu riske karşı kurulu düzenin egemenini güçlendirmek çıkış noktalarıdır. Bu anlayış, geleneklerin ve tecrübelerin doğruladığı, rasyonel bir biçimde planlanamayacak kadar karmaşık olan toplumun üzerinde konumlandırılan bir egemenlik anlayışıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

EGEMENLİK

2.1. Kavram Olarak Egemenlik

Egemenlik kavramı, günümüzde genel olarak bir kamu hukuku konusu olarak algılanmaktadır. Böylece "dar anlamıyla egemenlik kavramı, devletin sınırları belirlenmiş toprakları (teritoryal) üzerinde bir başka erkin güç kullanmaması" (Aydınlı ve Ayhan, 2004: 68) olarak anlaşılır. Egemenlik, devletin oluşması için gerekli olan insan topluluğu (nüfus), ülke unsurları ile beraber üçüncü asli unsurdur (Gözler, 2017: 162). Bunların yanında hukuk bilimi egemenliğe iki değişik anlam yükler. Buna göre egemenlik, iç egemenlik ve dış egemenlik diye ikiye ayrılır. Dış egemenlik bir devletin bağımsızlığını ifade eder ve dış egemenliğin göstergeleri olarak, devletlerin eşit egemenliği ve içişlerine karışmama kriterleri gösterilir (Gözler, 2017: 163). İç egemenlik ise, egemenliğin niteliği ile ilgilidir. Devlet iktidarının başka hiçbir güce bağlı olmadığı, bundan dolayı hiçbir otorite tarafından sınırlandırılmayacağı, kısacası kendi sınırları içinde son sözü söyleme yetkisinin devlete ait olduğu düşüncesi, iç egemenliğin temel varsayımdır (Turhan, 2003: 217).

"Egemenlik kavramı Avrupa'da modern devletin ortaya çıkması sonucunda 17. yüzyılda doğmuştur" (Heywood, 2011: 110). Modern devlet teorisi tartışmaları içerisinde iktidar çözümlenmeleri ile egemenlik kavramı, merkezi bir yer tutuyor. Egemenlik kavramının, hukuksal tanımlamalarına rağmen, hukuku belirleyen siyasal iktidar ve otorite kavramları ile birlikte okunması, kavramın hukuki boyutunu aşan, geniş bir anlamsal yelpazede değerlendirilmesini gerekli kılıyor. Bu gerekliliğe uygun olarak, modern çağdaki okumaların bir çoğunda egemenlik, siyasal iktidar ile ilişkilendirilmiştir.³

Egemenlik kavramının niteliği, "devlet kudretini; devletin siyasal iktidarının, diğer iktidar sahibi gerçek ve tüzel kişilerin üzerinde olmasını, emretme ve yön

---

³ Örneğin; Foucault, iktidar çözümlenmelerinde egemenlik anlayışındaki evrimden bahseder. Bkz. *Hapishanenin Doğuşu ve Cinselliğin Tarihi* kitapları.

verme yetkisine sahip olmasını ifade eder" (Akyılmaz, 1997: 1). Bu noktada egemenlik kavramı, siyaset felsefesinin ve siyaset biliminin de uğraş alanlarından. Egemenlik kavramının siyaset teorisinde yarattığı tartışmalar, egemenin gücünün sınırları ve gücün kaynağının meşruiyeti sorunsallarının ortaya çıkmasından kaynaklanır. Her ne kadar egemenlik kavramı, XVI. yüzyılda Jean Bodin tarafından sistematikleştirilmiş olsa bile, egemenlik hakkındaki tartışmaları devletin ortaya çıkışına kadar geriye götürebiliriz (Aydınlı ve Ayhan, 2004: 69-72). Antik Yunan'da erdeme ve bilgiye dayalı yönetimin aranması, Budist Hint düşüncesinde insanlığın on hak ve sorumluluğundan söz edilmesi, eski Çin medeniyetinde imparatorun egemenliğini sorgulayan hukuk doktrinlerinin bulunması (Aydınlı ve Ayhan, 2004: 69-70), iktidarın olduğu her yerde egemenlik tartışmasının yaşanmış olduğunu gösteriyor. Bu sebeple egemenlik kavramının tarihi, kavramın sistematik bir veçheye kavuşmasından sonra başlatmak, genel bir çerçeve sunmayı kolaylaştırır.

Egemenlik kavramının sistematik bir şekilde yorumlanması sonucunda, kavramın ifade ettiği iki temel yaklaşım üzerinden tarihsel bir bakış açısı geliştirilebilir. Bu yaklaşımlardan ilki Bodin tarafından geliştirilmiş mutlak bir egemenlik anlayışıdır. Bu anlayışın karşısında ise, özgürlükçü bir egemenlik tahayyülü olan liberal yaklaşımları koyabiliriz (Çetin, 2002: 1-2).

Bu iki yaklaşım, dönemin Avrupasının somut koşulları etkisinde şekillenmiştir. "Devlet ve egemenlik kavramları, doğusundan batısına bütün dünyada, tarihi gelişim içinde birçok ünlü sosyal bilimci tarafından çeşitli fikir akımlarının konusu olmuş ve çeşitli şekillerde ifade edilmeye çalışılmışsa da günümüzdeki egemenlik anlayışının, daha çok XVI. yüzyıl sonrası Avrupa merkezli olduğu bir gerçektir. (Akyılmaz, 1997: 2). Egemenlik, esasen batı menşeli bir kavramdır. Batılı devletlerin başat güç olduğu bir sistemde egemenliğin batılı paradigmaya göre tanımlanması ve düzenlenmesi olağandır (Bacık ve Sunar, 2007 :82).

Avrupa'nın dinamikleri etkisinde şekillenmiş egemenlik kavramına iki temel yaklaşımdan Jean Bodin'in mutlak egemenlik anlayışı, çalışmanın inceleme alanına girmektedir. Jean Bodin'in egemenlik anlayışı incelenirken kendisine getirilen eleştiriler aracılığı ile liberal egemenlik anlayışına ve diğer düşünürlerin görüşlerine de değinilecektir.

2.2. Jean Bodin'in Açtığı Yol: Mutlak Egemenlik

Fransız hukukçu Jean Bodin (1530-1596), 1576 yılında yazdığı '*Devlet Üstüne Altı Kitap*' (1576) adlı yapıtında mutlak monarşiyi savunmuş, bu çerçevede siyasal düşüncesinin odağını oluşturan, siyasal düşünceye en büyük katkısı olan egemenlik kavramını kazandırmıştır.

Jean Bodin, "yapıtlarını siyasal düzeni kurup devleti kurtarmaya yönelik bir siyasal bilgelik çalışması olarak tanımlar" (Ağaoğulları, 2012: 404). Çalışmalarının amacını devletin yeniden tesisi olarak belirlemesinin sebebi ise, yaşadığı dönemde Fransa'daki siyasi iktidar boşluğudur. Kendisini egemenliği kavramlaştırmaya yönelten itici güçte bu koşullardan kaynaklanmaktadır. Çünkü Bodin'e göre, kendisinden önce hiç kimsenin doğru bir şekilde açıklayamadığı egemen erk ya da egemenlik, devleti diğer topluluk biçiminden ayıran, toplumu ve diğer iktidar odaklarını bir arada tutan ögedir (Ağaoğulları, 2012: 407). Bodin'de egemenlik devletin olmazsa olmaz ilkesidir.

Jean Bodin, devletin genel bir tanımını yaparak egemenlik anlayışını bu tanım çerçevesinde geliştiriyor. Çünkü ona göre bir konunun iyi anlaşılıp kavranabilmesi için işe doğru bir tanım vererek başlanması gerekiyor (Ağaoğulları, 2012: 404). Bodin'e göre "devlet; birçok ailenin ve bu ailelerin ortak çıkarlarının egemen bir güçle, doğruluk üzere yönetilmesidir" (Bodin,1969: 93; Akt. Çetin, 2002: 3). Bu tanımda üç ögenin öne çıktığını görebiliriz. Aile, doğruluk üzerine bir yönetim ve egemen bir güç.

Bodin, aile ve devlet arasında benzerlik kurmaktadır. Ailedeki baba otoritesini, Roma hukukunda kurumsallaşmış adı ile pater familias (aile başkanı), devletteki egemen otorite ile özdeşleştirir. İkisinin otoritesi de tartışılmaz ve sınırsızdır (Çetin, 2002: 3). Bodin, aile içindeki babanın egemenlik tarzının toplumsal düzenin tüm iktidar odaklarına sirayet ettiğini düşünür. Bu paternalist yaklaşım, aile içinde babanın otoritesine boyun eğmeyi öğrenen çocukları da devletin

yasalarına ve başkalarının haklarına saygılı, kamusal görevlerini yerine getiren yurttaşlara benzetir. (Ağaoğulları, 2012: 406). Bodin'de aile, temel bir mikro iktidar odağı olarak egemenliğin çözümlenmesinde önemli rol oynamıştır.

Bodin'in devlet tanımındaki diğer ilke ise doğruluk üzerine bir yönetimin gerekliliğidir. Bodin'de doğruluk üzerine yönetim anlayışı, ahlak prensibine bağlı kalarak siyaseti kavramasından kaynaklıdır. Bodin'in ahlak prensibi, evrende hüküm süren düzene, hiyerarşiye dayanır. Yurttaşların yöneticiye itaat ettiği, yöneticilerin prence sadık olduğu, prensin de Tanrı yasaları doğrultusunda yönettiği bir düzen (Ağaoğulları, 2012: 404). Jean Bodin egemenlik kavramını geliştirirken çıkış noktası "kralların tanrısal hakları kuramı" eleştirileridir. "Kralların tanrısal haklar kuramı yerine, tarihsel, felsefi, hukuksal özetle laik (yersel) düşüncelerle ördüğü bir egemenlik kavramı geliştirdi" (Şenel, 2010: 340). Bununla birlikte egemenin gücünü sınırlandıracak Tanrı'nın iradesi ve doğal hukuk şeklindeki daha üst bir hukukun varlığını kabul etmesi, dünyevi iktidarı ilahi otorite ile desteklemesi anlamına gelmektedir (Heywood, 2011: 111). Egemenlik, dünyevi saiklerle kavramlaştırılrsa da, bir tür meşruluk kaygısı olarak Tanrı'nın yasalarının altında konumlandırılmıştır. Bu yüzden Bodin'in egemenlik kavramlaştırması, sıklıkla 'mutlak ve kutsal' sıfatlarıyla nitelendirilir.

Bodin'in ahlaki siyaset anlayışı, kendisinden düşünsel etkiler edindiği Machiavelli'den farklılaşmasını sağlar. "Machiavelli'nin siyasal felsefesine hakim olan fikir, ulusun sevk ve idaresi söz konusu olduğunda, eğer devlet için zorunlu olan gücü elde etme ve koruma için gerekli ise ahlaki olmayan (gizli-kapaklı) yöntemlere bile başvurmanın meşru olduğu düşüncesidir" (Aydınlı ve Ayhan, 2004: 73). Bodin'in ahlaki siyaset anlayışına göre ise "devletin amacı, yurttaşların iyiliğini ve mutluluğunu, barışı ve güvenliği sağlamaktır" (Şenel, 2010: 340). Machiavelli'de önemli olan idarenin devamı, Bodin'de ise idarenin devamlılığı yanında ahlaki prensip doğrultusunda amaca bağlılık söz konusudur.

Devleti varoluşsal olarak bağlı kıldığı ve kendisinin siyaset teorisinde önemli bir yer edinmesini sağlayan kavram ise egemenliktir. Egemen bir gücün varlığı, devletin var olmasını sağlayan vazgeçilmez ilke olarak görülür. Jean Bodin "Devlet Üstüne Altı Kitap" adlı yapıtında, egemenliği şöyle tanımlar; "bir devlette egemenlik, yurttaşlar ve uyruklar üzerinde en yüksek, en mutlak, en sürekli güçtür"

(Akt. Şenel, 2010: 341). Egemenliğin mutlaklığından kasıt; güç, işlev ya da süre açısından sınırlandırılmaz olmasıdır. "Bu yönde getirilecek bir sınırlama egemenliğin doğasına aykırıdır ve egemen otoriteden bahsetmeyi imkânsız hale getirir; bu bakımdan söz konusu mutlak otorite, Tanrı'dan sonra, kendi üzerinde hiçbir güç tanımaz" (Beriş, 2008: 58).

Egemenin mutlaklığına getirilecek sınırlama, egemenin buyurma gücünün kesinliğini ortadan kaldırır. Bu durumda egemenin en üst yönetme erkini elinde bulundurduğundan bahsedilemez. "Herhangi bir yönetici kendi üzerindeki birinin buyurma gücü ile sınırlıysa, o kimse egemen sayılmaz" (Şenel, 2010: 342). Egemenin mutlaklığı en üstte, alternatifsiz yönetme erkine sahip olmasına bağlıdır. Toplumdaki diğer iktidar odaklarının buyurma güçleri egemenden kaynaklanmalı ve egemenin iznine tabi olmalıdır. Egemenin toplumdaki diğer iktidar odakları ile olan bu türden bir ilişkisi hukuk ile olan ilişkisinin de göstergesidir. Egemenin toplumu belirleme kudreti, hukuku belirleme kudretinden gelir. Mutlak egemen, hukuku yasa ile belirler, yasa egemenin buyruğudur ve yasa yaparken kendinden önceki yasalardan bağımsızdır (Ağaoğulları, 2012: 408).

Bodin'in mutlak egemeni, ahlaki siyaset sınırları içerisinde mutlak görünmektedir. Zira Bodin'in 'doğruluk' üzerine kurduğu siyaset felsefesinin gereği mutlak egemen, yasa yaparken hukuku yani hakkaniyeti gözetmek zorundadır. Hakkaniyet ise, Tanrı'nın yasalarına uymayı gerektirir. Bodin'in mutlak egemeni genel bir normla sınırlandırılmış görünmektedir.

Bodin, egemenliğin bir diğer özelliği olarak sürekliliği üzerinde durur. Egemenliğin sürekliliği, çerçevesinde egemen ile yönetici arasında bir ayırım yapar. Bodin'e göre, "süreyle kısıtlı olan ya da istendiği zaman geri alınabilen bir iktidar, egemenlik değil, olsa olsa bir yetkidir ve bu yetkiyi kullanan kişi de egemen değil, yalnızca bir yöneticidir" (Ağaoğulları, 2012: 408). Egemenin buyurma gücüne dayanan diğer iktidarlar, süre ile sınırlanır ancak egemenin buyurma gücü zaman ile sınırlandırılmaz (Şenel, 2010: 342). Bodin, egemenliğin sürekliliğini vurgularken egemenliği egemen presten bağımsız, egemen prensin üzerinde konumlandırır (Aydınlı ve Ayhan, 2004: 74). Egemenliğin sürekliliği, egemenlik kurumunun bir ifadesidir. Bodin, mutlak monarşilerde egemenliğin sistematik kavramlaştırmasını yaparken, egemenliği egemenin bedeninden bağımsız sürekli olarak tanımlar.

"Egemenlik, Kral'ın mistik bedeninden başka bir şey değildir; zamanı aşan ve dolaysız" (Saygılı, 2014: 189). Yani egemenlik, egemenin ölümünden sonra da devam eder. Bu da Bodin'in modern devlet teorisine egemenlik kurumunu kazandırmasını sağlamıştır.

Egemenliğin bir diğer vasfı, bir olması ve bölünmezliğidir. "Bodin, egemenliğin parçalara bölünemeyeceğini ya da bir yerde iki egemenin olamayacağını net bir şekilde ortaya koymaktadır" (Aydınlı ve Ayhan, 2004: 75). Bu bağlamda egemenlik, süreyle sınırlandırılmamış, parçalara bölünmemiş ve tam ya da kısmi olarak devredilemez özelliklere sahiptir. Egemenliğin mutlaklığı ve sürekliliği gereği egemenliğin bir ve bölünmez olması zorunludur. En üst yönetme, buyurma erkinin bir makamda toplanmaması, mutlaklığı ortadan kaldıracak güç bölünmesini yaratabilir. Aynı şekilde egemenliğin bir ve bölünmez olması, devredilmezliğinin göstergesidir. Devredilen egemenlik, sürekliliğini yitirir. "Bir, bölünmez ve devredilmez olan egemenlik, her ne kadar devlete içkin ise de ve bu nedenle kişisizleştirilmiş bir iktidar anlamı taşıyorsa da, kaçınılmaz olarak bir kişide (ya da kişilerde) somutlaşmak zorundadır" (Ağaoğulları, 2012: 409). Egemenliğin bir olması durumu egemen için de geçerlidir. Bodin, egemenliği kralda birleştirip, kralı tek egemen olarak belirler.

Bodin, egemenliğin odaklaştığı yere göre üç yönetim biçiminin olabileceğini söyler. Bu yönetim biçimleri ya da devlet modelleri, monarşi, aristokrasi ve demokrasidir (Şenel, 2010: 342-343). Bodin, kurguladığı egemenlik kavramı ile tutarlı olarak, "dönemin koşullarında egemenliğin adresi olarak mutlak monarşileri gösterir" (Beriş, 2008: 58). Çünkü Bodin'in deyişiyle, "devletin temel ilkesi olan egemenlik hakkı, monarşinin dışında ne var olabilir, ne de varlığını sürdürebilir; çünkü bir devlette tek kişiden başkası egemen olamaz" (Ağaoğulları; 2012: 413).

Bodin, *Devlet Üstüne Altı Kitap* yapıtının ikinci kitabının birinci bölümünde türlü egemenlik biçimlerinden bahsetmiş ve yukarıda sayılan üçten fazla devlet çeşidinin olmasının imkansızlığını vurgulamıştır. Ayrıca bu üç devlet türünün birleştirilerek karma bir devlet kuramının olanaksızlığını da belirtmiştir.

"Böyle bir devlet hiçbir zaman görülmemiştir. Egemenliğin hak ve belirtilerinin bölünemeyeceği göz önüne alınırsa, böyle bir

devletin ne kurulabileceği ne de hatta hayal edilebileceği söylenebilir. ...Çünkü egemenlik daima bölünmez ve devredilmez bir şekilde ya bir kişinin ya bütünün çok küçük bir kısmının yahut da çoğunluğun olacaktır. Bunlar da yukarıda belirttiğimiz üç türlü devlet biçimini teşkil etmektedir" (Bodin, 2014: 187-192).

Bodin'in egemenlik anlayışına en uygun yönetim modelinin mutlak monarşi olduğunun üzerinde yukarıda duruldu. Ancak Bodin, egemenliğin temel vasıflarını koruyarak, monarşinin yanında aristokrasi ve demokrasi içerisinde de var olacağını savunur. Mutlak egemenin bir kişi olabileceği gibi kişiler veya halk olabileceğini de savunmuştur (Bodin, 2014: 186). Önemli olan halkın elinde bulunan egemenliğin sürekliliğinin ve bölünmezliğinin korunmasıdır. Buna özen gösterilerek halkta bulunan egemenlik bir prens ödünc verilebilir, ancak egemenliğin maliki her zaman halk olur. Mutlak egemenliğin vasıfları korunarak bütün yönetim modellerinde var olması, devleti belirleyen temel etken olmasından ileri gelir. Bu üç yönetim modelinin egemenlik anlayışı da ahlaki prensibin yarattığı hiyerarşiye tabidir. Bu hiyerarşi gereği, egemenliği elinde bulundurana karşı yükümlülükler yerine getirilmelidir ve egemenliğin vicdani sınırlayıcı Tanrı'nın doğa yasalarıdır.

Her ne kadar ahlaki siyaset prensibi gereği egemeni doğa yasalarına uymaya zorunlu kılmış olsa da, egemenin doğa yasalarına uymamasını bir yaptırıma bağlamamıştır. Egemenin doğa yasalarına uyması zorunluluğu sadece vicdani bir yükümlülük yaratmaktadır (Şenel, 2010: 343). Bu sebeple, egemenin doğa yasaları ile sınırlı olması, Bodin'in ideal yönetim biçimi olarak gördüğü monarşiyi meşruti hale getirmemektedir. Yine de bir norm olarak Tanrı'nın doğa yasalarının mutlak egemeni sınırlandıracak bir kriter olması, egemenliğin mutlaklığını tartışılır hale getirmiştir.

Bodin, Tanrı'nın yasalarına uymayı vicdani bir yükümlülük olarak görse de, egemenin siyasi kararlarının Tanrı'nın yasalarına dayanma zorunluluğu yoktur. Kilisenin etkisinden arınmış bir egemenlik, modern devletin de belirleyici niteliği oluşturmaz.

"Fransa'da kilise devlet kilisesine dönüşse de, dine dayalı iç savaşlar sonucunda, dinbilim ve kilise kaynaklı karşıtlıkları gideren ve hayatı dini kurallardan arındıran egemen siyasi karar düşüncesi ortaya

çıkar. Bu durumda Fransa'da, devlet ve egemenlik kavramları ilk belirleyici hukuki biçimlerine kavuşurlar. Böylece 'egemen devletin' özgül nitelikteki örgütlenme biçimi, Avrupa uluslarının bilinçlerinde yer edinir ve devleti,gelecek yüzyılların düşünme tarzı için, siyasi birliğin tek olağan görünüm biçimi yapar" (Schmitt, 2013: 246).

Bodin'in egemenlik kavramını sistematikleştirirken kullandığı kriterler, Schmitt tarafından önemsenmiştir (Schmitt, 2016: 15-16-17). Egemenliğin özü, Bodin'den Schmitt'e benzer tanımlamalarla gelmektedir. Ancak aşağıda detaylı olarak göreceğimiz gibi, Schmitt'in egemenlik anlayışında egemeni sınırlayan normun varlığı kabul edilmez. Egemenin gücü norm belirlemede yatar. Bu noktada Carl Schmitt'in egemenlik anlayışı, Bodin'in anlayışından farklı olarak ahlaktan bağımsız (amoral) bir kimliğe sahiptir. Bu farklılığın yanında Bodin'in ahlaki siyaset prensibi, egemenliğin kaynağı açısından teolojik bir benzerlik yaratmıştır. "Bodin'e göre monarşi doğaya en uygun olan devlet biçimidir çünkü bütün doğa yasaları bizi monarşiye götürür. Nasıl ki ailede tek bir başkan, gökte tek bir güneş, evrende tek bir Tanrı varsa devlette de tek bir egemen bulunmalıdır" (Demir, 2013: 33-34). Schmitt, egemen ile Tanrı arasında Bodin'in tahayyül ettiği bir biat yerine, özdeşlik kurmuştur. Gücünü teolojiden alan ve kendini Tanrı ile özdeşleştirebilen bir modern duyuş, düşünüş ile güncel siyasal düşünceye etki etmiştir. Bodin ile Schmitt arasındaki önemli bir diğer benzerlik ise, mutlak egemenliğin bütün yönetim modelleri içerisinde yer edinebileceği görüşüne sahip olmalarıdır. Schmitt'in önemi, bu görüşe dayanarak klasik egemenlik anlayışı ile günümüz egemen yönetim anlayışı olan liberal demokrasi eleştirisi yapmış olmasıdır. Schmitt'in egemenlik teorisinin çarpıcılığı da buradan kaynaklanır.

2.3. Carl Schmitt'in Egemenlik Anlayışı

Carl Schmitt (1888-1985) Katolik, Alman hukukçu, filozof, siyaset kuramcısı ve hukuk profesörüdür. Nasyonal Sosyalist Parti'nin önde gelen fikir insanlarından biri olmuştur.

En başta belirtmelidir ki, Schmitt'i doğru anlamının ilk koşulu olarak onun realist yaklaşımının daima akılda tutması gerektiğidir. Yani "Schmitt'in betimlediği

haller, bu haller üzerine savunduğu fikirler değil, devlet aklına dair yaptığı çıkarımlardır" (Kardeş, 2015: 41). Schmitt'in egemenlik anlayışını irdelerken de takındığı bu realist tutum ışığında egemenin izini sürdürdüğünü unutmamak gerekir. Egemenin kim olduğu sorusuna yanıt ararken, siyaset teorisinde kendilerine tartışmasız ve saygın yerler edinmiş hukuk devleti, demokrasi gibi siyasal değerleri cesurca sorgulamasından yararlanarak, egemenliğin bu kurumlar içinde nasıl pekiştirildiğini ya da mutlak egemenliğin kendini nasıl hala muhafaza edebildiğini Schmitt'in gözüyle görebilme imkanına erişebiliriz.

Bodin'le başlayıp Schmitt'e kadar devam eden egemenlik kavramı üzerine çözümlenmeler, Schmitt'te liberalizme koşut ilerliyor. Schmitt, modern devlet içinde devleti zayıflattığını düşündüğü unsurlara karşı tezler geliştirmiştir. Mutlak egemenliğin karşısında ona alternatif oluşturacak çoklu iktidar modellerine karşı çıkmıştır. Devletin egemenliğini zayıflatan liberal demokrasiyi hastalıklı bir ideoloji olarak görür, bu hastalıkla mücadeleyi mutlak egemenliğin inşasında bulur. Modern devletin egemenlik anlayışının çıkış noktasını da, liberalizmin zaafı olan gerçek anlamda bir egemenlikten yoksun olması durumundan yola çıkarak kurar. Tarihsel değişim, liberalizm içinde mutlak egemenliğin gelişebileceğini göstermiştir. Liberalizmin mutlak egemenlik anlayışına karşı gösterdiği direncin kırılması, bu sayede liberalizmin yaşadığı değişim yeni bir muhafazakar ve liberal anlayışın doğmasını sağlamıştır. Bu çerçevede Schmitt'in liberalizm eleştirileri ve modern egemenlik anlayışı, yeni muhafazakarlığın düşünsel altyapısı hakkında da aydınlatıcı olacaktır.

2.3.1. Hukuk: Karar Alma (İstisna Halini Belirleme)

Schmitt, egemenlik kavramı üzerine dört bölüm olarak yazdığı '*Siyasi İlahiyat*' kitabına "egemen, olağanüstü hale karar verendir." cümlesi ile başlıyor. Bu cümleden ilk olarak, siyaset teorisinde belki de Schmitt'e özgün bir yer kazandıran metodolojisinin en önemli noktası, siyasal olanın odağına olağanın dışına çıkılan durumları alması olduğunu söyleyebiliriz. Egemenin izini sürerken de, olağanın

dışına çıkılan duruma karar verenin, asıl siyasal olanı belirlediğini savunur ve bu durum aynı zamanda karar verenin asıl egemen olduğunu da gösterdiğini belirtir. Çünkü Schmitt'e göre istisna durumunda verilen karar, kaideyi belirler.

Schmitt'in bahsettiği olağanüstü hal bir sınır-kavramı ifade etmektedir. Bu sınır-kavramdan bir olağanüstü hal kararnamesinin veya tüm sıkıyönetim hallerinin değil, devlet kuramının genel bir kavramının anlaşılması gerektiğini vurgular (Schmitt, 2016: 13). Devlet kuramının bu genel kavramı (olağanüstü hal kavramı) egemene sınırsız yetkinin verilmesini, egemenin mevcut hukuk düzenini askıya almasını ve hukuk düzenini kendisinin belirlemesini içerebilir. Olağanüstü hali belirleyen egemenin sınırsız yetkiye sahip olması gücün önünde hiçbir engel olmadığını gösterir. Zira hukuk askıya alındığında geriye sadece güç ve güce sahip olan egemen kalacaktır (Özsel, 2006: 32). Egemenliğin hukuk ile ilişkisi, gücün niteliğini ortaya koymaktadır. Schmitt'e göre "Güç, hukukta hiçbir şey kanıtlamaz..." (Schmitt, 2016: 26). Egemenliğin hukuktan bağımsız ve üstünde konumlandırılması, gücü anlamlı kılar. "Egemenlik en üstün, hukuken bağımsız ve asli güçtür" (Schmitt, 2016: 26).

Egemenlik tartışmaları asıl olarak kavramın öznesine yani egemenin kim olduğuna yöneliktir. Schmitt, egemenlik tartışmasında tarafları gerçek dünyada tartışmasız şekilde Tanrının temsilcisi gibi davranan ve halkla kendini özdeşleştirebilen imparator, prens veya halk olarak ikiye ayırıyor (Schmitt, 2016: 17). Egemenin kim olduğu sorusunun cevabını ise somut uygulamada aramaktadır. Anlaşmazlık durumunda kamu güvenliğini neyin tehdit ettiğine, devletin çıkarlarının ne olduğuna, devletin selametini neyin oluşturduğuna karar verenin asıl egemen olduğunu söyler. Yine olağanüstü hale karar verenin egemen olduğuna dair verdiği somut örnekte, 1919 Alman Anayasası'nın 48. maddesinde olağanüstü hal ilan etmeye yetkili tek kişinin devlet başkanı olduğunu vurgulamıştır (Schmitt, 2016: 18). Alman eyaletlerinin olağanüstü hal ilan etme konusunda bağımsız yetkilerinin olmamasını da bu eyaletlerin asıl itibari ile devlet olmadıklarının en önemli göstergesi olduğunu belirtmiştir. Schmitt'in tahayyülünde toplumsal düzenin sınırlarının belirlendiği hukuk salt bir mekanizmadır (Kaya, 2012: 145). Hukukun içinde olağanüstü halin tanımı da bu mekanizmaya tabiiyetin sınırlarını belirler.

Alman eyaletleri, bu mekanizmanın içinde tanımlanmış ve egemene alternatif oluşturacak olağanüstü hale karar verme vasfından yoksun bırakılmıştır.

Egemenlik ve hukuk ilişkisi özellikle anayasal gelişmelerin yaşanmasıyla tartışmanın odağına oturmuş durumdadır. Tarihsel süreçte değerlendirecek olursak, Bodin'in bahsettiği 'acil durumu' içerisinde barındıran XVII. yüzyıl doğal hukukunun yerine görece istikrarlı yönetimlerin süreklilik kazanması ile olağanüstü hal hukukunu dışlayan XVIII. yüzyıl rasyonalist hukukunun hakim olduğu genel bir akıl söz konusu olmuştur. Schmitt, olağanüstü hal hukukunu göz ardı eden rasyonalist hukuk mantığını eksik bulur. Çünkü Schmitt'e göre olağanüstü hal anarşi ve kaostan farklı olarak kendi içinde bir hukuk barındıran ve dolayısı ile hukuki sorun olarak algılanması gereken bir durumdur.

Schmitt'e göre, olağanüstü halin hukuki bir sorun olarak varlığı, onun hukuki bir normla belirlenmesi anlamına gelmiyor. "Çünkü olağan durumda geçerli olan bir hukuk kuralında olduğu gibi genel bir norm, mutlak istisnayı hiçbir zaman içeremez ve bu nedenle gerçek bir olağanüstü halin var olduğuna ilişkin karara kusursuz bir temel oluşturamaz" (Schmitt, 2016: 14). Ancak bu durum olağanüstü halin varlığını değiştirmez bu sebeple olağanüstü hale karar verilecek istisna durumlarını belirlemek için yetkili bir egemenin varlığı şarttır. Bu noktada egemenin yetkilendirildiğini de görmek gerek (Schmitt, 2016: 14-18). Olağanüstü hale karar veren egemenin yetkili olması onun hukuka ait olduğunu da gösterir, fakat yetkileri arasında hukuku tümü ile askıya alabilmesi, son kertede hukuku belirleyen olması aynı zamanda hukukun dışında olduğunun da göstergesidir. Yani egemen, hukuka ait ancak hukukun dışındadır.

Hukuk ve egemenlik ilişkisinde asıl önemli nokta 'karar' kavramıdır. Schmitt, kararın gerçek anlamda karar olabilmesi için olağan durumu aşması ve olağanüstü hali belirlemesi gerektiğine inanır (Schmitt, 2016: 13). Karar, norm içermek zorunda değildir. Bu anlamda, egemeni belirleyen ve son kertede egemenin belirlediği hukuk dahi, esas itibari ile norma değil karara dayanır. Schmitt, devlet otoritesinin özünü en net biçimde ortaya koyduğunu savunduğu ve anayasanın normatifliğini bertaraf ettiğini düşündüğü 'durumsal hukuk' kavramı ile egemenin hukuk içerisinde karar

verme tekeli nasıl eline aldığı açıklanmıştır. "Her hukuk durumsal hukuktur ve egemen, durumu kendi bütünselliği içinde yaratır ve garanti altına alır. Bu son karar onun tekelindedir." (Schmitt, 2016: 21). Kararla üretilen hukuktur ve hukuk üretmek için haklı olmanın ya da bir norma bağlı kalmanın gerekli olmadığını vurgulamıştır.

Schmitt'in egemenlik ve hukuk arasındaki ilişkiyi normdan uzaklaştırıp sadece karara bağlayarak ele alması; egemenin kendini halk ile özdeşleştirebilen kral ya da prens değil, kendini gerçek dünyada Tanrının yerine koyabilen olduğu fikrinin bir sonucudur. Çünkü normu aşan ve belirleyen tek egemenlik tarzı Tanrı'nın egemenliğidir. Schmitt'in, egemenlik kuramıyla ilgili tezlerini içeren kitabın adının 'Siyasi İlahiyat' olması tesadüf değildir. Ona göre "modern devlet kuramı ile ilgili bütün önemli kavramlar dünyevileştirilmiş ilahiyat kavramlarıdır" (Schmitt, 2016: 41). Egemenlik kuramını da bu temelde kurgulamıştır. Mutlak kanun koyucu, Tanrı'nın mutlak kudretini devralmış gibi hukuk üzerinde egemendir. Olağanüstü hal ise, ilahiyattaki mucizeden başka bir şey olamaz ve mucize tanrıdan başkasının işi değildir. İlahiyatta nasıl mucize tartışmasız tanrının varlığını gösteriyor ise olağanüstü hale karar vermek de egemenliğin net göstergesidir. Egemenin hukuk karşısındaki zaferi asıl itibari ile devletin zaferidir ve hukukta söz sahibi olan devletin mutlak kudreti egemenliktir. Bu devlet modeli, Schmitt'e göre örnek alınması gereken ideal devlet modelidir (Rüthres, t.y.: 138). Schmitt'in kuramında kurduğu özdeşliğin özü, tanrı, egemen ve devlet arasındadır.

Schmitt'in kuramının, hem sözleşmecî düşünürlerin egemenlik anlayışı ile hem de aydınlanmacı rasyonalizmin değerleriyle gelişen hukuk devleti fikri ile çatıştığı açıktır. Bu görüş son yüzyılların önemli anayasal ve toplumsal hareketlerini görmezden gelir. Burjuvazinin hak talepleri ve anayasal kazanımları sonucunda devletin yapısındaki değişiklikleri özü itibari ile önemsizleştirir. "Ona göre anayasa bir toplumun siyasal birliğini ve toplumsal düzenini gösteren bir temel düzenlemeden ibarettir" (Karahöyük, 2017: 239).

Schmitt'te aydınlanmanın kutsal atfettiği siyasal değerlere ciddi bir eleştiri söz konusudur. Schmitt'in eleştirilerinde, muhafazakar düşüncenin hakim liberal akla karşı geliştirdikleri fikirlerin izleri görülmektedir. Özellikle Fransız muhafazakarların

(de Maistre başta olmak üzere) insanın özüne ilişkin duydukları kuşku, insanı baskı altında tutacak, otoriteye koşulsuz sahip olacak bir egemenlik anlayışını olumsuzlamaya itmiştir. Fransız muhafazakarların bu tutumu, Schmitt'in egemenin kim olduğunu ararken yararlandığı kıstaslara dayanak oluşturmuştur. Fransız muhafazakarlarının da egemenliğin başat emaresinin 'karar verme' olduğunu düşünmeleri ve bu kararın tıpkı Tanrı'nın verdiği karar gibi olması gerektiği düşüncesi, egemenlik fikirlerini Schmitt'e yaklaştırmaktadır. Onlara göre de 'karar verme' devletin temel işlevini ve üstünlüğünü gösterir. Fransız muhafazakar düşünür De Maistre, "egemenlik kavramına aslen karar anlamı verir ve devletin değeri bir karar vermesinde, kilisenin değeri ise temyiz olunamayan nihai kararı oluşturmasında yatar." der (Schmitt, 2016 :61). De Maistre, kilisenin verdiği kararın ana ilkesini yanılmazlık olarak tanımlar ve devletin verdiği kararın esas göstergesi ise egemenliktir der. Bu noktada, egemenlik ve yanılmazlık kavramlarını eşanlamlı görür. Egemenliğin mutlaklığına yapılan bu vurgu, Fransız muhafazakarların zihin dünyasındaki teolojik altyapının açık dışavurumudur. Bu noktada muhafazakar egemenlik anlayışı, özellikle Fransız gelenekçilerinin egemenlik hakkındaki fikirleri, Schmitt'in gücünü teolojiden alan egemenlik kuramına yakınlık göstermektedir.

Schmitt, Egemenin son kertede hukuku belirlemesini devletin hukuk karşısında aldığı zafer olarak görür. Egemenin hukuku belirlemesinden kasıt, olağanüstü durumlarda egemene sınırsız karar alma yetkisi verilmesidir. Egemenin olağanüstü hale karar vermesi aynı zamanda hukuku askıya alabilmesi yetkisini de içermektedir. Schmitt, bu durumu hukuka aykırı olarak görmez çünkü hukuk esas olarak bir norma değil karara dayanmaktadır. Egemenin alacağı karar yanılmaz olmalıdır. Schmitt'in hukuk üzerine düşünceleri, kuramı açısından önemlidir. Çünkü hukuk ile ilahiyat arasında kurduğu benzerlik onu Katolik devletçi düşünürler ile aynı hizaya getirmiştir. Egemenliğin kabulü aynen dini bir cemaatin Tanrı kabulü gibi kurgulanmış ve ilahiyatın bütün izdüşümleri siyasal ve hukuki alana yansıtılmıştır. Tanrı'nın buyruğu bütün ilahiyat öğretisini etkilediği gibi egemenin kararı da hukukun tamamen askıya alınmasını sağlayabilir ve bu karar Tanrı'nın kararına benzer şekilde sorgulanamaz. "Kararcılık paradigması, Carl Schmitt başta olmak üzere, egemenin kararı karşısında rasyonaliteyi geçersiz sayan bir düşünüşür.

Schmitt akli değil ancak aklın ve rasyonalitenin karar almada asli unsur olduğunu reddeder" (Karahöyük, 2017: 239). Bu duruma örnek olarak, kurucu iktidarın hukuku belirleme akli rasyonaliteden önce amacı gözetir. Bu amaç, devletin devamlılığı için rasyonalite ile sınırlandırılmaz. "Kurucu devlet, toplum üzerine kanun koyma ve hukuk belirleme tekeli elinde bulunduran iktidar olduğu için toplumu düzenleme, kontrol etme ve belirlediği ilkeler çerçevesinde disipline etme aracı olarak hukuku kullanır" (Yoffe,1988:173, akt. Çetin, 2002: 29).

Schmitt, muhafazakarlar ile benzer şekilde saf akla dayalı bir siyaset anlayışını sorgulamaktadır. Siyasette yerleşik olan öğelerin akıl tarafından görmezden gelinemeyeceği, karar almanın sadece akla indirgenemeyeceği Schmittçi yaklaşımı yansıtır (Vergin, 2008: 107). Eğer istisna halini belirleyen bu niteliklerde bir karar işletilebiliyor ise egemenliğin açık karinesi mevcuttur.

2.3.2. Egemenlik: Muhafazakar Otorite

İlk bölümde muhafazakarlık anlayışlarını İngiliz ve Fransız Muhafazakarlığı olarak ikiye ayırmış ve her birini temsilen sırasıyla Edmund Burke ve Joseph de Maistre'nin muhafazakarlık anlayışlarına odaklanılmıştı. İkinci bölümde Jean Bodin'in kavramlaştırdığı mutlak egemenlik üzerinde duruldu. Bu bölümde geleneksel, muhafazakar mutlak egemenlik anlayışı, Schmitt'in yaklaşımı üzerinden değerlendirilecektir.

Öncelikle, Schmitt'in önemli eserlerinin tamamını iki dünya savaşı arası dönemde ürettiğine dikkat etmemiz gerekmektedir. Bu dönem Schmitt, Almanya'nın içinde bulunduğu siyasal dönüşümün etkisi altında kalarak, teorilerini bir çıkış noktası bulmak adına ele aldığını anlamak gerek. Kendisinin de üyesi olduğu Alman Nasyonal Sosyalist hareketinin düşünsel dayanağını oluşturacak kadar radikal fikirlere sahiptir. Tarihsel önemini ise, en yetkin ifadesini Hegel düşüncesinde bulan devlet vurgulu Alman muhafazakar düşüncesinin modern yorumunu geliştirmekle edinmiştir (Özsel 2006: 24). Schmitt'in amacının muhafazakar bir egemenlik anlayışı inşa etmekten çok, güçlü bir devlet modeli yaratmak olduğunu vurgulamak

gerekiyor. Yine de Schmitt'in muhafazakar cephede konumlandırılmasının temel nedeni, teorisindeki güçlü devlet modelinin köklerini muhafazakar egemenlik anlayışlarında bulmasıdır. Carl Schmitt'in egemenlik anlayışında muhafazakar düşüncenin özellikle Joseph de Maistre'nin izlerine Tanıl Bora tarafından şöyle dikkat çekilmiştir:

"Muhafazakar fikriyatta Devlet, Milletin ve Tarihsel Geleneğin nakledicisi olmanın ötesinde, akılla kavranamayacak bir hikmet olarak Otorite'yi cisimleştirmesiyle önemlidir. De Maistre'de izleri bulunabilecek bu çizgideki muhafazakarlar, ortaçağları Tanrı Devleti veya Hikmet-i Devlet fikrinin refleksiyonunu gerçekleştirdiler. 'Siyasi-Hukuki Muhafazakarlık' olarak tanımlayabileceğimiz bu çizgiyi, en iyi, onu Birinci Dünya Savaşı ertesinde mükemmelen modernleştiren Carl Schmitt'in öğretilerinden anlayabilir. Carl Schmitt, egemenliğin meşruiyeti ve hukukiliği ilkesini, Devletin norma üstünlüğünü izah ederek sahiplenir. Ona göre hukuk kendi kendini gerçekleştiremez. Bu durumda da Devlet, salt hukuku 'bildiren' ve bunu nötr şekilde gözeten merciye indirgenemez" (Bora, 2012: 63-64).

Otoriteyi konumlandırışı, muhafazakar düşüncenin otoriteyi konumlandırışından ayrı düşünülemez. Schmitt'in siyaset felsefesini anlamak için, "saf siyaset" kuramına da odaklanmak gerekir. Schmitt'in saf siyaset kuramı, "siyasal olan" ın bütün toplumsal yaşamı kuşatmasını ve en üst kapsayıcı değer olmasını ifade eder. Siyasal olan ise ikili ayrımlar üzerinden belirlenir. Siyasalı belirlen ayrım, dost- düşman ayrımıdır.

"Siyâsal eylem ve saikleri açıklamakta kullanılabilecek özgül siyâsal ayrım, dost-düşman ayrımıdır. Dost-düşman ayrımı salt kavramsal bir ölçüt sunar; nihai bir tanım olmadığı gibi, içeriğe ilişkin bir şey de söylemez. Söz edilen ayrım başka ölçütlere dayandırılmadıkça, siyasal kavramı açısından diğer karşıtlıklardaki görece bağımsız ölçütlere karşılık gelir: ahlâkta iyi ve kötü; estetikte güzel ve çirkin, vs. Dost ve düşman ayrımı her koşulda, yeni ve bağımsız bir inceleme alanı anlamında olmasa dahi, diğer karşıtlıkların birine ya da birden fazlasına dayanmaması ya da onlardan kaynaklanmaması anlamında özertir. Nasıl iyi ve kötü

ayrımı, güzel ve çirkin ya da yararlı ve zararlı karşıtlığıyla özdeş değilse ve doğrudan doğruya bu karşıtlıklardan çıkarsanamıyorsa, aynı biçimde dost ve düşman karşıtlığı da diğer karşıtlıklarla karıştırılmamalı ya da onlardan biriyle birleştirilmemelidir. Dost ve düşman ayrımının işlevi, bir bağın ya da ayrılığın, bir birleşme ya da ayrışmanın en uç yoğunluk derecesini ifade etmektir. Dost ve düşman ayrımı, diğer tüm ahlâkî, estetik, ekonomik ya da diğer ayrımların kullanılmasına gerek kalmadan pratik ve teorik olarak varlığını sürdürebilir. Siyasal düşmanın ahlâkî açıdan kötü, estetik açıdan çirkin ya da ekonomik anlamda rakip olması gerekmez..." (Schmitt, 2014b: 57).

Schmitt'e göre devletin siyasal sıfatına sahip olması, dost-düşman ayrımına sahip olduğunu da gösterir (Özsel, 2006: 31). Siyasal olanı belirlemede koyduğu bu başat kriter, devletin siyasal tanımını içinde barındırdığı dost-düşman ayrımının en üst kapsayıcı değer olduğunu gösterir. Ancak yine Schmitt'e referans vererek dost-düşman ayrımının siyasal yaşamın temel ayrımı ve belirleyeni olduğunu düşünürsek, devlet otoritesi içindeki antagonizmaların devlet otoritesini zayıflatıcı etki yaratabileceğini de görebiliriz.

Schmitt'in egemenlik teorisini niteliği itibari ile teklik üzerinden inşa etmesinin yanında, siyasal olanı uzlaşmaz çatışmalar üzerinden belirlemesi siyasal yaşamın bütünlüğünde bir tezat yaratmaktadır. Schmitt'e göre egemen, devletin otoritesini kurgular, dost ve düşmanın kim olduğuna karar verir. Bu, toplumsal meşruiyet zeminini ve devlet otoritesinin kapsayıcı yönünü gösterir. Öte yandan bu tezat, en üst siyasal birim olan devletin otoritesinin alttaki çatışmaların yıkıcı sonuçlar doğurması riski ile karşı karşıya kalabileceği sorununu ortaya çıkarmaktadır. Ancak tam da bu riskin varlığı, Schmitt'in egemenlik anlayışının tutarlı sürekliliğini göstermektedir. Çünkü, egemen devletin kurucu dikotomisini, yani dost-düşman ayrımını, bu riskler üzerinden sürekli üretebilme fırsatı bulmaktadır. "Kurucu dikotominin tehdit altında olduğu, siyasal birliğin varoluşsal temelini tehlikeye düştüğü durumlarda egemen, bu durumu tespit etme, duruma uygun yeni dost-düşman ayrımı yapma, var olan dost-düşman ayrımına dayalı olarak kurulan tüm siyasal-hukuksal düzeni tasfiye etme yetki ve sorumluluğuna sahiptir" (Özsel, 2006: 32).

Schmitt'in dost-düşman ayrımının temelinde toplumsal birlik fikrinden önce siyasal birlik fikri yatmaktadır. Bu sebeple dost-düşman dikotomisi ilk olarak siyasal birliği tehdit edecek kamusal bir düşmanın varlığı üzerinden kurulur. "Düşman sadece, gerçek bir olasılık olarak, insanlardan oluşan bir bütün karşısında mücadele eden benzer bir bütündür. İnsanlardan oluşan bütünlük, hele ki tüm bir halka dayandırılan bütünlük, kendinde kamusal nitelik taşıdığından, düşman da sadece kamusal düşmandır" (Schmitt, 2014b: 59). Bu düşmana karşı bireysel bir nefret duymaya gerek yoktur. Düşmanın varlığı ya da varlığının ihtimali varoluşsal olarak siyasal birliğin gereği olarak konumlandırılmış bir motivasyon nesnesidir. Toplumsal bir ise Schmitt'e göre, siyasal birliğin altında konumlandırılmış ve kendi içinde çatışma barındırabilecek farklı bir modeli ifade eder. Toplum içindeki farklı dost-düşman ayrımları, örneğin, liberalizmin piyasa içerisindeki rakiplerin birbirine göre durumları, Schmitt'in varoluşsal dost-düşman ayrımından farklıdır. Sebebi ise bu ayrımların siyasal bir ayrımı ifade etmemesidir. Yine de dikotomik düşüncenin toplumsal ve siyasal alanda etkili şekilde var olması, Schmittyen bir siyasanın sürekli üretimine imkan vermektedir.

Muhafazakar düşüncedeki toplumsal düzen kaygısı, Schmitt'in egemene dost ve düşmanı belirleme yetkisi ve görevi vermesi ile örtüşmektedir. Sürekli iyiyi ve kötüyü belirleyen bir otorite modelinin varlığı, muhafazakar düşüncede yer bulan bireyin aklına güvensizliğin yansımasıdır. Muhafazakar bir yorumla, dostu ve düşmanı yani devletin kurucu dikotomisini belirlemek bireyin soyut aklı için fazla karmaşıktır. Schmitt'in güçlü devlet için aradığı egemenlik modeli, kendisini sıklıkla muhafazakar çizgiye getirmiştir.

Muhafazakarlardan en belirgin farkı ise Schmitt'in siyasal olanı, devlet kavramından önce tutması ve devlet kavramının doğru anlaşılmasını siyasal olanın doğru anlaşılmasına bağlamasıdır (Schmitt, 2014b: 39). Siyasal olanı dost-düşman ayrımı üzerinden okuması ve bu dikotomiyi genel bir kural olarak belirlemesi, sürekli bir çatışma ve dışlayıcı anlayışın hakim tavır olmasını sağlamıştır. Devletin belirlenimi, siyasal olanın bu aksiyonumu üzerinden gerçekleştiğinden dolayı, devletin varlığını sürdürmesi de bireylerin siyasal faaliyete katılımını engelleyip, tutsaklığa mahkum edilmelerine bağlı olabiliyor (Özsel, 2006: 38). Sürekli karar alan

egemen karşısında birey ya siyasal katılımdan dışlanır ya da ağır manipülasyona maruz kalır. Bu noktada Schmitt anlayışı, muhafazakarlıktan ziyade faşizme yaklaşmaktadır.

Schmitt'in siyasal olanı belirlemesinde kullandığı dost-düşman dikotomisi, içeride ya da dışarıda sürekli bir savaş ihtimalinin varlığına dayanmaktadır. Dost-düşman karşıtlığını ortadan kaldırmaya çalışmak -ya da savaş karşıtlığı- siyasal olanı ve Schmitt'in siyasal olan üzerinden belirlediği devletin güçlü egemenlik anlayışını ortadan kaldırmaya yönelik hareket olarak değerlendirilebilir. Savaş ihtimali, bir egemenin sağladığı politik birliğin tehdit altında olduğu durumlarda ortaya çıkabilir. "Schmitt, savaşın bir kutsanmasına soyunmamakta, savaşı politik karşıtlığın en uç noktasındaki bir olasılık olarak görmektedir" (Karaböcek, 2012: 223). Schmitt'in savaş ihtimalinin varlığı ile egemenin sağladığı politik birlik arasında kurduğu karşılıklı belirleyici ilişki onu, Kant'ın "ebedi barış"⁴ perspektifinin karşısında konumlandırır. Çünkü Schmitt'e göre, politik olanın ontolojisinden dolayı sürekli bir barış ortamı mümkün değildir. Savaş ihtimalinin sürekli varlığı, egemenin olağanüstü hali belirleme ihtimalinin sürekli varlığını da gerekli kılar. Bu ihtimallerin varlığı, gerçek anlamda bir kararın, yani egemenin temel vasfının, uygulanması için gerekli zeminin teminidir aynı zamanda.

Otoritenin meşruiyeti, siyasal olanın doğasından kaynaklanan savaşın bir potansiyel olarak hep varlığı ve politik birliğin savunusu ihtiyacı üzerinden sağlanmaya çalışılıyor. Benzer şekilde, muhafazakar düşüncede otoritenin meşruiyeti, tarihsel kopuş anlamına gelen devrime karşı geleneklerin savunulması ve yine politik birliğin, düzenin savunulması üzerine inşa ediliyor. Savaş ve devrim olasılıkları otoritenin varlığını ve egemenlik aklının şekillenmesini belirleyen önemli etkenler olarak karşımıza çıkıyor.

Ancak Schmitt muhafazakarların aksine, savaşı insanlığı koruma adına yapılan bir eylem olarak görmez. Siyasal olanın doğasına sadık kalarak, insanlığın düşmanı olmasının mümkün olamayacağından, insanlığın özü itibari ile politik bir anlamının olmadığını savunur (Karaböcek, 2012: 227). Yani Schmitt'e göre insanlık

---

⁴ Bkz. Immanuel Kant, *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme*, Çev. Yavuz Abadan, Seha L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1960, s. 22-28.

karşıtı olmayan bir kavramdır. İnsanlık adına yapılan savaş söylemini ise emperyalist yayılmanın etik bir örtüsü olarak görür (Schmitt, 2014b: 79). Schmitt'te savaş, politik birliğe karşı olan grupla olan savaştır. Yani burada savaş, insanın doğasının kötü varsayımına dayanan Hobbes'un "herkesin herkesle savaşı"⁵ değil, gruplar arasındaki savaşı ifade eder. Bu savaş, dost-düşman ayrımının dinamik sürekliliği anlamındadır.

Schmitt, modern devlet kavramını değerlendirirken muhafazakar egemenlik anlayışını temel ölçüt olarak kullanır. Muhafazakar egemenlik anlayışından kasıt, geleneksel, aşkın ve teolojik kökenli bir egemenlik anlayışıdır. "Nasıl aynı dönemde dönemin devlet felsefesine göre devlet karşısında aşkın bir egemen varsa, XVII. ve XVIII. yüzyıl Tanrı düşüncesine göre dünya karşısında da aşkın bir Tanrı vardır. XIX. yüzyılda her şey, giderek artan bir şekilde, içkinlik tasavvurlarının (Immanenz-vorstellungen) hâkimiyetine girecektir" (Schmitt, 2016: 55). Schmitt'in düşüncesinde, siyasal olan devletten önce gelir (Schmitt, 2014b: 49) ve egemen siyasal olanı belirler, böylece egemenin devlete aşkın durumda olduğu sonucu ortaya çıkar. Ancak Schmitt'in demokrasinin zafer alayına tanık olunan dönem olarak nitelediği XIX. yüzyılda egemenlik, içkinlik anlayışının hakimiyetinde şekillenmeye başlamıştır. İçkinlikten kasıt; egemenliğin aşkın fikirler içeren anlayıştan tamamen koparılıp, içkin düzende kurumlar içi bir araç olarak tanımlanmasıdır.

İçkinlik tasavvurlarının hakimiyeti, Schmitt'in egemenlik anlayışının temelini oluşturan; siyasal olanı -dolayısı ile devleti- belirleyen egemen fikrine aykırılık içeriyordu. Demokrasi ideali egemenliği, devletin bir kurumu haline getiriyordu. Oysa Schmitt'in egemenlik anlayışında egemen; Tanrı ve devlet ile özdeşlik kuran, meşruiyetini Tanrı'ya benzer şekilde aşkın tasavvurlardan alan ve böylece sorgulanmayan, saf bir güç içerendir. Güçlü devletin formülasyonu Schmitt'e göre böyledir. Aksi halde egemenlikten bahsedilemez, çünkü devlet ile özdeşleşmemiş egemenlik anlayışında alternatif iktidarların oluşma riski mevcut olur. "Egemenliğin devletin bir kurumu haline gelmesi, devlet aleyhine çoklu iktidarlar üretecektir" (Karaböcek, 2012: 226).

Schmitt'in modern devlet teorisindeki önemi, egemenlik çözümlerinin hala güncelliğini koruyor olmasındandır. Olağanüstü halin varlığı, günümüzde de

---

⁵ Bkz. Thomas Hobbes, *Leviathan*, Çev: Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 23-125.

egemenin devlet ile özdeşleşmesinin, karar almadaki bağlayıcılıklarından kurtulmasının yolunu açmıştır. Schmitt'in liberalizmin görünürde sunduğu ideallerin anlamsızlığını vurgulaması, devletin son kertede kendisine alternatif oluşturacak bir anlayıştan kaçınmasının gerekliliğinde yatmaktadır. Çünkü her halükarda devletler kendilerine düzen koruyucu rol biçer ve devamlılığını bu meşruiyete bağlarlar. Schmitt'in bu devlet tahayyülü, Jean Bodin'in mutlak egemen kavramlaştırmasına ve muhafazakarların bağlı kaldıkları geleneksel otorite modeline uygunluk gösterir.

Schmitt'in anayasa hakkındaki görüşleri de egemenlik teorisine uygun olarak, anayasayı norma bağlamaktan çok somut siyasal düzenin dinamiklerine bağlamaktadır. "Schmitt'e göre, bir hukuk düzenindeki normatif boyut somut siyasal düzenin varlıksal unsuruyla birleştirilmedikçe, gerçek bir hukuk düzeni niteliği kazanamaz. Bu nedenle her anayasa, oluşum sürecindeki siyasal ve sosyal düzene bağımlıdır" (Schmitt, 1931: 8-10, Akt. Göztepe, 2015: 140). Hukukun, normdan ayrı tamamen bir karar alma fonksiyonu olarak değerlendirildiğini bu bölümün ilk kısmında belirtmiştik. Hukuk düzeninin genel çerçevesini çizen anayasa kavramının ise normatif içeriğinin siyasal ve sosyal düzene yani politik birliğe bağlanması, egemenlik teorisi ile tutarlılık içermektedir. Siyasal olanı, politik birliği belirleyen egemenin bütün siyasal, toplumsal araçları devletin etrafında toplaması, güçlü devlet fikrinin yansımasıdır. Bütün bu siyasal toplumsal araçlar, politik birliğe atıfta bulunmadan tanımlanamaz. Öyle ki; Almanca'da anayasa anlamına gelen "Verfassung" sözcüğü aynı zamanda kişi ya da şeylerin durumu, varlığı anlamına da gelmektedir. Bu nedenle "Schmitt daha baştan "Verfassung" sözcüğünü devletle ilişkilendirmek gerektiğini, bunun da bir halkın siyasal birliği anlamına geldiğini belirtmektedir" (Göztepe, 2015: 139). Egemenin düzen savunuculuğunun meşruiyeti, sürekli politik birliğin savunusu üzerinden üretilir. Bu durumun muhafazakarlığın meşhur 'düzenin bozulması' kaygısı ile aynı kaynaktan beslenir. Politik birliği ise, egemen belirler. Schmitt'in egemenlik teorisinde meşruiyetin kaynağı, egemen tarafından üretilir ve genel bir norm olarak sürekli var olmaz. Daha önce de belirtildiği gibi, muhafazakarların en başta koydukları meşruluk kaynağına uyma zorunluluğu Schmitt anlayışında mevcut değildir. Bu durum Schmitt anlayışının pragmatik yönünü göstermektedir.

Schmitt'in egemenlik anlayışında Bodin'den izlerde mevcuttur. En başta Bodin'in olağanüstü hale yaptığı vurguyu önemser. Bodin'e göre egemen, tebaasına verdiği sözden "acil durumlarda" dönebilir (Schmitt, 2016: 16-17). Acil duruma karar veren ise yine egemendir. Çünkü Bodin'de de egemen, alacağı kararı başka bir organa danışarak almaya mecbursa egemenliği mutlak değildir. "Kanunu ilga etme yetkisi egemenliğin alameti farikasıdır ve Bodin, egemenliğin diğer tüm ayırt edici niteliklerini (savaş ilanı ve barış yapılması, memurların atanması, af ve nihai temyiz yetkisi, vb.) buradan türetmek ister (Schmitt, 2016: 17). Karar almanın önemini Bodin çok önceleri vurgulamıştır. Acil duruma karar veren egemenin varlığı ve egemenin buyruğu olan yasaların hukuktan üstünlüğü (Ağaoğulları, 2012: 408), Bodin'in egemenlik anlayışının unsurlarıdır. Schmitt ise olağanüstü hali belirleyen kararı, egemenlik anlayışının merkezine almış ve teorisini bunun etrafında şekillendirmiştir.

Schmitt'in Bodin'den ayıran temel nokta ise, Bodin'in ahlaki siyaset prensibinin Schmitt'te bir karşılığının olmamasıdır. Bodin, egemeni her şeyin üzerine ancak Tanrı'nın yasalarının altında, Tanrı'nın yasalarına uymakla yükümü kılmıştır (Beriş, 2008:58). "Yeryüzünün bütün prensleri tanrısal ve doğal yasaların uyruklarıdır ve bu yasalara karşı çıkmak onları erki içinde değildir; yoksa yeryüzündeki bütün monarkların korkuyla ve saygıyla boyun eğmek zorunda oldukları Tanrı'ya karşı savaş açarak en ağır suçu işlemiş olurlar" (Akt. Ağaoğulları, 2012: 410). Bodin, egemenin mutlak erkini Tanrı'nın ve doğa yasalarının altında görür. Bu nedenle Bodin'in egemeni norm belirlemede sınırlıdır. Schmitt'te ise egemen, iyinin ve kötünün ne olduğunu belirler. Schmitt'in egemenini sınırlayan tanrısal yasalar yoktur, Tanrı'nın egemenliği ideal bir egemenlik kriteri olarak ölçüt sunar sadece.

Bodin'in ahlaki siyaset prensibi, devlete tanrısal ve doğa yasalarının belirlediği ölçülerde yurttaşların iyiliğini ve mutluluğunu gözeten bir yönetim sorumluluğu yükler (Şenel, 2010: 340). Egemenin kararları bu çerçevede sınırlanır. Bodin'de egemen, devlete içkin bir pozisyon alır. Ancak Schmitt'te egemenin norm belirleme yetisi ve hukuka kesin üstünlüğü, egemen devlet karşısında daha üstün bir pozisyona taşır. Karar alma, Schmitt'te daha kesin bir egemenlik göstergesidir.

Devletten önce gelen siyasalı (dost-düşman ayırımı) belirleyen kararı alan egemenin önünde sınırlar yoktur. Bodin'in egemenliğin mutlaklığını sınırlar içerisinde tanımlaması (Ağaoğulları, 2012: 410), Schmitt'in egemenlik anlayışına nazaran daha sınırlı bir egemen portresi çiziyor.

2.3.3. Muhafazakar Bir Eleştiri: Liberalizmin Egemenlik Krizi

Schmitt'in teorilerinin güncelliğini korumasının en büyük sebebi hiç kuşkusuz modern devlet teorisine getirdiği eleştirilerin hala tartışılır olmasıdır. Schmitt'e göre liberal demokrasi, siyaseti yok etme uğraşında olan bir ideolojidir (Karahöyük, 2017: 240). Bölünmüş bir egemenlik, egemenlik değildir anlayışı; egemen tarafından belirlenmeyen bir siyasalın da yokluğu anlamına gelir. Schmitt'in liberal demokrasinin bir egemenlik vaat etmediği fikrinin bir sebebi de, liberalizmin politik birliği devlette somutlaşmasını engellemesi düşüncesidir (Bezci, 2006: 68). Parlamentarizmin dayandığı rasyonalite, farklı çıkar gruplarının parlamentoda tartışıp karar almasına dayanır. Ancak bu durum, hem bireyin soyut aklına güveni artırmakta, hem de çoğulcu anlayışın özü gereği ikincil iktidarlar yaratmaktadır. Liberal demokrasinin idealinin vaat ettiği egemenlik, Schmitt'in anladığı gerçek anlamda bir egemenlikten oldukça uzaktır.

Çoğulcu anlayış, Schmitt'in siyaset felsefesine temelden bir zıtlık içermektedir. Liberalizm, Schmitt'e göre egemenin belirlediği siyasal alanı, ekonomi, hukuk ve ahlaka tabi kılmaya çalışmıştır (Deveci, 2002: 46). Liberalizmin siyasal olanı yok etme eğilimi bu özelliğinden kaynaklanmaktadır. Liberalizm, siyasal olanı ekonomik, hukuki ve ahlaki alana bölüp, çoğulcu bir siyasal mekanizma yaratma uğraşındır. Egemenin belirlediği siyasal olanın, Devlet'in üzerine oturtulması ve Devlet'in belirleyeni olması fikrine dayanan politik birlik anlayışının çoğulcu anlayışlarla zayıflayacağı açıktır. Schmitt' göre çoğulcu anlayış Devlet'i çokluklardan biri olarak görür ve Devlet'in karşısına ikincil iktidarları yerleştirerek Devlet'i zayıflatır (Bezci, 2006: 59).

Liberalizmin yaşadığı egemenlik krizini tartışırken muhafazakar eleştirilere atıfta bulunmak gerekir. Zira Schmitt'te liberalizmi değerlendirirken muhafazakarların eleştirilerine paralel ilerlemiştir. Muhafazakar düşüncenin modern toplumsal yapı hakkındaki endişelerinden biri de geleneklerden kopuk bir egemenlik anlayışının boşluk yaratacağı öngörüsü olmuştur (Akkaş, 2000: 38-39). Aynı şekilde Schmitt'in modern devlet teorisine katkısı, aydınlanmanın ışığında gelişen modern yönetim yapılarına getirdiği eleştiriler sayesinde olmuştur.

Joseph de Maistre gibi Katolik muhafazakar devlet düşünürlerinin liberal devlet aklına karşı önemli bir cephe olduğunu görmek gerekir. Bir tarafta, egemenliği içkin alana yayma çabasında olan günümüzdeki hakim anlayış, diğer tarafta egemenliği aşkın olanın bir yansıması olarak yaşatmaya çalışan gelenekçi anlayış. Yine bir tarafta gücünü teolojiden alan gelenekçi anlayış ve diğer tarafta rasyonalizmin kutsadığı siyasal değerler. Liberalizmin devlet anlayışını irdelediğimizde, gerçek anlamda rasyonalitenin her aşamada var olup olmadığı tartışmalarına tanık oluruz. Özellikle egemenlik anlayışında tamamen halk egemenliğine dayanan bir akılcılık mı mevcut yoksa istisna halini içselleştirmiş ve gerektiğinde karar alabilen bir egemenin varlığı söz konusu mu? Liberal devlet anlayışı ve yaşadığı egemenlik krizlerine Schmitt böyle değinmiştir.

"Liberal burjuvazi bir Tanrı ister ancak bu Tanrı faal olamamalıdır; bir monark ister ancak bu monark iktidarsız olmalıdır; özgürlük ve eşitlik talep eder, buna rağmen, eğitim ve mülkiyetin yasama üzerindeki etkisini garanti altına almak için, seçme hakkını mülk sahibi sınıflarla sınırlandırmak ister; sanki eğitim ve mülkiyet, fakir ve eğitimsiz insanları baskı altında tutma hakkı verebilirmiş gibi... Soy aristokrasisini ortadan kaldırır ama aristokrasinin en aptal ve bayağı şekli olan para aristokrasisinin küstah hakimiyetine izin verir; ne kralın egemenliğini arzu eder ne de halkını." (Schmitt, 2016: 65).

Liberal burjuvazinin genel tavrını böyle özetliyor Schmitt. Liberal burjuvazinin bu tavrının sebebini, liberalizmin rasyonalist hukuk anlayışının yarattığı tezatlıkta aramaktadır. Bu tezatlığın ana sebebi ise egemenlikteki muğlaklıktır.

Liberal idealin vaat ettiği pasif egemenlik, burjuvazinin tezatlar barındıran sığ bir ahlak anlayışına sahip olmasına sebep olmuştur. Oysa gerçek egemenliğin ve gerçek anlamda kararın varlığı bu muğlaklığı ortadan kaldırır. Muğlaklığın ortadan kalkmasının koşulu ise olağanüstü haldir. Bu noktada muhafazakarlık, liberalizmin egemenlik krizini aşması noktasında bir alternatif haline gelmiştir. Muhafazakar düşünce, liberal demokrasilerin yönetilemezliğine ilişkin sorunları, temelde demokratik yönetim pratiğine geleneksel değerlerin yüklenememesinin sonucu olarak görür (Akkaş, 2000: 38). Olağanüstü hal yani istisna hali, geleneksel değerlerin demokratik yönetim pratiklerine aktarılması noktasında işlevsellik kazanabilmektedir.

Olağanüstü hal, liberal hukuk düzenlerinde de tanımlıdır ancak bu durum gerçek anlamda bir istisna haline işaret etmemektedir. "Acil durumlarda ne yapılması gerektiğini istisnalara kör kalan rasyonalist şema söyleyemeyeceği için, Schmitt'e göre liberal hukuk anlayışının tersine hukuk üretmek için ne haklı ne de bilge olmak gerekli ve yeterlidir" (Esgün, t.y.: 7). Edmund Burke'ün muhafazakarlık anlayışından bahsederken kısaca değindiğimiz liberal muhafazakarlık kavramı, liberalizmin yaşadığı egemenlik krizinin çözümü niteliğinde öngörülerde bulunuyor. Günümüz liberal yönetimlerinde, olağanüstü hal uygulamalarının, insan hakları kısıtlamalarının yaygın olarak varlığı, liberalizm içerisinde muhafazakar anlayışın yaşadığını gösteriyor. Muhafazakarların, devrimci kopuşun yaşatması muhtemel egemenlik anlayışındaki değişimlere karşı duydukları endişeye benzer şekilde, liberallerin de liberalizmin sunduğu kontrollü özgürlük üzerine bina edilmiş sistemin tehdit altında olabileceği endişesi duyması toplumsal hayatın bir parçası haline gelmiş durumda.⁶ Bu durum, liberal demokrasi idealinin sunduğu egemenlik anlayışı, pratikte başka bir kimliğe bürünebilmektedir.

Liberal düşünür John Locke, özgürlüklerin korunması noktasında güvenliğin öncelenmesi gereken ve bu sebeple egemenin yetkilerinin genişletilmesi gerektiğini kabul eder. Locke bu durumu imtiyaz olarak tanımlar. "Locke, takdir yetkisine belirli bir alan bırakılması gerektiğini; zira kamu yararının - insan hayatının , özgürlüğün ve

---

⁶ Avrupa'da uzun süreli olağanüstü hal uygulamalarının olması, olağanüstü hal süresince hak kısıtlamalarına gidilmesi, şehirlerin kapatılması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

mülkiyetin - korunması için bazen acilen harekete geçilmesi gerekebileceğini ifade eder. Bu nedenle toplumun yararı için pek çok şeyin Yürütme Erkini elinde bulunduran kişinin takdirine bırakılması gerektiğini kabul eder" (Neocleous, 2014: 28). Liberalizmin ibresi özgürlük ve güvenlik arasında gidip gelmektedir. Tamamen güvenliğin sağlanması ihtimalinin olasılık dışı olmasından dolayı, yetkileri her zaman artabilecek bir egemenin varlığı da her zaman olasıdır. Güçlü bir egemen, liberalimin mantığına içkin durumdadır.

Egemenlik krizinin varlığı liberalizmi muhafazakarlaştırabilmektedir. Bu krizlerin yarattığı siyasal etki, muhafazakarlık içinde demokratik yaklaşımların, demokrasi içinde de muhafazakar yaklaşımların gelişmesi ile yeni bir muhafazakarlık anlayışının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Telatar, 2012: 170). Yeni muhafazakarlık, muhafazakar düşüncenin demokrasiyi içselleştirmesini ifade etse de, demokrasinin de muhafazakar gelenekten etkilenerek şekillenmesine yol açmıştır. Bir anlamda yeni muhafazakarlık, modern liberal anlayışın içinde yaşamaktadır.

Liberalizmin kutsal değeri olan demokrasinin iddia ettiği gibi egemenliği halka yayma ideali bir gerçekliği mi yoksa bir illüzyonu mu ifade ettiği de tartışmalıdır. "Parlamentarizm, demokrasi ile aynı anda ve çok yakın bir işbirliği içinde gelişim gösterdi ve bu ikisi arasında kesin bir ayırım net olarak yapılmadı" (Schmitt, 2014a: 17). Bu sebeple Schmitt, parlamentarizmin yaşadığı kriz ve demokrasinin iç yüzü arasında bir bağıntı kurarak hakim egemenlik anlayışının nasıl şekillendiğine bakmıştır.

Schmitt, XIX. yüzyılın devlet ve siyaset kuramına ilişkin gelişmeleri demokrasinin zafer alayı olarak özetliyor (Schmitt, 2014a: 38). Bütün Avrupa'da (Prusya dahil) gelişen demokratik hareketler, demokrasinin son yüzyılın en başat yönetim modeli ve kriteri olduğunu göstermiştir. Ranke'nin halk egemenliği düşüncesini çağın en kuvvetli fikri, bu fikrin monarşik ilkeyle mücadelesini ise yüzyılın başat eğilimi olarak tanımlaması (Schmitt, 2014a: 38) önemlidir. Mutlak monarşilerin yıkılması, burjuvazinin gelişimi, anayasal hareketler kendilerini yönetimde demokrasi ilkesi ve dolayısı ile parlamentarizmde gösterdi. Liberal devlet anlayışının kutsadığı demokrasi ve parlamentarizme karşı eleştiriler itibarsız, boş bir

savunma, eskinin yeni ile mücadelesi olarak görülmüştür. Ancak Schmitt, demokrasinin bir siyasi değerinin olmadığını, sadece bir örgütlenme şekli olduğunu düşünmüştür (Schmitt, 2014a: 39). Buradan bir örgütlenme şekli olarak demokrasi içerisinde anti-demokratik yapıların da var olabileceği fikrine ulaşabiliriz. Demokrasi pratiği, demokrasi idealinin öngördüğü yönetim modellerine karşıt yapıların var olmasına imkan sağlayabilir mi?

Parlamentar demokrasinin mantığı oldukça basittir; çoğunluk ile devlet arasında özdeşlik yaratmak. Burada indirgenen şey asıl itibari ile halkın iradesidir. Basit bir mantık ile çoğunluğun verdiği karar iktidarı belirler ve iktidar halk ile özdeşlik kurar ve her şey bu özdeşliğin tahakkümü altında kalır. "Eşitlik ile özdeşliğin sonuçları arasında daima bir mesafe kalır" (Schmitt, 2014a: 43). Devletin çoğunluk ile kurduğu özdeşlik hiçbir zaman eşitliği ifade etmez çünkü demokrasi kendi içerisinde barındırdığı değerlerden birinin içeriğine büründüğü anda asla demokrat kalmaz (Schmitt, 2014a: 44). Ayrıca halk aldatılabilir, manipüle edilebilir ve kararı önceden belirlenebilir. Bu noktada genel iradeye sahip olan kesim her zaman çoğunluk olmayabilir, azınlıkta kalan kesim hatta tek kişi bile genel iradeye sahip olabilir. O halde parlamenter demokrasinin meşruluğunun en önemli garantisi her zaman demokratik yollarla seçilmiş iktidarı olumlayamayabilir.

"Halkın yaptığı seçim her zaman sonuçların ne olduğuna dair somut bir gerçekliğe değil sadece soyut bir öngörüye dayanmaktadır" (Schmitt, 2014a: 41). Schmitt, seçimlerin asıl amacının devlet ve halk arasında bir özdeşlik kurmak olduğunu savunur ve soyut öngörülere oy veren yurttaşların doğal olarak verdikleri oy hakkında fikirlerini sınırlı ve yönlendirmeye oldukça açık olarak görür. Demokratik değerlerden bağımsız ve diktatörlüğe dahi taşıyacak bir yönetimin demokratik yöntemlerle seçilmesi ona göre gayet olasıdır. Halk, eğitim aracılığı ile ideolojik bir bilinçle donatılabilir ve diktanın öğretileri her yerde sürekli kendini üreten ve yayılan bir yanlış bilinç üretebilir. Schmitt, bunu gayet demokratik bulur çünkü demokrasi ile çelişen hiçbir yanı yoktur. Eğer diktatör kendini halk ile özdeşleştirebiliyor ise halk iradesi belirleyici durumdadır ve bu duruma demokratik eleştiri getirmek zordur (Schmitt, 2014a: 45).

Schmitt, demokratik özdeşlikleri reddetmeyi boş bir uğraş olarak gördüğünden, egemenin demokratik özdeşliğe erişme çabasına odaklanmıştır. Egemen için demokrasi bir engel değil, bir yönetim modeli, bir örgütlenme şeklidir. Parlamenter demokrasi aracılığı ile halk kendilerini temsil edecek bir komiteyi belirleyebiliyorsa temsil yetkilerini tek bir kişiye de verebilirler. Halk adına tek bir temsilcinin olması, parlamentoyu işlevsiz kılabilir ancak demokrasi için bu durum söz konusu olmaz. Hatta demokrasi, anti parlamenter bir Sezarlığı haklı çıkarabilir (Schmitt, 2014a: 52).

Schmitt, parlamentoyu nihai bir düstur olarak görmez. Ona göre, parlamentoyu etkisiz kılacak bir egemenin demokratik şartlarda kendini var etmesi gayet olasıdır. Schmitt, diktatörlüğün demokrasinin ilkelerinden yararlanarak inşa edilmesini bir geçiş süreci olarak görür, bu süreçte asıl önemli olan halkın iradesini oluşturacak araçların kimin tasarrufunda olduğudur. Diktatörlüğün demokratik ilkelerden kopmadan hakim olacağı araçları; basın, halk eğitimi, kamuoyu üzerinde kurulan hakimiyet, parti örgütlerindeki hakimiyet olarak sıralamıştır (Schmitt, 2014a: 45). Egemenin bir demokratik yönetim modeli içinde diktatörlüğünü inşa edebileceğini ve demokrasinin bu süreçteki rolünü böyle görüyor Schmitt. Esas itibari ile diktatörlüğün demokrasi ile değil, güçler ayrılığı ile çatıştığını düşünmektedir. Kuvvetler ayrılığı prensibi, Kant'tan Hegel'e kadar anayasa kavramının temelini oluşturduğu düşüncesi hakim olmuş ve Alman devlet felsefesinde çok doğal karşılanmıştır. Özdeşliğin garantisi olan anayasayı ilga yani kuvvetler ayrılığının ortadan kaldırılması diktatörlüğün antitezidir (Schmitt, 2014a: 64).

Schmitt'e göre demokrasi, doğal rakibi olan mutlak monarşilerin ortadan kalkmasıyla içeriksel kesinliğini kaybetmiştir ve egemenliğin inşası için bir yöntemden ibaret olma yoluna girmiştir. Bu sebeple de ilkin doğal olarak liberalizmle daha sonra sosyal demokrasi aracılığı ile sosyalizmle ve hatta Napoleon döneminde İsveç'te yapılan referandumda uygulanarak gerici bir form bile edinmiştir (Schmitt, 2014a: 39). Demokrasinin bu ilkesiz salanımı, sadece bir örgütlenme biçimi olduğunun da kanıtı niteliğindedir. Demokrasinin mutlak monarşilere karşı

ileri sürdüğü bütün değerlerden günümüzde yoksun kalmasına dikkat çeker. Bu eleştiriler, reel koşulları kavramakta eksik kalmış demokrasi idealine yöneltilmiştir.

Schmitt, parlamenter demokrasinin iki temel prensibi olan müzakere ve aleniyetin aynı zamanda mutlak monarşilere karşı halka vaat edilmiş en öncelikli ilkelerden olmasına karşın, günümüz uygulamasında kendilerinden söz edilemeyeceğini vurgular. Parlamentoda müzakere sonucu alınan doğru kararların varlığını ve halka karar alma sürecinin tamamen yansıtılıp yansıtılmadığını sorgulamış, müzakere ve aleniyetin formaliteden ibaret olduğu sonucuna varmıştır (Schmitt, 2014a: 75-77). Halkın parlamenter demokrasiye duyduğu inancın en önemli sebepleri olan bu ilkelerin formaliteden ibaret olması, demokrasi idealinin pratikte boşa çıktığı fikrini desteklemektedir.

Gerçek anlamda bir egemenin varlığı, siyasalı belirleyen bir kararın varlığına bağlıdır. Böylesi bir kararın alınabildiği her yönetim modelinde bölünemez, bütüncül bir egemenlik anlayışından bahsedebiliriz. "Hukuk devleti, anayasal tavır ve kişisel emir arasındaki zıtlığa dayanır" (Schmitt, 2014a: 64). Schmittçi anlayış, anayasanın temel unsuru yasa ise yasanın asıl dayanağının adalet ve hakikatten çok emir olduğunu söyler. O halde, anayasal bir demokraside kendini halk ile özdeşleştirebilen egemenin emri ile çıkan yasa, anayasal tavra aykırı görülemez çünkü meşruiyetini halktan alan bir egemenin emridir söz konusu olan. Buradan fonksiyonel anlamda tanımlamış bir hukuk anlayışının, egemeni kısıtlamaya imkan vermediğini görebiliriz. Schmitt'in egemenlik anlayışında, mutlak monarşilerden demokrasiye kadar her yönetim modelinde, gerçek anlamda bir kararın var olması önemlidir. Her yönetim modelinde güvenliği tehdit eden, rejimi tehlikeye düşürebilecek anlar olur ve bu istisna anlarına karar verecek bir egemenin varlığı her yapının içerisinde kendini inşa edebilir. Bu açıdan liberal demokrasi idealinin gerçek anlamda bir egemenlik vaat etmemesi, pratikte muhafazakarlaşmaktan başka bir çözüm sunmamaktadır.

Bu noktada kaynağını liberalizm eleştirisinden alan Mouffe'un demokrasi eleştirisine de kısaca değinmenin fayda olacağını düşünüyorum. Zira Mouffe da Schmitt ile benzer şekilde, liberalizmin siyasalın çatışmacı doğasını görmezden

geldiğini söyler. Mouffe'un eleştirisi odaklarından biri liberalizmin evrensellik fikridir (Mouffe, 2010b: 22). Evrensellik, karşıtının üretilmesi mümkün olmayan bir kavramlaştırma ve uyumu gerekli kılar. Mouffe'a göre evrensellik kavramsallaştırması, siyasalın antagonistik yapısını gizler ve siyasal alana dair çoğulculuğa izin vermez (Mouffe, 2010a: 16). Mouffe'un liberalizm eleştirileri, siyasalın çatışmacı özünün kabulü açısından Schmitt'in anlayışına benzerlik göstermektedir. Ancak Mouffe'un liberal demokrasinin krizine sunduğu çözüm önerisi radikal demokrasidir ve radikal demokrasi kendi içerisinde çoklu iktidar yapıları barındırır. Mouffe'un önerisi, "biz-onlar" geriliminin demokrasiye içkin şekilde mümkün kılınabilmesi ve toplumsal birliğin bu formülasyonla sağlanmasıdır. Bunu mümkün kılacak olan demokrasi modeli ise radikal demokrasidir. Liberalizmin siyasalın çatışmacı doğasını kavrayamayan aklı ona göre liberalizmin krizinin temelini oluşturur. Liberal demokrasi de bu çatışmacı yapının taraflarını kapsayacak bir modeli ifade etmemektedir. Mouffe'un biz-onlar arasındaki çatışmanın radikal demokrasi sayesinde demokrasiye içkin hale gelebilmesi, siyasalın doğasında bulunan çatışmanın antagonizma (düşmanlar arasındaki mücadele) değil, bir agonizma (muhalifler arasındaki mücadele) biçimini almasını sağlar (Mouffe, 2015: 27). Antagonizmadan agonizmaya geçiş, Mouffe'un biz-onlar ayrımının Schmitt'in dost-düşman ayrımından da uzaklaşmasını sağlar. Agonizmada muhaliflerin karşılıklı meşruiyet tanımları söz konusudur. Burada gözetilen asıl olarak toplumsal birliktir ve siyasalın çatışmacı doğası göz ardı edilmeden demokrasi vasıtası ile toplumsal birliği sağlamanın formülasyonu geliştirilmeye çalışılır. Schmitt'in asıl önemsendiği ise siyasal birliktir. Çünkü ona göre mücadeleyi demokrasi içerisinde muhaliflerin mücadelesi olarak nitelemek liberalizmin indirgemeci tutumuna uygundur. Mücadelenin en üst ve nihai noktası savaştır ve savaşı somutlaştıran şey düşmanın kim olduğuna ilişkin siyasal kararın kendisidir (Türk, 2016: 169). Böylesi bir mücadele ve dost-düşman ayrımının olmadığı yerde siyasetten söz etmek de mümkün değildir.

Liberalizme getirilen eleştirilerin birçoğu siyasal olanın doğasını kavrama noktasında yetersiz kaldığı ile alakalıdır. Çatışmanın önemi ve belirleyici rolü liberalizmin niteliğinin değişiminde önemli rol oynayacaktır. Neoliberalizmin

özgürlük ve güvenlik paradigmasını da bu çerçevede okumak mümkündür. Yine bu çalışmanın da ana eksenlerinden birini oluşturan yeni muhafazakarlık düşüncesi de Schmitt'in egemenlik anlayışı çerçevesinde değerlendirilince, otoriter bir özgürlüğün inşasını ifade etmektedir. Neoliberalizmin ve yeni muhafazakarlığın tarih sahnesine çıkışı ve birlikte okunmasının mümkün olmasının sebeplerinden biri de; egemenlik anlayışlarında Schmitt'e referansı mümkün kılmalarındandır.

2.4. Neoliberalizm: Minimal Devlet ve Yoğun İktidar

"Neoliberalizm, insanlığın refahını arttırmanın en ideal yolunun, girişimci özgürlüğünün maksimizasyonu olduğunu ileri süren ekonomi politik pratiklerin teorisiidir. Girişimci özgürlüğü ise, özel mülkiyet hakları, bireysel özgürlük, serbest piyasa ve ticaretle karakterize edilen kurumsal bir çerçeve ile mümkün kılınabilmektedir" (Harvey, 2007: 22). Şüphesiz ki neoliberalizm, ekonomi-politik bir ideoloji olarak zihinlerde çağrışım yapmaktadır. Piyasa özgürlüğü ve girişimci ruhun önemi gibi ekonomik altyapılı değerlerin devleti belirlediği ve zayıflattığı düşünülebilir. Bu bölümde neoliberalizm ile birlikte devletin belirleme gücünün ve etkinlik kabiliyetinin arttığını savunacağım. Devlet küçülse de etkinliği tam tersine büyümüştür, çünkü devletin görevi "kurumsal çerçeveyi oluşturmak ve korumaktır (Harvey, 2007: 22). Neoliberal dönemde devletin etkinliğinin anlaşılabilmesi için iktidar aklındaki ve yönetim stratejilerindeki değişimin okunması gerekir.

Neoliberalizm, liberalizmin kendi içinde yaşadığı egemenlik anlayışı değişikliğinin kaçınılmaz sonucu olarak doğmuştur. Liberal değerler ve iktidar arasındaki çelişki, liberalizm tarihinin esas belirleyeni oluşturuyordu. Günümüzde ise, liberal değerlerin devletin etkinliği için metalaştırıldığı bir anlayış hakim olmuştur. Bu değişim, liberal çağın kapitalist düzeninin doğasına uygun şekilde gelişmiştir, zira bu çağın ruhunu sürekli değişim ve müphemlik olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Marx ve Engels de *Komünist Manifesto*'da bu durumu şöyle ifade etmiştir:

"Burjuva çağını daha önceki tüm çağlardan ayırt eden özellik, üretimin durmadan değişip gelişmesi, tüm toplumsal koşulların aralıksız altüst olması, bitmek bilmeyen bir belirsizlik ve çalkantıdır. Tüm kalıplaşmış, donmuş kalmış ilişkiler, ardı sıra gelen eski ve saygıdeğer önyargılar ve düşüncelerle birlikte silinip giderken, yeni oluşunlar da kemikleşmeye fırsat bulamadan köhneleşiyor. Katı olan her şey buharlaşıyor, kutsal olan her şey dünyevileşiyor." (Marx ve Engels, 2008: 25-26).

Bu ifadede katı olanın buharlaşması ve kutsal olanın dünyevileşmesi, egemen ideolojinin engel ve sınırlamaları aşan ve yeniden belirleyen içkin bir sistem olduğuna dikkat çeker. Liberalizmden neoliberalizme olan değişim de ideolojinin yeni bir paradigmayı özümsemesinin tezahürüdür. Neoliberalizm, temel çelişkiler üzerinden ideolojinin yeniden üretilmesidir aslında. Bireye daha geniş bir özgürlükler alanı ve sadece güvenliği sağlayacak olan, daha küçük olmasına rağmen daha güçlü bir devlet tahayyül eder.

"Neoliberalizm her şeyden önce bir politik-ekonomik pratikler teorisidir. Bu teori, insan refahını artırmanın en iyi yolunun güçlü özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaretin temel alındığı bir kurumsal çerçeve içinde bireysel girişim beceri ve hürriyetlerini serbest bırakmak olduğunu iddia eder. Devletin rolü, bu pratiklere uygun bir kurumsal çerçeve yaratıp, sonra o çerçeveyi korumaktır." (Harvey, 2015: 10).

Devlete biçilen en önemli rolün güvenliği sağlamak olması, modern düşüncenin ilk çatışmalarından birinin güncelliğini koruduğunu göstermektedir. Bu çatışma, mutlakçı anlayış ile liberal anlayışın güvenlik ve özgürlük kavramları üzerinden şekillenir. Bu aynı zamanda egemenliğin güvenlik ya da özgürlük açısından ifade edilmesi anlamına da gelmektedir. Hobbes, insanların kendilerini yabancılardan ve birbirlerinden korumak için tüm iktidar ve gücü tek bir insana veya bir meclise vermeleri gerektiğini söyler (Hobbes, 1651: 120). Anlayışa göre güvenlik arayışı mutlak egemenliğin yaratılmasının arkasındaki itici güçtür. Bu anlayışa karşı ise Locke'un; doğal durumda var olan tam özgürlük halinin güvence altına alınması ve korku ve kaygının giderilmesi için halkın denetleyebileceği, gerektiğinde

feshedebileceği bir egemene gücün verilmesi gerektiği fikri (Locke, 1690: 4-17) yer almaktadır.⁷

Güvenlik ve özgürlük çelişkisi, ideolojinin kimliğinin belirmesinde başat rol oynamıştı. Mutlak egemenliğin liberalizm içinde olağanüstü hal rejimlerinde belirginlik kazanması ve liberalizme içkin hale gelmesi de güvenliğin özgürlük karşısında kazandığı zaferin bir sonucuydu. Bu noktada Schmitt'in güvenliğin devlet teorisinin önemli vasıflarından biri olduğunu vurguladığı sözüne referans vermek gerekir. "Protego ergo obligo (koruyorum, o hâlde kendime bağlıyorum) cümlesi, devletin cogito ergo sum (düşünüyorum, o hâlde varım) ilkesidir ve bu cümlenin bilincine sistematik açıdan vakıf olmayan bir devlet teorisi yetersiz bir fragman olmaktan öteye geçemez" (Schmitt, 2014b: 82). Schmitt'in devletin bireyi koruyarak kendine bağlaması düşüncesi aynı zamanda bireyde korunma ihtiyacının yaratılmasına da bağlıdır. Neoliberalizm, korkan bireyleri ve korku ile güvenliğin beraber üretildiği bir yönetimsellik stratejisi sunacaktır. Schmitt'in üzerinde durduğu gibi bu stratejinin amacı bireyleri itaatkar ve eylemlerini tahmin edilebilir kılmaktır.

Neoliberalizmin klasik liberalizmden daha ileri olarak güvenlik paradigmasını öncelediği ve özgürlükleri güvenliğin bir koşulu haline getirdiği, egemenliğin mutlak formunun yeni bir dışavurumunu sergilediğini postyapısalcı düşünürlerin neoliberalizm değerlendirmelerinde bulmak mümkündür. Böylece neoliberalizmin sadece egemenlik açısından değil, yönetimsellik açısından da ne ifade ettiğini anlamak kolaylaşacaktır.

Ayrıca Schmitt'in Hobbes'u temel alan egemenlik anlayışının, ekonomik alanda daha az devlet müdahalesini öngören ve özgül denetim, müdahale stratejilerine sahip neoliberalizmin mantığı ile büyük oranda örtüşmesi beklenemez. Neoliberalizmin yönetimsellik alanındaki stratejilerini, Foucault'un biyopolitika ve demetim toplumu kavramsallaştırmaları ile birlikte okumak gerekecektir. Bu sayede, neoliberalizmin mikro-politik alanına odaklanabiliriz. Belirtmek gerekir ki, mutlak egemenliğin neoliberal ideoloji içinde de örgütlenmesi ve neoliberalizme içkin

---

⁷ Burada da değinmek gerekir ki, Locke'un ifade ettiği imtiyaz düşüncesinden dolayı liberal düşüncede de güvenliğe karşı tamamen özgürlük savunması söz konusu değildir.

olması, Schmittyen egemenlik anlayışının makro alanda yine güncelliğini koruduğunu da göstermiş olacaktır.

Neoliberal iktidar çözümlerinin yoğunlaştığı alan neoliberalizmin özgürlük ve güvenlik ilişkisini konumlandırmasıdır. Mark Neocleous, liberalizmin tarih sahnesine çıkışının ve özgürlük söyleminin, güvenlikten yoksun bir toplum vizyonu dile getiriyor gibi görünmesine karşılık, asıl olarak ibreyi özgürlükten uzaklaştırıp güvenliğe yaklaştırdığını savunur (Neocleous, 2014: 45-46). Bu düşüncenin temelinde güvenliğin, özgürlüğün sağlanması için bir önkoşul olarak görülmesi vardır. Bireye en geniş alanın bırakıldığı ve minimal devlet tanımının belirleyeni piyasa özgürlüğü bile, piyasanın güvenliğinin sağlanmasına bağlı kılınır. Piyasanın güvenliğe ihtiyaç duyması da piyasadaki riskin varlığını gerekli kılar. Minimal devleti bu perspektifte düşünmek ve işlevini piyasa üzerinde belirleyici gücünü göz ardı etmeden kavramak gerekir. "Neoliberal devlet, rastlantının hareket kanunlarını kendi haline bırakması, geliştirmesi, teşvik etmesi istenen; rastlantı karşısında güvenliği sağlamaktan ziyade rastlantının hareket özgürlüğünün güvenliğini sağlaması gereken bir devlet biçimi" (Akkanat, 2015: 8) olarak tanımlanabilir. Rastlantı piyasadaki risktir ve asıl olan bu riskin güvenliğini sağlamaktır. Bu açıdan bireyin özgürlüğünün güvenliğinden çok piyasada güvensizlik yaratacak riskin varlığının güvenliğini sağlamak önemlidir. "Kuşkusuz hiçbir güvenlik söylemi yoktur ki aynı zamanda güvensizlik söylemi olmasın, hiçbir güvenlik söylemi yoktur ki aynı zamanda korkulardan, kaygılardan ve tehlikelerden söz etmesin. Liberalizme can veren her şeyden çok korkular ve kaygılardır" (Dillon, 1996, akt. Neocleous, 2014: 46).

Politik olarak en kullanılabilir ve kitleleri manipüle etmeye en elverişli duygulanım kesinlikle korkudur. "Korku, nihai olarak, ürkek bedenleri ve özneleri neoliberalizmin disipline edilmiş üretken öznelerine dönüştürür... Disiplin rejimi bir anlamda korku ve güvensizliklerin idaresidir. Korku ve tehlike, güvenlikleştirme ve militaristleşmeyi zihinlerde gerekli kılarken, politik ve sivil haklarda serbest piyasanın istikrarı adına askıya alınır." (Taşkale, 2015: 126-127). İfade edilen şey, güvenliğe duyulan ihtiyacın korku duygulanımı üzerinden üretimidir. Bu üretimde özgürlükler ve tehlikenin birlikte varoluşu, güvensizliği idare edebilme sanatı olarak

neoliberalizmin yeni yüzünü görünür kılıyor. Bu yönetsellik metodu, klasik liberalizmin yönetim aklını aşan bir pratiği gerekli kılıyor.

Neoliberalizm, disiplini bireyin duygulanımları üzerinden örgütleyen ve korku ile yaşamasını öğrenmiş itaatkar bireylerin kendilerini yönetmesine imkan verir. Bu durum, egemenliğin en modern hali olarak görülebilir. "Disiplin korkuyu büyütür ve neoliberalizmin ekonomi-politiğine tabi hale getirir" (Taşkale, 2015: 127). Neoliberalizmin serbest piyasası bu yönetsel aklın gözlemlenebilir evrenini sunar. Kendi kendini yönetebilen girişimciler piyasadaki riski de sürekli göz önünde bulundurmalıdır, çünkü korku risk toplumunda yerleşik hale gelmiştir. Neoliberal toplumda egemenlik kendilerini yönetebilen bireylerle paylaşılıyor görülmektedir, ancak toplumda korkunun yerleşik ve belirleyici rolü yine aynı bireyleri itaatkar ve korkak yapmıştır. Hardt ve Negri neoliberal toplumun korkuyla sarmaş dolaş arzu ve haz biçimleri yarattığını söylerler (Hardt ve Negri, 2012: 325). Korku, bireyi harekete geçirecek diğer duygulanımları da sınırlandırmaktadır. Disiplinin özünde de bu sınırların içselleştirmesi söz konusudur.

Neoliberal toplumda egemen iktidar, disiplinli yönetim teknikleri ile nüfuz alanını ve etkisini genişletmiştir. Egemenliğin, korkunun üretildiği bedenler ile her alana ve şeye ulaşabilirliği artmıştır. "Disiplin, hiçbir şeyin kendinden kaçmasına izin vermez. Yalnızca bir şeylerin yapılmasını engellemekle yetinmez; disiplinin ilkesi, tam da en küçük şeylerin kendi haline bırakılmaması gerektiğidir" (Foucault, 2013b: 44). Neoliberalizmin bir ideolojiden çok bir yönetsellik olarak tanımlanmasındaki en önemli etken, ideali değil sürekli müdahaleyi ve belirlemeyi gözetmesindedir. Bu belirleme ve iktidar üretim süreci ve sürekliliği, bireylerin birer iktidar nesnesi olarak yaratılmasıyla gerçekleşir.

Neoliberalizmin sistematik iktidar yapısı, kendisinin özüne karmaşıklığı ve iktidarın tamamen kimsenin elinde olmaması durumunu yerleştirir. Aynı zamanda bedenle kurduğu ilişki onun kaynağını toplumun her alanına içkin hale getirir. Hiç kimse iktidarın baştan sahibi değildir ve iktidarın kaynağı her yerden geliyor olduğundandır. İktidar toplumdaki bu karmaşık stratejik durumdur (Foucault, 2013b: 69-70). Neoliberalizmin iktidar anlayışında yatan, bireylerin korkan ve iktidarın

bedenlerinde üretilmesine uygun yığınlar haline getiren düşünce, birey üzerinde önceki anlayışlara göre çok daha kapsamlı ve işlevsel bir hegemonyanın ifadesidir. Schmitt'in egemenlik anlayışında, toplum ile egemen birbirlerine dışsal idiler. Neoliberal iktidar ise, toplumu içleyen ve iktidarın nüfuzunu sürekli kılan bir tekniğe sahiptir. Bireyler üzerindeki bu hakimiyet toplumun siyasal birliğini de modern bir akılla daha sağlam temellere dayandırabilmektedir. Böylece güçlü iktidar, bireyin sadece zihnine değil bedenine de hükmeder.

Foucault, iktidarı iki dönemde incelemiştir. Bunların ilki, *Deliliğin Tarihi* (1961) ve *Hapishanenin Doğuşu* (1975) eserlerinde iktidarın baskıcı aygıtlarını çözümlendiği, disiplin ve cezalandırma üzerinde durduğu iktidar dönemidir. İkinci dönemde ise, *Cinselliğin Tarihi* (1976) eserinde incelediği, iktidarı sadece baskıcı bir aygıt olarak değil bilgi ve söylem üreten bir yapı olarak tanımlıyor. Bu dönemde iktidar, bireyi hem nesne hem de özne olarak yaratır. Hegemonyayı bireyin bedeni üzerinden örgütleyen iktidarı da 'biyoiktidar' olarak tanımlar Foucault. "Biyoiktidarın kullandığı yöntemler, baskı, hegemonya, ayrımcılık içerse de olumsuz ve sınırlandırıcı olmaz; çünkü bedensel şiddeti reddeder. Neticede kapitalist üretim gereği bireyin biyolojik yaşamı ve sahip olduğu güçleri sınırlamak, ve yok etmek faydalı olmaz; aksine bedeni güçlendirmek, koordine etmek ve denetlemek zorundadır" (Koç, 2018: 206). Bireyin sadece nesne değil söylemin ve ideolojinin taşıyıcısı olarak yaratılması, neoliberal düzenin egemen akı olmuştur.

İnsan bedeninin özneliği, bireyin itaatinin ve nüfusun denetiminin sağlanmasını da ifade eder. Nüfusun artışı, doğum ve ölüm oranları, sağlık seviyeleri, ortalama yaşam süresi ve bunları etkileyebilecek tüm koşulların öneminin artması, müdahale ve denetimi gerektirmiştir. Bu denetim ve müdahale nüfusun biyopolitikasıdır (Foucault, 2013a: 99). Toplumun denetimi de şiddet yöntemleri ile değil, bilgi ve teknolojinin yardımı ile yapılır hale gelmiştir. Biyoiktidarın bilgisi verili ve hesaplıdır. Toplum istatistiki veriler üzerinden okunur ve bilgi iktidarın en önemli gücüdür. Foucault buna neoliberal ussallık demektedir (Özmkas, 2016: 156).

Günümüz liberal toplumundaki değerleri ve bu değerlerin güvenliği, yönetimselliği ve sürdürülebilirliği modern biyoiktidar yöntemleri ile

okunabilmektedir. Özellikle neoliberalizmin, özgürlük ve güvenlik kavramalarını birbirinden bağımsız ve çelişik görmeyen aklı, korku örgütleyen ve bireyin duygulanımları, bedenleri üzerinden iktidarı üreten yapısı, piyasadaki riskin varlığını güvence altına alan sistematiği ile biyoiktidarın en rahat konumlandırılabilceği düşünsel pratik alan olduğunu söylemek mümkündür. Biyopolitika, "neoliberal yönetimselliğin özgül bir iktidar biçimi" (Özmkas, 2016: 139) olarak da tanımlanabilmektedir.

Foucault'un iktidar kavramını kavrayış biçimi, geleneksel anlayışın dışındadır. Foucault, iktidarın üretici niteliğini göz ardı etmeden çok boyutluluğuna vurgu yapar. "İktidarın tek işlevi bastırmak olsaydı, iktidar büyük bir üst-ben tarzında, yalnızca sansür, dışlama, engel, içe atma kipiyle işliyor olsaydı, yalnızca negatif bir biçimde uygulanıyor olsaydı, çok dayanıksız olurdu" (Foucault 2007: 42). İktidarın üretici niteliği, strateji üretmesinden kaynaklanmaktadır. Foucault iktidarın baskıcı yöntemlerden, denetleyici yöntemlere kaydığını ve bunu teknoloji ve politik strateji üretimi ile yaptığını söyler. Böylece topluma daha içkin ve etkili iktidarın biyopolitik veçhesini tarif eder. 1978-1979 yıllarında College De France'da verdiği derslerde Foucault, neoliberalizmi erken dönem tartışmaya açmıştır. Neoliberalizmin odağında rekabetin olduğunu ve rekabetin sağlanması için müdahalenin gerekli olduğunu söyler (Foucault, 2015: 104-105). Neoliberalizmde piyasa, klasik liberal anlayıştan farklı olarak doğal değil, devlet tarafından inşa edilmiş bir düzendir. Rekabet odaklı bir piyasanın inşası neoliberal iktidar aklının politik stratejik üretiminin göstergesidir. Bu durum aynı zamanda klasik liberal düşüncede önemli yeri olan piyasanın doğallığı ve kendi kendini belirlediği fikrine de uymamaktadır.

Neoliberalizm, kurulu piyasa düzeni içinde *homo economicus*'u tahmin edilebilir ve yönetilebilir özne olarak görür. Neoliberalizmin yönetimsellik teknolojisinin özü de bu yönlendirilebilir öznelerin eylemlerinin sonucuna tesir etmektir. Piyasadaki rekabete endekslenmiş durumda, eylemlerin sonucunu maliyet hesabı yaparak belirler. İktidar, istemediği eylemlerin maliyetini yükseltir, bu durumda neoliberal iktidar "eylemleri belirlemez, kısıtlamaz; ancak eylemlerin koşullarına etki eder. Bu da Foucault'ya göre iktidarın daha az cismani, daha az

kısıtlayıcı; ancak çelişkili biçimde daha da yoğun olması sonucunu doğurmaktadır" (Çığ ve Çığ, 2013: 87).

Neoliberalizm, liberalizm ile yeni muhafazakarlığın buluşmasına zemin hazırlamıştır. Neoliberalizmin etkin ve yoğun iktidarı, liberalizmin egemenlik krizinin kendisine özgü yönetimsellik stratejileri ile aşılmasının sonucunda gerçekleşmiştir. Bu stratejiler, temelde özgürlük ve güvenlik paradigmasının etrafında şekillenmiştir. Yeni muhafazakarlık da bu paradigma etrafında neoliberalizmi içselleştiren ve egemenliğin yeni bir mutlak formunun geliştirileceği alan olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ MUHAFAZAKARLIK

3.1. Yeni Muhafazakarlığın Temel Argümanları

Yeni muhafazakarlık tamamen yeni bir düşünce biçimi değildir. Yeni muhafazakarlık kavramı, klasik muhafazakarlık ile aynı damardan beslenmektedir. Ancak siyasal süreç içerisinde değişime uğramış ve klasik muhafazakarlığın temel reflekslerini aşan, liberalizm ve moderniteyi araçsallaştıran bir yönetim modeli olarak belirmiştir. Yeni muhafazakarlığın esas itibari ile bir yönetim modeli olarak belirmesi, düşünsel altyapısından çok pratik uygulamasının önemini artırmıştır. Bu çerçevede yeni muhafazakar anlayışı hakim kılan küresel siyasal gelişmeler üzerinde durmak gerekmektedir.

Yeni muhafazakarlığın doğum yeri Amerika'dır. Düşünsel temellerini şekillendiren olgular ve pratik uygulamasını belirleyen koşullar Amerikan politikasından ayrı düşünülemez. Mustafa Erdoğan yeni muhafazakarlığı Amerikan statükosunun ideolojileştirilmesi olarak ele almıştır (Erdoğan, 2004: 8). Fukuyama yeni muhafazakarlığın geçmişini, 1930'lara kadar geri götürmektedir. İlk olarak 1930'ların ortalarından 1940'ların başlarına kadar geçen sürede Amerika'da, içinde Irving Kristol, Martin Lipset, Daniel Bell, Irving Howe gibi çoğunluğu Yahudi aydınlar olan öğrenci grubuna dayandırır. Troçkist sol görüşlü bu grup daha sonra, Stalin siyasetinin etkisi ile soldan uzaklaşmış ve sağa yakınlaşmaya başlamışlardır (Fukuyama, 2006: 26-27-28). Ayrıca belirtmek gerekir ki daha sonra yeni muhafazakarlığın kurucuları olan bu isimlerin düşüncelerini, geçmişlerinden yola çıkarak Troçkist düşüncelerle bağdaştırmanın olanağı yoktur (Özsel, 2006: 54). Yeni muhafazakarlığın gerçek anlamda oluşmasının ilk adımı bu isimlerin 1960'larda 'Commentary' ve 'Public Interest' isimli dergilerin etrafında ortak düşünceler ile toplanmasıyla atılmıştır (Yanardağ, 2004: 39). Bu düşünürler, Amerikan siyaseti içerisinde Demokrat Parti'den ayrılıp Cumhuriyetçi Parti'ye yaklaşarak, ancak

cumhuriyetçilerle de tamamen örtüşmeyen düşünceleri ile kendilerini yeni muhafazakar olarak tanımlayarak dikkat çekmişlerdir (Özsel, 2006: 54).

Yeni muhafazakarlık, Amerikan siyasetinde esas önemini 1980'lerde Reagan döneminde kendisine yer bulması ile kazanmıştır. En büyük etkisini ise, 11 Eylül olayından sonra George W. Bush döneminde Amerikan dış politikasında görmekteyiz (Yıkılmaz, 2016: 9). Amerikan dış politikasında özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra dünyada hakim olan tek kutuplu durumun bir kimlik bunalımına yol açması, bir düşman üzerinden kendini üretmenin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. "Komünizm tehdidinin ortadan kalkması bir yandan mücadele edilen düşmanın yok olması nedeniyle olumlu bir gelişmeyken, diğer yandan toplumsal bütünlüğün sağlanmasında önemli bir aracın ortadan kalkması anlamına gelmekteydi" (Havers ve Wexler, 2001, akt. Telatar, 2012: 165). Bu dikotomik yaklaşım, Carl Schmitt'in saf siyaset kuramına uygun görünmektedir. Yeni muhafazakarlığın teorik içeriği aşağıda incelenecektir. Bu aşamada söylemek gerekir ki, yeni muhafazakarların müdahaleci ve belirleyici bir Amerikan dış politikası tahayyülü, yeni bir egemenlik inşası modelidir. "11 Eylül sonrası dönemde bazı yeni muhafazakârların da görev aldığı George W. Bush yönetiminin demokrasinin yayılmasına yönelik olarak izlediği politikalar bu misyonun neredeyse yeni muhafazakârlar ile özdeşleştirilmesine neden olması" (Telatar, 2012: 160) buna örnek olarak gösterilebilir. Yine yeni muhafazakarlık kavramı, ABD'nin emperyal siyaseti ile iyice popülerleşen bir kavram olarak akla gelmektedir (Akıncı, 2013: 112).

"18. ve 19. yüzyıllar boyunca burjuva özgürleşmesine duyulan tepkiden beslenen klasik muhafazakârlık, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren –özellikle 1960'lı yıllarda ABD'deki liberal katkılarla yenilenip– yerini burjuva toplum düzeni üzerinde varlık kazanan neo-muhafazakârlığa, diğer bir deyişle yeni muhafazakârlığa bırakmıştır" (Şener ve Çolak, 2015: 397). Yeni muhafazakarlık, düşünsel yelpazede konumlanışı itibari ile hem klasik muhafazakarlığa hem de liberalizme tepki olarak doğmuştur. "Yeni muhafazakarlık neo-liberalizmin ekonomik alandan devlet gücünü ve müdahalesini çekme siyasetine karşılık sosyal alanda eksikliğini hissettiği otorite ve sosyal disiplinin, din ve aile gibi ideolojik motiflerin öne çıkarılmasını savundu" (Güler, 2012: 146).

Irving Kristol da bu tanıma uygun olarak yeni muhafazakarlığı şu dört siyasi duruş çerçevesinde özetlemiştir:

- 1- Refah devletine prensip olarak karşı olmama,
- 2- Kaynakların dağıtılmasında ve birey özgürlüğünün korunmasında serbest pazarın öneminin tanınması,
- 3- Toplumun genel değerlerine ve kurumlarına saygı,
- 4- Toplumun ahlaki değerler sisteminin korunmasına verilen önem (akt. Özsel, 2006: 55).

Yeni muhafazakarlık genel olarak, otoritenin yeniden tesisi amacı üzerinden değerlendirilmektedir. Yeni muhafazakarlık; güçlü hükümet, toplumsal otorite, disiplinli toplum, hiyerarşi, itaat ve ulus gibi ilkeler üzerine tesis edilmiştir (Baltacı, 2004: 364). "Yeni muhafazakarlıkta otorite kültürel değerlere bağlılığı, toplumsal istikrarı ve toplum içinde saygıyı ve disiplini sağlayacak bir güç olarak görülür" (Türköne, 2013: 116). Yeni muhafazakarlığın modernliği, otoritenin yeniden bina edilmesi ile güçlü hükümet ve bireye daha fazla değer atfeden anlayışı içeriyor olmasından kaynaklanmaktadır. "Ancak bireye bu şekilde atfedilen değer, serbest piyasa koşulları içinde bireyin iktisadi girişimci özgürlüğü boyutu ile sınırlıdır" (Şener ve Çolak, 2015: 397). Bu tanımlardan varılacak çıkarım, ekonomik alana müdahaleye sadece prensip olarak karşı olmayan minimal devlet ve hükmetme kabiliyeti yüksek ve özgürlük sınırlarını belirleyen bir otoritenin varlığının temel argüman olduğudur.

Yeni muhafazakarlık özellikle ekonomik liberalizmle muhafazakarlığı sıkı şekilde lehimledi ve otorite meselesi, muhafazakarlıkla liberalizmin yeni muhafazakar bileşiminin hassas noktasını oluşturdu (Güler, 2012: 151). Otoritenin hassas nokta olmasının sebebi, liberal sistemlerin bunalımları ve burjuva değer sisteminde ortaya çıkan otorite çözümlüğüne karşı direncin güçlü tutulması gerekliliğidir. Yukarıda değinilen burjuva özgürleşmesine duyulan tepki de özü itibari ile bir otorite çözümlüğüne neden olacağı öngörüsüne dayanmaktadır.

Yeni muhafazakarlığın sayılan bu temel argümanlarının neo-liberal bir veçhenin ifadesi olduğu ortaya çıkmaktadır. Neo-liberalizmin temelinde bireyin piyasadaki özgürlüğü yatmaktadır. Ancak aynı zamanda liberalizmin sınırlarını aşan bir güvenlik politikası, bir otorite övgüsüdür.

"Neoliberal iktidar yapısına içkin olan güvenlik paradigması, liberal rejim analizlerini zorlamaktadır. Hukuk devleti ve devlet-sivil toplum ayrımı gibi temel kategorileri muğlaklaştıran bir yönetim mantığı olarak neoliberalizm, farklı baskı ve şiddet mekanizmaları doğurmuştur. Güvenlik söylemi yönetim mantığını hem yatay (küreselleşme aracılığıyla dünyaya) hem de dikey olarak (sivil topluma) yayarak genişletir" (Gambetti, 2009: 145).

Neoliberalizmin piyasa ekonomisi, iktisadi verimlilik ve bireyci fikirleriyle bütünleşen neo-muhafazakarlığın otorite, gelenek, ulusal kimlik, kanun ve düzen gibi fikirleri ekonomik olarak küçülmüş, siyasal olarak güçlenmiş bir devlet yapısı oluşturulması noktasında ifadesini bulmuştur (Duman, 2006: 145). Neoliberalizm ile yeni muhafazakarlık, ekonomik ve politik bir paradigmanın birbirini bütünleyen düşünsel parçaları olarak belirir. Bu paradigmanın özünde, küçük ama etkin ve yoğun bir devlet otoritesi fikri yatmaktadır. Yeni muhafazakarlıkta da iktidar piyasaya müdahaleden kaçınır, belirleyiciliği; neoliberal iktidar anlayışında olduğu gibi düzeni en baştan kurup eylemlerin ve sonuçlarının önceden hesaplanmasındadır.

Yeni muhafazakarlar, klasik muhafazakarlardan farklı olarak sadece iç politikada müdahaleciliği savunmamışlar aynı zamanda dış politikada izolasyon politikası değil Amerikan demokrasisini her yere ihraç etmeyi ve iç politikada da askerî ve ekonomik olarak güçlü devlet politikasını savunmaktadırlar (Sezik, t.y.: 122). Yeni muhafazakarların ekonomiye yaptıkları müdahalelerinin çoğu askeri modernizasyonu ve ülkelerinin dünya çapındaki askeri gücünü artırmaya yönelik girişimlerine hizmet etmiştir (Özsel, 2006: 55). Bu noktada refah devleti prensibi gereği ekonomik olarak destelenmeye ihtiyacı olan kesimlerin korunması bir yana, yapılan askeri harcamalar ile bu kesimlerin durumlarında ekonomik gerilemeye dahi sebep olunabilmektedir. Çünkü yeni muhafazakarların temel amacı güçlü bir otoritenin devamlılığını sağlamaktır. Bu manada silahlanmanın yeni muhafazakar anlayışta ve dolayısı ile ABD'nin dış politikasında önemli yeri vardır.

Yeni muhafazakarlığın temel argümanlarını şekillendiren en önemli etken, muhafazakarlığın değişime karşı direnişinin anlamsız bulunması ve aydınlanma değerlerinin muhafazakar bir akılla araçsallaştırılabileceğinin öngörülmesidir. Giddens'in da dile getirdiği gibi yeni muhafazakarlık ilerlemeci düşünceye karşı

olma eğilimi göstermez; bunun yerine bugün ile geleceği ustaca harmanlamaya çalışır (akt. Erler, 2007: 127). Yeni muhafazakarlığın klasik muhafazakarlıktan ayrımı ve bireye yaklaşımında liberal özellikler edinmesinde, aynı zamanda liberalizmin muhafazakarlaşmasının rolü büyüktür. Helmut Dubeil, yeni muhafazakarlığı liberalizmin içinden bir tepki olarak okumanın da mümkün olduğunu dile getirir. "Yeni muhafazakarlık bir tepkidir. Tehdit altında gördüğü Batılı toplumların liberal akılcılığının siyasal savunmasını yapar... Yeni muhafazakarlık ile burjuva modernliğinin kendisi muhafazakar hale gelmiştir" (Dubiel, 2013: 14-15). Yeni muhafazakarlık aynı zamanda yeni bir liberal siyaset anlamına da gelmektedir. Yeni muhafazakarlığın refah devleti ilkelerine mesafeli olması, devletin sosyal işlevlerinden arındırılmasına destek verir ve böylece devletin 'çıplak otorite' olarak kendinden menkul meşruiyetini tahkim etmeye çaba sarf eder (Bora, 2012: 70). Yeni muhafazakarlık ve neo-liberalizm Amerikan siyasetinin ortaklaşan temel kimlikleri olarak belirginleştiğini söyleyebiliriz.

Yeni muhafazakarlık ve liberalizm ilişkisi üzerinden liberalizmin özcü savlarının yeni muhafazakarlık üzerinden görünürlük kazandığını ve yeni muhafazakarlığı yeni kılanın da bu olduğunu Tanıl Bora şöyle ifade eder :

"Savunulan Gelenek-Din-Millet-Devlet-Otorite vb. eski muhafazakar değerlerdir, görünürde. Yeni muhafazakarlığı yeni kılan, öncelikle, bu 'eski' değerlerin büyük ölçüde liberal toplumu güvencelemek üzere savunulmasıdır. Liberal değerler, yeni muhafazakarlığın çerperinde gelişen yani ırkçılığın, neofaşizmin de katkısıyla, evrensel olmayıp Batılı ulusal geleneklere özgü tarihsel miraslar biçiminde kodlanırlar. Yeni muhafazakarlık, bu veçhesiyle liberal siyasal geleneğin özcü savlarla bezeli gizli yüzünün görünür hale gelmesidir aslında" (Bora, 2012: 69).

Yeni muhafazakarlığın politik ve örgütsel düzeyde bu denli etkili olduğu günümüzde, liberalizmden ayrı olarak bir yeni muhafazakarlık incelemesi yapmanın sağlıksız olacağı ortadadır. Bu tahliller sonucunda yeni muhafazakarlığın temel argümanlarını sıralayacak olursak, serbest piyasa içerisinde bireyin özgürlüğü ve muhafazakarların önem verdiği toplumun kolektivist değerlerinin korunmasını sayabiliriz. Aynı zamanda bu argümanlar Batı'nın yeni kimliğini de ifade etmektedir. Yukarıda değindiğim gibi, küresel çapta toplumsal, siyasal ve ekonomik değişimlerin

yarattığı ve tek kutuplu dünya modelinin yaşadığı kimlik bunalımı krizi, yeni muhafazakarlık sayesinde aşılmaya çalışılmıştır. Yeni muhafazakarlığın temel argümanları aynı zamanda Batı'nın kimliğini oluşturan ve ötekine karşı öne sürülen, korunan ve dayatılan değerler haline gelmiştir. Batı için yeni muhafazakarlığı elzem kılan ise, bu değerleri koruyacak ve dayatacak olan güçlü bir otoritenin varlığına duyulan ihtiyaçtır. Bu sebeple otorite ve egemenlik anlayışı, yeni muhafazakar düşüncenin ve küresel çapta politik etkileşimlerin en önemli hususunu oluşturmaktadır.

3.2. Yeni Muhafazakarlıkta Carl Schmitt İzleri

Yeni muhafazakarlığın incelenmesi noktasında, kuram ve pratiğin birbirinden ayrılmasının zorluğu üzerinde durulmuştur. Bu zorluğun temel nedeni, yeni muhafazakarlığın bir yönetim modeli olarak belirlenmesi ve direkt olarak reel politikada atılması planlanan adımlar üzerinden şekillenmesidir. Bu sebeple yeni muhafazakarlığın siyasal düzlemde konumlanması, genellikle ABD iç ve dış politikasında uygulanan programların analizi sonucunda değerlendiriliyor. Pratik ve kuramın ifade ettiği temel argümanlar arasında kurulacak illiyet bağları üzerinden yeni muhafazakarlık analizi yapmak daha doğru olacaktır.

Yeni muhafazakarların iç siyasette önemle üzerinde durdukları nokta toplumsal birliğin korunmasıdır. Schmitt'in toplumsal birliği bozacak ikincil iktidar odaklarına karşı olması durumu yeni muhafazakarlıkta da söz konusudur. Schmitt'le benzer şekilde otoriteye yüklenen değer de toplumsal birliğin korunmasını sağlamaktan ileri gelmektedir. "Yeni muhafazakarlıkta otorite, kültürel değerlere bağlılığı, toplumsal istikrarı ve toplum içinde saygıyı ve disiplini sağlayacak bir güç olarak görülür" (Türk, 2008: 125, akt. Şener ve Çolak, 2015: 397). Disiplinli ve toplumsal değerlere bağlı toplum ideali amacı ile aile ve din kurumları üzerinden yürütülen politikalarla sağlanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla başta evanjelistler olmak üzere pek çok dini örgüte mali ve siyasi destek sağlanmış (Özsel, 2006: 60), özellikle eğitim politikası aracılığı ile çocuk eğitimi, kadın ve ailenin statüsü, cinsellik ve

dinin yaşanışı gibi kültürel değerler üzerine yoğunlaşır ortak toplumsal değerler üretilmeye çalışılmıştır (Şener ve Çolak, 2015: 397).

Ortak toplumsal değerlerin korunması için neler yapılması gerektiği noktasında Carl Schmitt'in etkisi daha belirginlik kazanır. "Schmitt, toplumsal birliğin korunmasının siyasal birliğin korunmasına bağlı olduğunu, siyasal birliğin ise ancak egemen bir gücün ve 'ortak kamusal düşman'ın varlığı halinde ayakta tutulabileceğini savunmuş ve bu düşünceleri yeni muhafazakarlara rehberlik etmiştir" (Özsel, 2006: 67). Schmitt'in dost-düşman dikotomisi bağlamında kavradığı siyasal olana uygun biçimde, karar alabilen bir egemenin ortak düşmanı belirlemesi üzerinden toplumsal birliğin güvenliği sağlanıyor. Egemenin karar alma kabiliyeti, iyiyi ve kötüyü belirleyebilmesinde yatmaktadır. İyi ve kötü, normdan arındırılmış ve toplumsal birliğin güvenliği için araçsallaştırılmış olmaktadır. İyi olan toplumsal birliğin devamlılığını sağlayacak bütün çıkarlar, kötü olan ise güvenliği tehdit edecek ortak düşmandır. Egemenin alameti farikası, toplumsal çıkar ve ortak düşmanı belirleme gücüdür. Güç ise açıktır ki, normu aşan ve normu belirleyen yönetebilme yetisidir.

Yeni muhafazakar anlayışın hakim olduğu Amerikan dış politikası değerlendirildiğinde, Carl Schmitt'in izleri daha netlik kazanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı ABD'nin dış politikadaki temel parametrelerinin değiştirmesine sebep olan en önemli olaydır ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, dış politikadaki yalnızcılık politikasını terk etmiş ve aktif bir dış politika uygulamaya başlamıştır (Ermağan, 2012: 23). Amerika'nın dış politikada aktif bir pozisyon almasından Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar geçen dönem 'Soğuk Savaş Dönemi' olarak adlandırılıyor. Bu dönemde iki kutuplu dünya söz konusudur. Yeni muhafazakarlar, Amerikan siyasetindeki önemini Reagan döneminde kazanmaya başlamış olsalar dahi, Amerikan güvenlik politikalarının Soğuk Savaş dönemi boyunca ortak düşman olarak kabul ettikleri komünizm üzerinden şekillenmesi, dost-düşman ayrımının yeni muhafazakarlardan önce de Amerikan dış politikasında etkili olduğunu göstermektedir. Reagan döneminden başlayarak, 1980ler itibari ile yeni muhafazakarlar, komünizm karşıtlığının gücüyle sıradan büyük bir güç olma anlayışının aşılması gerekliliği üzerinde durmuşlardır (Telatar, 2012: 166). Yeni muhafazakar ilkelerin şekillendirdiği dış politika ise esas olarak Soğuk Savaş sonrası

dönemde etkili olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile son bulan Soğuk Savaş döneminden sonra "hükmettiği siyasi ve ekonomik nüfuzu ile yirmi birinci yüzyıla başat aktör olarak giren Amerika, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası, bu gücünü genişletme stratejisine yönelmiş, dış politikada 'yeni muhafazakar' (neo-con) kanadın etkisi ile 'Pax Americana' düşüncesini yerleştirmeye çalışmışlar, Amerika'nın her alanda yayılması gerektiğini savunmuşlardır" (Ermağan, 2012: 23).

Pax Americana düşüncesi, Amerika'nın sıradan büyük bir güç olma anlayışının aşılmasının ifadesidir. Yeni muhafazakar ilkeler etrafında şekillenen toplumsal birlik sadece ülke içinde değil, küresel çapta değerlendirilmeye başlamıştır. 11 Eylül saldırıları sonrası dış politikanın şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamış yeni muhafazakarlar, 11 Eylül terör saldırılarını tüm dünyaya karşı yapılmış ilan ederek terör ile savaşında psikolojik etkenleri de devreye sokmuş, saldırılar ile mücadeleyi, dünyanın uygarlık ile barbarlık arasındaki imtihanı olarak ilan etmişlerdir (Fukuyama, 2006: 78-97). "11 Eylül saldırıları 1997'den beri hazırda bekleyen bir projenin (Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi) hayata geçmesine ön ayak olmuş, 'yeni muhafazakâr devrim' böylelikle gerçekleşme imkânı bulmuştur" (Öztürk, t.y.: 5).

11 Eylül, Schmitt'in işaret ettiği egemenin karar alma kabiliyetinin önemini çarpıcı şekilde göstermektedir. 'Ortak düşman'a karar veren egemen, onunla mücadelede de meşruiyeti kendisi tayin edecektir. 'Terör' ve 'savaş' kavramlarını da bu çerçevede belirleyen egemen, dış politikada zor kullanılmasına ahlaki bir boyut kazandırmaya çalışmıştır (Kurtbağ, 2007: 384). Egemenin norma bağlı olmadan norm belirlemesi, Schmittçi anlayışın açık göstergesidir. Buna uygun olarak, "yeni muhafazakârlar da, mutlak iyinin yeryüzündeki temsilcisi olan Amerikan siyasi rejiminin kendi güvenliğini ve dünya barışını korumak için kötü rejimlere karşı mücadele etmesi gerektiğine inanmışlardır" (İnsel, 2003: 14-15, akt. Telater, 2012: 167).

Sürekli bir terör ve savaş ihtimalinin, toplumsal ve siyasi birliği bir arada sağlayan nosyon olarak kurgulanması da Schmittçi anlayışın göstergesidir. Bu sebeple komünizm tehdidinin ortadan kalkmasının ardından, yeni bir ortak düşman yaratılmış ve bu ortak düşman üzerinden siyasi olan inşa edilmiştir. Amerikan dış politikasının temel belirleyenin güvenlik politikası olması ve zor kullanmaya dayalı

saldırgan bir tutumun sergilenmesi de, yeni muhafazakarlığın askeri alanda güçlü, hukuki alanda geniş yetkilere sahip bir devlet yaratma projesinin yansımasıdır.

3.3. Yeni Muhafazakarlık, Demokrasi ve Egemenlik

Yeni muhafazakarlık, demokrasi ve egemenlik arasındaki ilişkiyi tartışırken aynı zamanda liberalizm tartışması yürütüyor olacağız. Liberalizmin ve liberal demokrasinin yeni muhafazakarlık ile kesişen yolları, egemenlik arayışından kaynaklanmaktadır. Egemenliğin inşası, liberalizm ve muhafazakarlığı yakınlaştırır. "Schmitt'e göre liberal düşünce, devleti ve siyaseti sistematik bir biçimde teğet geçer ya da dikkate almaz" (Demir, 2013: 133). Siyasal olanın reddi, siyasalı belirleyen egemenin de reddi anlamına gelir. Devleti ve siyaseti teğet geçen bir anlayışın siyasal bir teori yaratmasının Schmittyen düşüncede bir karşılığı yoktur. Bu sebeple William Scheuerman, "modern anayasal devlete anti liberal alternatifi Carl Schmitt kadar açık, özlü ve aşırı ölçüde sert biçimde formüle eden başka hiç kimse yoktur" der (Akt. Kaya, 2010: 22).

Schmitt'in anti liberal modern devlet alternatifinin değeri, liberalizmin siyasal olanın doğası ile girmiş olduğu çatışmaya yani baştan kaybedeceği belli bir mücadeleye girmiş olduğunu düşünmesinde yatmaktadır. Saf siyaset kuramına göre egemen; siyasal olanı, dost-düşman dikotomisi üzerinden belirler. Ancak dost ve düşmanın liberal anlayışta politik bir değeri yoktur. Liberalizmde bireyin yalınlığı önceliklidir. Topluluk değerleri ise, insanlık ve evrenseldir. İnsanlık ve evrensellik değerleri karşısında bir düşman yaratamaz. Liberalizmin kendi içinde yaşadığı bu siyasal bunalımın çözümü yeni muhafazakarlıkta bulunmuştur.

Yeni muhafazakarlığın liberalizmin egemenlik krizini aşmada çıkış noktası olması, demokrasi idealinin değişimine de neden olmuştur. Yeni muhafazakarlık içinde demokrasi, salt bir yönetim fonksiyonuna indirgenmiştir. Yeni muhafazakar düşüncede Carl Schmitt'in etkilerinin varlığından söz ettikten sonra, yeni muhafazakarlık ve demokrasi arasındaki ilişkinin çelişkili olduğu algısı ister istemez var olacaktır. Zira "Carl Schmitt liberal demokrasiyi modern devleti zayıflatan, onu güçten düşüren, egemenliğini ortadan kaldıran hastalıklı bir ideoloji olarak görür"

(Demir, 2013: 12). Egemene alternatif oluşturabilecek çoklukların var olmasına yol açacak yönetim şekilleri, Carl Schmitt'in siyaset anlayışına aykırıdır. Laclau ve Mouffe'un radikal demokrasiyi tanımlarken belirttikleri "politik alanların çoğaltılması ve iktidarın tek bir noktada yoğunlaşmasının önlenmesi, toplumun gerçekten demokratik her dönüşümünün önkoşuludur" (Laclau ve Mouffe, 2008: 272) çıkarımı, Carl Schmitt anlayışının antitezidir. Radikal demokrasi modelinin temel vurgusunu "farklı boyunduruk altına alma biçimlerine karşı verilen çeşitli demokratik mücadeleler arasında bir eşdeğerlik zinciri yaratmanın gerekliliği" (Laclau ve Mouffe, 2008: 23) olarak belirlemişlerdir. Demokratik mücadeleler arasında yaratılacak eşdeğerlik ise, demokrasi içerisinde tam katılımcılığın sağlanması ile olabilecektir. O halde, demokratik mücadelelerin demokrasi alanına katılımının önlenmesi, iktidarın egemen üzerinde yoğunlaşmasını sağlayabilecektir. Böylece demokrasi, Schmitt'in egemenlik anlayışına uygun bir şekilde ikame edilebilecektir. Zaten yukarıda da belirtildiği gibi Schmitt tarafından demokrasi, her ideolojiye uygulanabilmeye müsait bir yönetim formu olarak algılanır.

Katılımın önlenmesi ile egemenin otoritesinin sağlamlaştırılması yanında, demokrasinin araçsallaştırılması ile de egemenin otoritesine alternatif çoklu iktidar odaklarının oluşması önlenemez. Toplumdaki farklı demokratik mücadelelerin (farklı iktidar odaklarının) demokrasi içerisinde 'agonistik çoğulculuk' temelinde bir arada tutulmaları, aynı zamanda toplumsal birliğin de sağlanabilmesi anlamına gelir.⁸ Demokrasi içerisinde farklı iktidar odaklarının bir arada olması, egemenin etki alanında olmaları anlamına da gelmektedir. Demokrasinin böyle işlevselleştirilmesi, farklı iktidar odaklarının ehlileştirilmesine de imkan verir (Türk, 2016: 174-175). Demokrasi, yeni muhafazakarlar tarafından da aynı sonuçları doğuracak şekilde ve Schmittyen bir siyaset anlayışı gözetilerek araçsallaştırılacaktır.

Schmitt'e göre devletin otoritesinin zarar görmemesi oldukça önemlidir. Devlet otoritesinin zarar görmemesi için de bireyin yıkıcı gücünün yönlendirilmesi

---

⁸ Batı demokrasilerinde farklı mücadele formlarının demokratik sistem içerisinde içleştirilmesinin örnekleri mevcuttur. Farklı etnik, cinsel, inançsal, sınıfsal mücadeleler otoritenin mahiyetini değiştirmeyecek şekilde 'törpülendikten' sonra sisteme dahil edilmişlerdir. Örnek olarak ulus devletlerin yapısını değiştirecek tehlike eşliğinin altına çekildikten sonra bölgesel veya azınlık dillerini korumayı amaçlayan Avrupa şartının kabul edilmesini gösterebiliriz. Konuyla ilgili bkz. Selçuk, 2014.

ve 'ortak düşman'a karşı kullanılması gerekir. Bireyin yıkıcılığı düşüncesi, "insanın varlığı gereği suçlu ve sorumlu olacağı önkabulünden" (Onur, 2004: 90) kaynaklanmaktadır. Zira Schmitt, siyasal eylemin özüne düşmanlık düşüncesini ve savaş ihtimalini yerleştirmiştir (Schmitt, 2005: 27). O halde devlet otoritesinin sarsılmaması için bireyin yıkıcı potansiyelinin dışarıdaki ortak düşmana yönlendirilmesi ve içeride birliğin yaratılması gereklidir. Schmitt düşüncesinde odakta devlet vardır, ancak demokratik düşünce odağına bireyi ve bireyin değiştirici gücünü alır. Bireyin özneleşmesi durumunda toplumsal düzenin sağlanamayacağı fikrinin hakim olması, bireylerin devletin çıkarları doğrultusunda devlet odaklı yaşamaları gerektiği düşüncesini hakim kılmıştır (Onur, 2004: 83). Bireye yönelik şüpheli yaklaşımın ve otorite vurgusunun hakim olduğu Carl Schmitt'in düşüncelerinin, demokrasi ideali ile karşıtlık içerdiği açıktır.

O halde yeni muhafazakarların, Amerikan hegemonyasının korunması ve güçlendirilmesi ile ABD'nin hegemon konumunu demokrasiyi dünya geneline yaymak için kullanmasının, dış politika yaklaşımının temelini oluşturan iki önemli unsur olarak kabul edilmesini (Telatar, 2012: 160) nasıl yorumlamak gerekmektedir? Bu sorunun cevabı, yeni muhafazakarların dünya geneline yaymaya çalıştıkları demokrasinin mahiyetinde yatmaktadır.

"Yeni muhafazakar düşüncede demokrasi, kendi muhafazakar-elitist yaklaşımları ile uygunluk içinde tanımlanmaktadır. Buna göre demokrasi, olası yönetim biçimlerinden sadece birisi olarak değerlendirilse de diğer yönetim biçimlerine nazaran önemli bir önceliğe sahiptir: Kendi kendini yönetmesi imkansız olsa da, kendi rızası olmaksızın yönetilmesi imkansız olan kitlelerin rızasının alınması, yani elitlerin kendi meşruluklarını savunmaları, en kolay biçimde demokratik düzende gerçekleşmektedir (Drury, 1999: 16). Bu sebeple demokrasi gereklidir ve demokratik bir düzende popülizm yapmak, düzenin doğasına ve işlevine uygun bir yöntemdir" (Özsel, 2006: 75).

Yeni muhafazakarların demokrasiyi kendi düşünceleri içinde işlevsel hale getirmeleri, demokrasi idealinin ifade ettiği normdan ayrı ele aldıklarını göstermektedir. Eğer demokrasi, halkı karar veren pozisyonundan koparıp hakkında karar verilen durumuna getirirse ve toplumsal rızasını kendi içinde üretebilen bir

sistem olursa; Carl Schmitt'in zarar görmesinden imtina ettiği otorite için bir tehdit oluşturmayacaktır. Zira yeni muhafazakarların vaat ettiği demokrasi, egemenin popülizm yapmasını, toplumda yerleşmesini istediği hakim düşünceyi kabul ettirmesini engelleyecek bir katılımcılık ve şeffaflık içermekten çok demokrasinin işlevsel kurumlarının varlığını önemsemektedir.

"Yeni muhafazakârlara göre, özgürlük, demokrasinin tek normatif kurucu unsurudur. Güçler ayrılığı, kontrol ve denge mekanizmaları, düzenli ve adil seçimler gibi kurucu unsurlar ise yapısal niteliktedir. ... yeni muhafazakârlar yapısal demokratikleşmeyi tek gerçekleştirilebilir seçenek olarak görmektedir. Bu bağlamda demokratikleşmeyi, mevcut siyasi yapının düzenli seçimlerin yapıldığı, kontrol ve denge mekanizmalarının bulunduğu bir biçime dönüştürülmesi olarak görmektedir (Ish-Shalom, 2007-08: 546-547). Poliarşi olarak da nitelendirilebilecek olan bu elitist demokrasi anlayışında, yeni oluşturulacak kurumsal mekanizmalar aracılığıyla söz konusu ülkenin siyasi kültürünün dönüştürülmesi amaçlanmaktadır" (Telatar, 2012: 160-161).

Kısaca, bir düzende demokrasinin yapısal kurucu unsurlarının var olması, o düzenin demokrasiye uygun olduğunun göstergesi olarak kabul edilmiştir. Bu durumu Huntington tersinden aynı anlama gelecek şekilde şöyle ifade eder: "seçimlerden çıkan hükümetler, beceriksiz, yiyici, dar görüşlü, sorumsuz olabilirler; kişisel menfaatlerinin egemenliği altında bulunabilirler; kamu yararının gerektirdiği politikaları kabul etme yeteneğinden yoksun olabilirler. Bu nitelikler o hükümetleri arzu edilmez kılar ama, demokrasiye aykırı kılmaz" (Huntington, 2010: 22). Burada önemli olan nokta, demokrasiye uygunluğun hükümetin niteliği ile bir ilgisinin bulunmamasıdır. Demokrasinin yapısal unsurlarına uygunluk, seçilen hükümetin niteliğinin temel belirleyicidir.

O halde yeni muhafazakarların demokrasi içerisinde, Carl Schmitt'in siyaset anlayışına uygun bir egemenliği inşa etmesi imkansız görülmemelidir. Demokrasinin popülizm yapmaya imkan vermesi ve egemenin meşruiyetini kendisinin üretmesi, toplumu yönlendirmede avantaj ve kolaylık sağlayabilmektedir. Bu duruma verilebilecek en çarpıcı ve en uç örnek, -her ne kadar yeni muhafazakarların Amerika içinde ya da Amerikan hegemonyasını yaymak için araçsallaştırdıkları demokrasiyi faşist yönetimleri inşa etmek için kullandıklarını söylenemezse de, demokrasi

içerisinde gelişebilecek egemenlik anlayışlarını çarpıcı biçimde göstereceğinden-1919 yılında Nazi Partisi'nin liderliğini ele alan Adolf Hitler'in Weimar Anayasası ile kurulan Alman Cumhuriyeti içinde demokratik yolları zorlayarak 1932 yılında iktidarı ele geçirmesidir.⁹

Demokrasinin bu yorumu ile yeni muhafazakarların demokrasi algısı ve Carl Schmitt'in siyaset anlayışında çelişkinin varlığı ortadan kalkmaktadır. Yeni muhafazakarların demokrasi anlayışlarındaki bir diğer önemli nokta ise, eşitsizlik içeren elitist yaklaşımlarıdır. Elitist yaklaşıma göre, "toplum, daima bir azınlık grup tarafından yönetilir ve bu baskın azınlık doğal ayıklanma (natural selection) ya da siyasi seçim yoluyla çoğunluk içinden çıkar ve etkin bir şekilde çoğunluğu yönetir" (Arslan, 2003: 118). Elitist demokrasi anlayışı eşitsizlik yaratır, ancak eşitsizlik demokrasinin bir sorunu olarak tanımlanmamaktadır. Hatta demokrasinin normatif tek unsuru olan özgürlük dahi, demokrasinin yapısal kurucu unsurlarının varlığı üzerinden tanımlanır. Elitist anlayışa göre, elitlerin seçmenin oyunu almak için yarıştığı bir sistemde sıradan insanın özgürlüğü periyodik seçimlere katılmakla olarak sınırlanmış olur.

Joseph Schumpeter, bu demokrasi anlayışının gerçek hayattaki işleyişe çok yakın olduğunu belirterek, demokrasinin özünü, bir grup insanın halkın oyu için rekabet ederek güç elde etmeye çalışması olarak tanımlamıştır (Schumpeter, 2010: 323). Bu sistemde, muhafazakar düşüncenin bireyin aklına duyduğu güvensizliğe rastlamak mümkündür. Sıradan bireyin potansiyeli, demokrasi tarafından da kısıtlanabilmektedir ve bu eşitsizlikçi yaklaşım demokrasi içerisinde tanımlanabilmektedir. Öyleyse katılımın pratikte sınırlandırıldığı, eşitlik kaygısının güdülmediği, özgürlüğün demokrasinin yapısal kurucu unsurları kadar önemsenmediği bir demokrasi anlayışı muhafazakar düşünceye de uygunluk göstermektedir.

Demokrasi, yeni muhafazakarlar ile komünizm ile mücadelede komünizme karşı ileri sürülen ideoloji olarak da Amerikan hegemonyası lehine araçsallaştırılmıştır. Komünizm ile mücadele, yalnızca komünizmi yenmek değil aynı zamanda komünizm idealinin karşısına bir ideal ile çıkmayı gerektirmiştir.

---

⁹ Bknz. Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)*, 16. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007, ss. 237-242.

Demokrasi, bu noktada dış politikada Amerikan hegemonyası açısından işlevlik kazanmıştır.

"Joshua Muravchik, Norman Podhoretz, Ben Wattenberg, Richard Perle, Michael Novak, Midge Decter, Charles Krauthammer ve Carl Gershman'ın da içinde bulunduğu ve yeni muhafazakârlar içinde çoğunluğu oluşturan genç kuşak ise, istikrar adına diktatörleri desteklemeyi artık bırakmaları gerektiğini savunmuş, demokrasinin yayılmasının dış politikadaki ideolojik boşluğu doldurabileceğini düşünmüşlerdir. Yeni muhafazakârlığa Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni bir dış politika vizyonu kazandırmayı amaçlayan bu isimler, komünizme karşı mücadelenin sadece komünizmi yenmeye yönelik bir eylem olmadığını, aynı zamanda dünyanın kaderini şekillendirmeye yönelik bir çaba olduğunu, Soğuk Savaş'ın galibi olarak ABD'nin şimdi yapması gerekenin daha da ileri giderek dünyayı Amerikan tarzı demokrasi ekseninde şekillendirmek olduğunu savunmuştur" (Telatar, 2012: 172-173).

Yeni muhafazakarların Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile dış politikadaki söylemlerinin odak noktasını demokrasinin oluşturması, Amerikan liderliğinin meşruiyetinin alt yapısını oluşturuyordu. Bu ideolojik dilin ifade ettiği düzen tahayyülü, Amerika'nın askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel liderliği ile demokrasinin yayıldığı bir dünya olmuştur. Yeni muhafazakarların bu teorilerini pratiğe geçiren olay ise 11 Eylül saldırıları oldu.

11 Eylül saldırıları, küresel güvenlik politikaları açısından büyük değişikliklere yol açmıştır (Fukuyama, 2006: 75). Bunun en önemli sebebi, saldırıların bir devletten olabileceği gibi terör örgütlerinden de gelebileceği durumunun, söz konusu küresel tehdit ile nasıl baş edilebileceği konusunda bir belirsizlik yaratmasıdır. Kitle imha silahlarının 'radikal islami' terör örgütlerinin eline geçme ihtimali, küresel çapta tehdit yaratmaktadır (Fukuyama, 2006: 76). Bu tehdide karşı Amerika, küresel çaptaki etkisini sorunlar ile bizzat ilgilenererek göstermeye başlamıştır. "20 Eylül 2002 tarihli ve 16 Mart 2006 ulusal güvenlik stratejilerinde, ABD'nin 11 Eylül sonrasında hegemon gibi davranma pratiğini benimsemiş olduğu görülmektedir" (Özer, 2010: 92).

'Ortak düşman'ın yerini Soğuk Savaş döneminden sonra Sovyetler Birliği yerine radikal İslamcı terör örgütlerinin alması, Batı değerleri etrafında birleşen

toplum bütünlüğünün devamını sağlamaya yardımcı olmuştur. Aynı zamanda yeni 'ortak düşman'ın saldırılarının önceden bilinmezliği, sürekli bir savaş ihtimalini canlı tutmuştur. 11 Eylül'den sonra Amerikan dış politikası da bu noktada, Schmittyen bir şekilde, bu karşıtlık ve sürekli savaş ihtimali üzerinden üretilmiştir. Bu çerçevede, silahlanma politikası ve savunmaya ayrılan bütçe artmıştır.

"ABD'nin 11 Eylül sonrası güvenliği ön plana alması ve uluslararası ilişkileri salt güvenlik penceresinden değerlendirmesi, özgürlük, demokrasi, sürdürülebilir refah ve kalkınma gibi kavramların gölgelenmesi anlamına gelmektedir" (Özer, 2010: 93). Amerika'nın dış politikasının asıl belirleyenin güvenlik kaygısı olması ve böylece müdahaleci politikanın izlenmesi, demokrasinin sadece 'ortak düşman' kimliğine karşı ileri sürülen bir argüman olarak kaldığını gösterir. Demokrasi, Batının yönetim modeli ve değeridir. Demokrasiden yoksun 'kötü' yönetimler ise ya terörist ya da teröristlere yardım eden devletlerdir. 'İyi'yi ve 'kötü'yü belirleyen egemendir. Amerikan hegemonyasına yeni muhafazakarlar ile kazandırılan bu veçhe, egemenin norm yaratma gücünü de ortaya koymaktadır.

Demokrasinin güvenlik politikalarının gölgesinde kalması, ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrası döneme, yani egemenin belirleyici gücünün en yoğun olduğu ve savaş ihtimalinin süreklilik kazandığı döneme denk gelmiştir. 11 Eylül'ün bu denli belirleyici bir etki yaratması, bir istisna halini ifade etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu süreçten sonra ABD'nin izlediği dış politikanın amacı; sadece hegemonyasının önünde engel olan rakip güçlerin gelişmesini engellemek değil, aynı zamanda tüm uluslararası sisteme mutlak egemenliğini kabul ettirmek olmuştur (Ataman ve Gökcan, 2012: 217). Amerika'nın son dönem dış politikasında öne çıkan demokrasi vurgusu sadece 'ortak düşman'ın yoksun olduğu bir değer olarak ele alınmış ve müdahaleci politikaları meşrulaştırmak ama ile kullanılmıştır. Asıl öne çıkan unsur ise, askeri müdahalenin başarısı sayesinde hegemonyanın pekiştirilmesi olmuştur.

Amerikan dış politikasında askeri müdahalelerin etkisini artırmasını, yeni muhafazakarların etkili olduğu Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi örgütünün 3 Haziran 1997 tarihinde deklare ettiği ilkeler ışığında değerlendirmek gerekir. "Bu beyannameye göre Clinton yönetiminin dışişleri ve savunma harcamalarında yaptığı kesintiler, ABD'nin dünya üzerindeki etkisini ve gücünü giderek zayıflatmaktadır" (Örnek, 2012: 113). Yeni muhafazakarların tahayyül ettikleri egemenlik anlayışı,

hegemonyayı tesis edecek kanallarının aktif şekilde kullanılması ve müdahaleden çekinilmemesini gerekli kılmıştır. Bu sebeple askeri harcamaların öncelenmesi ile askeri üstünlük sağlanarak dünya lideri konumuna gelmeyi hedeflemişlerdir. Dünya lideri olma amacı, tek egemenin hakimiyeti ile tek kutuplu bir dünyanın ifadesidir.

Demokrasinin yeni muhafazakarlar tarafından Amerikan hegemonyasının tesisi amacı ile araçsallaştırılması, pratikte demokrasi ile yeni muhafazakarlık arasındaki gerilimin boşa çıkarılabileceğini göstermiştir. Egemenin siyasal alanı belirlemesi noktasında demokrasinin araçsallaştırılması, Schmittyen siyaset anlayışının bir ürünü olarak belirginleşiyor. Schmitt'e göre, demokrasinin bir egemenlik vaat etmemesi, siyasalın doğasına uygun değildir. O halde egemenin demokrasiyi kullanarak tüm siyasal alanı belirleme gücü ve demokrasi sayesinde meşruiyeti ve toplumsal birliği sağlaması, Schmittyen bir egemenliğin demokrasi içerisindeki inşasıdır. Bu inşa, yeni muhafazakar siyasette açık şekilde mevcuttur.

SONUÇ

Çalışmanın odağına egemenlik kavramı alınmıştır. Jean Bodin'in egemenliği tanımlanmasından, muhafazakarların otorite övgüsüne kadar mutlak egemenliğin siyasal düşüncede sistematikleştirilmesinin izi sürülmüştür. Tezde de hakim olan görüş, mutlak egemenliğin modern devleti belirleyen etkenlerden biri olduğudur. Bu görüş, modern devletin egemenlik anlayışı denilince ilk akla gelen liberal demokrasi kavramı ile çatışmaktadır. Çünkü liberal demokrasi, egemenliği tek odakta kurmaz. Liberalizmin egemenliği mutlaklık vasıfları üzerinden tanımlanmaması, gerçek anlamda bir egemenliği ifade edip etmediği açısından tartışma yaratmıştır. Bu noktada, modern devlete anti liberal bir alternatif sunan, mutlak egemenliği dışlamadan devleti çağa bağlı bir kavram olarak kurgulayan Schmitt'in düşünceleri üzerinde durulmuştur. Çalışmada ileri sürülen temel tez ise; Jean Bodin'in mutlak egemenlik tanımlamasından ve muhafazakar düşüncedeki otorite övgüsünden beslenen Schmittyen bir egemenlik anlayışının, modern devlette liberal demokrasi içerisinde ikame edilebileceği düşüncesidir. Bu çerçevede yeni muhafazakarlık, liberal demokrasinin egemenlik krizini aştığı, mutlak egemenliğin modern devlet içinde yeniden inşa edilebildiği ve demokrasinin bu yönde araçsallaştırılabildiği bir çıkış noktasıdır. Liberalizmin yeni muhafazakarlık ile buluşmasına zemin hazırlayan süreç ise, klasik liberalizmden neoliberalizme doğru yaşanan dönüşüm olmuştur. Bu dönüşüm, temelde iktidar aklı ve stratejisinde yaşanan değişimdir ve egemenlik anlayışın yeniden inşasında en önemli noktayı oluşturmuştur. Bu süreç, liberalizmin muhafazakarlaşmasını içermektedir.

Yeni muhafazakarlığın düşünsel temellerini belirleyen liberalizmin muhafazakarlaşması süreci, Schmitt'in siyaset ve egemenlik anlayışı yanında liberalizm eleştirileri üzerinden okunabilmektedir. Bunun için öncelikle Schmitt'in fikirlerinin tarihsel ve teorik kökenlerine inmek gerekmiştir. Bu amaçla muhafazakar düşünce içerisinde beliren ve Aydınlanma ve Fransız Devrimi'ne karşı düşünsel alt yapısını geliştiren, mutlak egemenlik övgüsüdür. Özellikle Fransız muhafazakar Joseph de Maistre'de karşılığını bulan, bireyin soyut aklına kuşkuyla yaklaşmanın uç örneği, mutlak otoritenin ateşli bir savunmasını yapmasına izin vermiştir. Schmitt'in

Joseph de Maistre'i önemsemesi de, mutlak otoriteye koşulsuz teslim oluşu vurgulamasındandır. Schmitt'in egemenlik kuramı da, bu teslim oluşun modern dönemde bir izahıdır.

Joseph de Maistre'nin fikirleri, Fransız Devrimi sonrası reaksiyoner gelişen fikirlerdir. Egemenliği teorik olarak ilk kurgulayan Jean Bodin de, egemenliği mutlaklık üzerinden tanımlamıştır. Carl Schmitt'i Jean Bodin'den ayıran nokta, Schmitt'in egemenlik kuramının önemli belirleyeni olmuştur. Jean Bodin'in çalışmada işlenen 'ahlaki siyaset' anlayışı, egemenin mutlaklığını tartışılır hale getirmiştir. Schmitt'in egemenlik kuramında ise, egemenin mutlaklığını sorgulatacak hiçbir yaklaşıma yer verilmemiştir. Egemenin norm belirleme gücü, kendisini en üst ve sınırsız karar verici konumuna taşımıştır. Schmitt'in egemenlik kuramındaki teleolojik vasıf buradan gelmektedir.

Schmitt'in egemenlik kuramındaki toplumsal düzen vurgusu, muhafazakarlar ile aynı kaygıyı taşıdığını göstermektedir. Toplumsal düzeni bozacak ortak bir düşman ve düşman ile savaş ihtimali bu toplumsal düzenin önceliğini hep canlı tutmak için gerekli görülmüştür. Schmitt'in siyaset anlayışının belirleyeni olan, dost-düşman dikotomisi, egemene egemenliğini kazandıran vasıfları kazanmasını da sağlamıştır. Toplumsal düzen içerisinde yaratılan birliğe karşı tehlike arz edecek düşmanın varlığı, egemenin karar alma gücünün de garantisidir. Egemenin temel alameti farikası da, bu kapsamda aldığı, olağanı aşan ve istisna halini belirleyen karardır. Schmitt'in egemenlik anlayışında kaideyi belirleyen istisnadır. İstisna hali, gerçek egemeni ve egemenliğin gerçek vasıflarını açığa çıkaran durumdur. İstisna halinde egemeni sınırlayan güçler ortadan kalkar, her şeyin belirleyeni egemenin kararına indirgenir. Bu bakımdan istisna halleri, egemenliğin gerçek vasfının açıklığa kavuştuğu anlardır.

Schmitt, hukuku normdan ayırır ve egemenin karar alma fonksiyonu olarak işlevselleştirir. Egemenin otoritesinin mutlaklığını, istisna hali üzerinden inşa eder. Doğal olarak, bu anlayışın karşısında liberal demokrasi yer alır. Schmitt'in liberalizm eleştirisinin temelinde, liberalizmin bir egemenlik vaat etmediği görüşü yatmaktadır. Liberalizmin istisna halini görmezden gelmesi, demokrasinin çoklu iktidar

odaklarının var olmasına imkan tanıyıp gücün tek merkezde toplanmasına engel olması, Schmitt'in siyaset anlayışı ile uyuşmamaktadır. Ancak Schmitt'e göre siyasalın temel belirleyeni olan dost-düşman dikotomisi, liberalizmin vaat etmediği egemenliği liberalizmin krizi haline getirmiştir. Siyasal olan doğası gereği istisna halinin ve mutlak egemenin varlığı, liberalizmi dönüşüme, idealinden uzaklaşmaya zorlamıştır. Schmitt'in saf siyaset kuramı içerisinde değerlendirdiğimizde de liberalizmin idealinden uzaklaşması kaçınılmazdır.

İstisna hali ve ortak düşmana karşı mücadele, demokrasi içerisinde de mutlak egemenliğin tanınmasına yol açmıştır. Liberalizmin egemenlik krizini demokrasinin araçsallaştırılması ile aşması, liberalizmin muhafazakarlaşmasının ya da liberalizm muhafazakar yüzünün açığa çıkmasına sebep olmuştur. Egemenliğin mutlaklığı ve saf siyaset kuramı üzerinden düşünecek olursak, siyasalın özü gereği bir egemenin varlığı kaçınılmazdır. Tarihsel süreçte de liberalizm ve muhafazakarlığın yakınlaşması ile ortaya çıkan yeni muhafazakar anlayışın, bu kaçınılmazlığın bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz.

Serbest piyasa içerisinde bireyin özgürlüğü, toplumun ortak değerlerinin korunması ve otorite savunusu yeni muhafazakarlığın temel argümanlarıdır. Yeni muhafazakarlık, Batı'nın egemenlik krizini aşmakta önemli rol oynamıştır. Batı'nın değerleri etrafında bir toplumsal birlik ve ortak düşmana karşı bir tepki şekillendirilmiştir. Batı'nın ortak değeri olarak tanımlanan demokrasi, ortak düşmanın teorik mahiyetine karşı ileri sürülen alternatif rolünü üstlenmiştir. Açıktır ki, Schmitt'in saf siyaset kuramına uygun olarak, ortak düşmanın varlığı üzerinden siyaset belirlenmiştir.

Neoliberalizmin doğuşu da klasik liberalizm içerisinde yaşanan egemenlik krizinin sonucunda gerçekleşmiştir. Neoliberalizmin kendine özgü yönetimsellik stratejileri ve bu stratejilerin sonucu inşa ettiği minimal ancak etkin ve yoğun devlet, egemenliğin yeni bir formuna da imkan tanımıştır. Neoliberalizm ve yeni muhafazakarlık, asıl itibari ile devletin etki alanının genişlediği ve günümüzün ekonomi politik meta-ideolojisini ifade eder durumdadır.

Yeni muhafazakarların en etkin ve belirleyici rol oynadıkları ülke Amerika olmuştur. Yeni muhafazakarların Amerikan hegemonyasını sürekli bir düşman üzerinden belirleme eğilimi, Schmittçi egemenlik anlayışının yansıması olmuştur. Siyasal birliğin korunması için hem dışarıdan bir tehdide hem de dışarıdaki tehdidin yarattığı toplumsal bütünleşmeye yapılan vurgu bunu kanıtlamaktadır. Yine istisna haline sürekli bir savaş ve saldırı ihtimali üzerinden karar verilmesi de Schmittçi anlayışı açığa çıkarmıştır. SSCB'nin dağılması sonrasında komünizm tehdidinin etkisini yitirmesinden sonra radikal islamın ortak düşman olarak belirlenmesinde 11 Eylül saldırılarının oluşturduğu durum istisna halini somutlaştırmıştır. İstisna hali olan 11 Eylül üzerinden müdahaleci ve hegemonik bir egemenliğin inşasına katkısını göz önünde tutmak gereklidir.

Yeni muhafazakarların demokrasi algısı de Schmittçi bir egemenlik anlayışının olumlanması çerçevesinde şekillenmiştir. Demokrasinin normatif kurucu unsurları olan özgürlük veya katılımdan çok yapısal kurucu unsurları olan düzenli seçimler, kontrol ve denge mekanizmaları üzerinden tanımlanması, demokrasiyi egemenin etki alanı içerisinde bırakmıştır. Toplumun yönlendirebilecek kitle iletişim araçlarının, manipülasyon yöntemlerinin egemenin erişebilirlik alanında tutulması, demokrasiyi tehlikeli olmaktan çıkarmaktadır. Aynı zamanda demokrasinin kitlelerin rızasının alınmasındaki önemli rolü, kolaylaştırıcı bir etken olmuştur. Demokratik bir düzende popülizm yaparak halkı yönlendirmek, halkın kendi kendisini yönetmesi algısını yaratmak mümkündür.

Yeni muhafazakarların dış politikadaki demokrasi vurgusunun, askeri güç kullanma ve askeri üstünlük vurgusunun gölgesinde kalması, dış politikada asıl olanın güvenlik politikaları olduğunu göstermiştir. Amerikan dış politikasındaki başarı ölçütünün demokrasinin yerleştirilmesi değil, askeri müdahalelerin başarısı olarak değerlendirilmesi de bu anlayışın ürünüdür. Demokrasinin araçsallaştırılması, Batı'nın değerlerini yansıtan bir yönetim modeli olarak, demokrasiden yoksun ve terör üreten toplumlara götürüleceği vaat edilen bir söylem olarak şekillenmiştir.

Son olarak denebilir ki, Schmitt'in egemenlik kuramı, sürekli hegemonya arayışı ve üretimi içerisinde olan siyaset anlayışının bir parçası olacaktır. Tarihsel

süreçte gösteriyor ki, muhafazakarlıktan liberalizme, tahakküm içeren her anlayışın egemenlik ideali Schmittçi anlayış ile kesişebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali: **"Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler"**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- Akıncı, Mehmet: **"Muhafazakarlık ve Değişim: Değişime Direniş Mi Yoksa İhtiyatlı Değişimi Savunmak mı?"**, Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, 2009, s. 133-148.
- Akıncı, Mehmet: **"Muhafazakarlık"**, Der. Çaha Ömer, Şahin Bican, **Siyasal İdeolojiler**, Orion Kitabevi, Ankara, s. 106-161, 2013.
- Akkanat, Salih: **"Neoliberalizmin Nomosu: Egemen İktidar İle Biyoiktidar Arasında"**, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 96, 2015, s. 1 - 16.
- Akkaş, H. Hüseyin: **"İngiliz Muhafazakar Siyasal Düşüncesi ve Edmund Burke"**, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2015.
- Akkır, Ramazan: **"Türkiye'de Din ve Muhafazakarlık"**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2006.
- Akyılmaz, Bahtiyar: **"Milli Egemenlik Kavramının Gelişimi"**, 1997, (Çevrimiçi)
http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/2_15.pdf
- Armaoğlu, Fahir: **"20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt (1-2): 1914-1995"**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Arslan, D. Ali: **"Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi"**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 2, 2003, s. 115-135.
- Ataman, Muhittin, Gökcan, Özkan: **"Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası: Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi"**, Akademik İncelemeler

- Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, 2012, s. 199-229.
- Aydınlı, H. İbrahim, Ayhan, Veysel: **"Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınırlandırılması Tartışması"**, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, 2004, s. 67-84.
- Bacık, Gökhan: **"Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik"**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2007.
- Bakan, Selahaddin, Arpacı, Işıl: **"Liberal Değişim Sürecinde Dönüşen ve Dönüştüren Muhafazakarlık"**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, 2012, s. 133-142.
- Baltacı, Cemal: **"Yeni Sağ Üzerine Bir Eleştiri"**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 2, 2004, s. 359-373.
- Basat, Orhan: **"Edmund Burke'de Muhafazakar Korku"**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 6, 2016, s. 119-129.
- Başdemir, H. Yücel: **"İskoç Aydınlanma Etiği: Hutcheson, Hume ve Smith"**, Liberal Düşünce Dergisi, Sayı: 37, 2005, s. 27-44.
- Beaud, Oliver: **"Egemenlik"**, Çev. İsmail Yerguz, **Siyaset Felsefesi Sözlüğü**, Der: Philippe Raynaud ve Stephane Rials, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Beneton, Philippe: **"Muhafazakarlık"**, Çev. Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- Beriş, Emrah: **"Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme"**, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 63, Sayı: 1, 2008, s. 55-80.
- Bezci, Bünyain: **"Carl Schmitt'in Politik Felsefesi: Modern Devletin Müdafaası"**, Paradigma Yayıncılık,

- İstanbul, 2006.
- Bodin, Jean: "Devlet Üzerine Altı Kitap", Çev. Özer Ozankaya, **Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi Seçilmiş Yazılar**, Yeni Çağ, Der. Mete Tunçay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.
- Bora, Tanıl: "**Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık**", Birikim Yayınları, İstanbul, 2012.
- Burke, Edmund: "Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler", **Batı'ya Yön Veren Metinler 3. Cilt**, Der. Alev Alatlı, İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010.
- Burke, Edmund: "**Fransada'ki Devrim Üzerine Düşünceler**", Çev. Okan Aslan, Kadim Yayınları, İstanbul, 2016.
- Çaha, Ömer: "**Dört Akım, Dört Siyaset**", Orion Kitabevi, Ankara, 2012.
- Çetin, Halis: "**Egemenlik ve Hukuk İlişkisi Üzerine**", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2012, s. 15-43.
- Çığ, E. Çamurlu, Çığ, Ünsal: "**Neoliberal Akılsallığın Bir Semptomu Olarak Kriz İletişimi ve Yönetimi**", Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1-2, 2013, s. 79-97.
- De Maistre, Joseph: "Protestanlık Üzerine Düşünceler", **Batı'ya Yön Veren Metinler 3. Cilt**, Der: Alev Alatlı, İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010.
- Demir, Hasan: "**Demokrasi Düşüncesinin Gelişimi Bağlamında Demokrasi ve Demokrasi Karşıtı Görüşler: Giovanni Sartori ve Carl Schmitt**", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Demirel, Hakkı: "**Joseph De Maistre'nin Siyasi Fikirleri**", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 3,

- 1950, s. 214-226.
- Deveci, Cem: "Faşizmin Yorumlanması ya da Carl Schmitt'in Saf Siyaset Kuramı", **Liberalizm, Devlet, Hegemonya**, Der. E. Fuat Keyman, Everest Yayınları, İstanbul, 2002.
- Drury, Shadia: "**Leo Strauss and the American Rights**", St. Martin's Press, New York, 1999.
- Duman, Fatih: "**Edmund Burke'de Muhafazakarlığın Liberal Temelleri: Rasyonalizm, Sosyal Teori ve Siyaset**", Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 15, Sayı: 57-58, 2010, s. 95-124, Ankara.
- Duman, Fatih: "**Edmund Burke - Muhafazakarlık, Aydınlanma ve Siyaset**", Muhafazakar Düşünce Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 1, 2004, s. 33-58, Ankara.
- Duman, Fatih: "Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavram ve Süreçler", **Modern Siyasal İdeolojiler**, Ed. Tefvik Erdem, Lotus Yayınları, Ankara, 2006.
- Erdoğan, Mustafa: "**Muhafazakarlık: Ana Temalar**", Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 34, 2004, s. 5-9.
- Ergil, Doğu: "**Muhafazakâr Düşüncenin Temelleri**", Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, cilt: 41 sayı: 1, 1986, s. 269-292.
- Erler, Özgün: "**Yeni Muhafazakarlık, AKP ve 'Muhafazakar Demokrat Kimliği**", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 10, 2007, s. 126-132.
- Ermağan, İsmail: "**Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Dış Politikası - Obama Dönemi ve Ak Parti**", Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Cilt:3 Sayı:2, 2012, s. 21-35.
- Esgün, T. Güneş: "**Carl Schmitt'in Siyaset Felsefesi: Siyasal İlahiyat, Siyasal Ontoloji ve Siyasal**

- Varoluşçuluk"**, 2013, (Çevrimiçi)
<https://www.academia.edu>.
- Foucault, Michel: **"Biyopolitikanın Doğuşu"**, Çev. Alican Tayla, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlar, İstanbul, 2015.
- Foucault, Michel: **"Cinselliğin Tarihi"**, Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013a.
- Foucault, Michel: **"Güvenlik, Toprak, Nüfus: 1978-1977 Ders Notları"**, Çev. Ferhat Taylan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013b.
- Foucault, Michel: **"İktidarın Gözü"**, Çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007.
- Fukuyama, Francis: **"Neo-Conların Sonu, Yol Ayrımındaki Amerika"**, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Gambetti, Zeynep: **"İktidarın Dönüşen Veçhesi: Neoliberalizm, Şiddet ve Kurumsal Siyasetin Tasfiyesi"**, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No: 40, 2009, s. 145-166.
- Göze, Ayferi: **"Siyasal Düşünceler ve Yönetimler"**, Beta Yayınları, İstanbul, 2015.
- Gözler, Kemal: **"Anayasa Hukukunun Genel Esasları"**, Ekin Basın Yayın Dağıtım, İstanbul, 2017.
- Göztepe, Ece: **"Bir Klasik Eser Olarak Carl Schmitt'in Anayasa Öğretisi"**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Yıl: 2015, Sayı: 1, 2015, s. 129- 178.
- Güler, Zeynep: **"Muhafazakarlık", 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, Der. H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Hardt, Michael, Negri Antonio: **"İmparatorluk"**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.
- Havers, Grant, Mark Wexler: **"Is U.S. Neoconservatism Dead?"**, The Quarterly Journal of Ideology, 24/3-4, 2001.

- Harvey, David: **"Neoliberalism As Creative Destruction"**, The ANNALS of the American Academy Political and Social Science, 610, 2007.
- Harvey, David: **"Neoliberalizmin Kısa Tarihi"**, Çev. Aylin Onocak, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- Helmut, Dubiel: **"Yeni muhafazakarlık nedir?"**, Çev: Erol Özbek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.
- Heywood, Andrew: **"Siyaset"**, Adres Yayınları, Ankara, 2010.
- Heywood, Andrew: **"Siyaset Teorisine Giriş"**, Küre Yayınları, İstanbul, 2011.
- Hobbes, Thomas: **"Leviathan"**, Çev: Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.
- Hobbes Thomas: **"Leviathan"**, Ed. Richard Tuck, (Cambridge University Press, 1991), Londra, 1651.
- Huntington, Samuel P.: **"Üçüncü Dalga: Geç 20. Yüzyılda Demokratikleşme"**, Çev. Ergun Özbudun, Kilit Yayınları, Ankara, 2010.
- Immanuel, Kant: **"Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme"**, Çev. Yavuz Abadan, Seha L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1960.
- İnsel, Ahmet: **"Amerika'da Yeni Muhafazakarlık"**, Birikim Dergisi, Sayı: 169, 2003, s. 10-16.
- Karaböcek, Can: **"Carl Schmitt: Modern Devlet Düşüncesinde Şeytanın Avukatı"**, Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı 21, 2012, s. 219-234.
- Karahöyük, Mustafa: **"Modern Ötesi Dünyada Yasaların Meşruiyeti"**, Alternatif Politika Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 2, 2017, s. 228-249.
- Kardeş, M. Ertan: **"Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı: Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi"**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

- Kaya, F. Günsoy: **"Felsefe ve Teolojinin Kavşağında Schmitt ve Strauss'ta Politik Olan"**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Kaya, F. Günsoy: **"Politik Olan'ın Nötralizasyonu ve Devrimci Politika: Carl Schmitt'in Marx Okuması"**, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 19, 2012, s. 139-158.
- Koç, Altuğ: **"Michael Foucault'un 'Biyopolitika' Kavramının Teorik Çerçevesi"**, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, 2018, s. 193-218.
- Kurtbağ, Ömer: **"Eleştirel Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Çerçevesinde Amerikan Dış Politika Analizi – Hegemonya Söylemi ve Amerikan Muhafazakâr Sağı"**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2007.
- Laclau, Ernesto, Mouffe, Chantal: **"Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru"**, Çev. Ahmet Kardam, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Locke, John: **"Two Treatises of Government"**, Ed. Peter Laslett, (Cambridge University Press, 1988), London, 1690.
- Marx, Karl, Engels, Friedrich: **"Komünist Manifesto"**, Çev. Hasan İlhan, Alter Yayıncılık, Ankara, 2008.
- Mert, Nuray: **"Merkez Sağın Kısa Tarihi"**, Selis Kitapları, İstanbul, 2007.
- Mouffe, Chantal: **"Dünyayı Politik Düşünmek Agonistik Siyaset"**, Çev. Murat Bozluolcay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- Mouffe, Chantal: **"Siyasal Üzerine"**, Çev. Mehmet Ratip, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010a.

- Mouffe, Chantal: **"Siyasetin Dönüşü"**, Çev. Fahri Bakırcı - Ali Çolak, Epos Yayınları, Ankara, 2010b.
- Neocleous, Mark: **"Güvenliğin Eleştirisi"**, Çev. Tonguç Ok, NotaBene Yayınları, Ankara, 2014.
- Onur İnce, Hilal: **"Carl Schmitt'in Siyaset Anlayışının 11 Eylül Sonrası ABD Güvenlik Politikasına Yansımaları"**, Türkiye Günlüğü Dergisi, Sayı: 79, 2004, s. 80-98.
- Örnek, Serdar: **"Onbir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu"**, Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, 2012,s. 107-134.
- Özer, Hüseyin: **"11 Eylül Sonrası ABD Müdahaleciliği ve BM Sistemi Temelinde Uluslararası Hukuk"**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku (Uluslararası Kamu Hukuk) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2010.
- Özipek, Bekir B.: **"Muhafazakarlık/Akıl, Toplum, Siyaset"**, Liberte Yayınları, Ankara, 2004.
- Özmkas, Utku: **"Biyopolitika Kavramına Dair Bir Soruşturma"**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2016.
- Özsel, Doğançan: **"Yeni Muhafazakarlık: Carl Schmitt ve Leo Strauss Üzerinden Eleştirel Bir Okuma"**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
- Parkin, C.W.: **"Burke ve Muhafazakar Gelenek"**, **Siyasi Düşünce Tarihi**, Der. David Thomson, Şule Yayınları, İstanbul, 1997.
- Rüthers, H.C. Bernd: **"20. Yüzyılın Siyasi Düşünürü: Carl Schmitt"** Çev. Hüseyin Özcan/Muaz Şeker, Kamu Hukuku

- Arşivi, 2006 Eylül, s. 135-145.
- Safi, İsmail: **"Türkiye'de Muhafazakârlığın Düşünsel - Siyasal Temelleri ve 'Muhafazakâr Demokrat' Kimlik Arayışları"**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2005.
- Saygılı, Abdurrahman: **"Jean Bodin'in Egemenlik Anlayışı Çerçevesinde Kralın İki Bedeni Kuramına Kısa Bir Bakış"**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı: 68, 2014, s. 185-198.
- Schmitt, Carl: **"Parlamentar Demokrasinin Krizi"**, Çev. A. Emre Zeybekçiöglu, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2014a.
- Schmitt, Carl: **"Siyasal Kavramı"**, Çev. Ece Göztepe, Metis Yayınları, İstanbul, 2014b.
- Schmitt, Carl: **"Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm"**, Çev. A. Emre Zeybekçiöglu, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2016.
- Schmitt, Carl: **"Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet"**, **Devlet Kuramı**, Der: Cemal Bali Akal, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2013.
- Schumpeter, Joseph A.: **"Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi"**, Alter Yayıncılık, Ankara, 2010.
- Selçuk, Engin: **"Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı Yorumu ve Uygulaması"**, Tasarım Yayınları, İstanbul, 2014.
- Şenel, Alaeddin: **"Siyasal Düşünceler Tarihi"**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2010.
- Şener, Bülent, Çolak, Çağrı D.: **"Türkiye'de Yeni Sağ'ın Kamu Yönetimi Anlayışı: Turgut Özal ve Anap"**, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 18, 2015, s. 393-

417.

- Sezik, Murat: **"Muhafazakâr Siyaset İdeolojisi ve Türkiye’de Muhafazakârlık"**, Birinci Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi, (Çevrimiçi) <https://dergipark.gov.tr/download/article-file/185167>
- Tannenbaum, Donald G., Schulz, David: **"Siyasi Düşünce Tarihi – Filozoflar ve Fikirleri"**, Adres Yayınları, Ankara, 2011.
- Taşkale, A. Rıza: **"Neoliberal ve Militarist Postpolitika"**, Çev. Müge Serin, NoteBene Yayınları, Ankara, 2015.
- Telatar, Gökhan: **"Yeni Muhafazakarlar, Demokrasinin Yayılması ve Amerikan Dış Politikası"**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 67, Sayı: 3, 2012, s. 159-187.
- Turhan, Mehmet: **"Değişen Egemenlik Anlayışının Hak ve Özgürlüklerin Korunmasına Etkileri ve Türk Anayasa Mahkemesi"**, Anayasa Yargısı, Cilt: 20, 2003, s. 215–248.
- Türk, H. Bahadır: **"Radikal Demokraside Siyasal Temsil Sorununu Carl Schmitt Üzerinden Düşünmek"**, Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, Sayı: 27, 2016, s. 167-182.
- Türk, H. Bahadır: **"İdeoloji"**, **Siyaset**, Ed. Mümtaz’er Türköne, Lotus Yayınevi, Ankara, 2008, s. 105-145.
- Türköne, Mümtaz'er: **"Siyaset"**, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2013.
- Yanardağ, Merdan: **"Yeni Muhafazakarlık (Neo-Cons)"**, Ed. Barış Terkoğlu, Alzade Güldağ, Ramazan Gülten, Vural Balık, Ulaş Meydan, Chivi Yazılar Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Yıkılmaz, Ayça: **"Ak Parti'nin Dış Politika İdeolojisi: Yeni Muhafazakarlık"**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim

Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Yoffe, Norman:

"Context and Authority, State Formation and Political Legitimacy", Edited by: Ronald Cohen-Judith D. Toland, Transaction Books, New Brunswick (USA)-Oxford (UK), 1988.

Vergin, Nur:

"Siyasetin Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar", Yaklaşımlar, Doğan Kitap, İstanbul, 2003.

Zariç, Sami:

"Tarihsel Kökeninden Ükelere Göre Türlerine Aydınlanma Felsefesi (Çağı) ve Türkiye Cumhuriyeti", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2017/3, Sayı: 28, s. 33-54.